

ସାହିତ୍ୟ-ସମାଚାର-ବିକାଶ ସଂଗ୍ରହ

ମହାଭାରତ

ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ତିନି ଟଙ୍କା

ସଂପାଦନା:

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଦାଶ

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’-୭

ସାମଗ୍ରିକ ସାହୃଦ୍ୟ-ସମାବେଶନା ସଙ୍କଳନ)

ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ତ୍ତ : ପ୍ରଥମ ସଂକଳନ * ଅନୁଷ୍ଠାନ-ଭିତ୍ତିକ ୧୯୭୮

ସଂପାଦକ :

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ

ଅତିଥି ସଂପାଦକ :

ଶିଶିର କୁମାର ବେହେରା

ଅତିଥି ସମ୍ପାଦକ :

ପଂରୁନନ ମହାନ୍ତି

ସରଞ୍ଚନା ସମ୍ପାଦକ :

କୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ

ରଞ୍ଜନ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ

ସନ୍ତୋଷ କୁମାର ଶୁଂଟିଆ

ପ୍ରକାଶକ : ଜଗଦେବ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, କଟକ

ଯୋଗାଯୋଗ:

ପ୍ରେସ୍ : ମହାନଦୀ ପ୍ରେସ୍, ମହମଦିଆ ବଜାର, କଟକ-୭୫୩୦୦୨

ମୂଲ୍ୟ : ତିନି ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

- ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ସଂକଳନରେ କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ସମାଲୋଚନାତ୍ମକ ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତହୁଏ । ପ୍ରାୟୋଗିକ ସଂକଳନରେ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ର ଏକ ବର୍ଷ ପୂରଣ ହୁଏ । ପ୍ରତିସଂଖ୍ୟା-ଟୀକା, ବର୍ଷିକ ଦେୟ (ବିଶେଷାଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ସହ) : ପଞ୍ଚମ ଟଙ୍କା ।
- ପ୍ରତି ସଂକଳନରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନୋଟି ନିୟମିତ ବିଭାଗ ରୁହେ :
 (ର) ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା :—ଏ ବିଭାଗଟି ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟିକ ଚର୍ଚ୍ଚା, ‘ବାଦ’ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରବନ୍ଧ, ପ୍ରାଚୀନ ଓ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପୁନର୍ମୂଲ୍ୟାୟନାତ୍ମକ ସମାଲୋଚନା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।
 (ଖ) ସ୍ବାଧୀନଚେତାର ଓଡ଼ିଆ କବିତା : ବିରୁର-ଅନୁଶୀଳନ :—ସ୍ବାଧୀନଚେତାର ଅଧିକାଂଶ ଓଡ଼ିଆ କବିତା ‘ଅବୋଧ’, ‘ଅର୍ଥହୀନ’, “ନିରର୍ଥକତାବେ ଦୁର୍ବୋଧ”-ଭିତ୍ତିରେ ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରଚୁର । ଏ ବିଭାଗରେ ତେଣୁ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଉଛି ସ୍ବାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସୃଷ୍ଟ ଅନ୍ତତଃ ଶୁଦ୍ଧେଷି କବିତାର ବିସ୍ତୃତ ଅନୁଶୀଳନ । ଅନୁଶୀଳନ ଗୁଡ଼ିକ ମନ୍ତବ୍ୟସବ୍ୟ ନହୋଇ କବିତାର ଭାବସତ୍ତା ଓ ଆଙ୍ଗିକ ବିଷୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଲୋଚନା କରିବେ ।
 (ଗ) ପୁସ୍ତକ-ସମୀକ୍ଷା :—ଆଲୋଚ୍ୟ ପୁସ୍ତକଟିର ଦୋଷଗୁଣ ବିରୁର-ପ୍ରବକ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ନୂତନତା ତଥା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ତାହାର ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ କରାଯାଏ । ସଂପୃକ୍ତ ଲେଖକ/ପ୍ରକାଶକ-ମାନେ ନୂତନ ପୁସ୍ତକରୁ ଦୁଇଖଣ୍ଡି କରି କପି ପଠାଇବା ବିଧେୟ ।
- ଲେଖାଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକାଶିତ ମତ/ମନ୍ତବ୍ୟ ଏକାନ୍ତରୂପେ ସଂପୃକ୍ତ ଲେଖକଙ୍କର; ତାହା ସମ୍ପାଦକ ବା ପ୍ରକାଶକଙ୍କର ମତ ବା ମତର ପ୍ରତିଫଳନ ବୋଲି ସତ୍ତାରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଉଚିତ ହେବ ନାହିଁ । —ପରିଚାଳନା ସମ୍ପାଦକ—

॥ ସୂଚୀ ॥

● ପ୍ରବନ୍ଧ, ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା :—

୧. ପାରମ୍ପରିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ... ବିନୋଦ ବିହାରୀ ପଣ୍ଡା... ୯

୨. ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ କାବ୍ୟ-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ

ଓ ଜୀବନ-ଦୃଷ୍ଟି... କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ସାହୁ... ୧୩

(୩) 'ମାଟିମଟାଳ' : ଗୋପୀନାଥଙ୍କ

ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ ସୃଷ୍ଟି... ଆଦିକନ୍ଦ ସାହୁ... ୧୯

● ସ୍ୱଧୀନତୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ କବିତା : ବିଚାର-ଅନୁଶୀଳନ :

(୧) 'ବ୍ୟର୍ଥ ମନସ୍କର ଲୋମନ' (ସମୋଦ ପଣ୍ଡା) : ସତ୍ୟଶଙ୍କର ମିଶ୍ର : ୩୯

(୨) 'ଅଫିଲିଆକୁ' (ବିବେକାନନ୍ଦ ମଜନା) : ରଞ୍ଜନଶେଖର ମିଶ୍ର : ୪୭

(୩) 'ଅର' (ଘୋଷ ଦାସ) ଅଭିନୁ ସାହୁ... ୫୦

(୪) 'ଜହ୍ନ' (ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମିଶ୍ର)... ରବିଶଂକର ମିଶ୍ର... ୫୨

(୫) 'ଶୟନାନ୍ତର ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର'

(ବିନାୟକ ବେହେରା) ... ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ... ୫୯

(୬) 'ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସ୍ୱପ୍ନ' (ଗୋପ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରଥ) : ସ୍ମିତ୍ୟା ମିଶ୍ର... ୬୨

● ପୁସ୍ତକ-ସମୀକ୍ଷା :—

(୧) 'ଶବ୍ଦସଂଗମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା'

(ପ୍ର. ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନନ୍ଦ) ... ରବିଶଂକର ମିଶ୍ର... ୬୫

(୨) 'କାଗଜ ଡଙ୍ଗାର ଶୋକ (ସତ୍ୟଜିତ ମହାନ୍ତି) ,, ,, ... ୭୦

(୩) 'ସପ୍ତମ ପୃଥିବୀ' (ଘୋଷ ମିଶ୍ର) ,, ,, ... ୮୩

(୪) 'ସିଂହଭୂମିର ଗୋପବନ୍ଧୁ'

(ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ନାୟକ) ... ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର... ୮୭

(୫) 'କଥାକାର କୃଷ୍ଣସାଗର'

(ସଂ-ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର) . ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ : ୭୭

(୬) 'ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦର ମର୍ମିକଥା'

(ଶତେ କୁମାର ମହାନ୍ତି)... ,, ,, ... ୮୯

॥ ଏ ସଞ୍ଜଳନର ଲେଖକ ॥

ବିନୋଦବିହାରୀ ପଣ୍ଡା ସୋନପୁରକଲେଜ(ଜି : ବଲାଙ୍ଗୀର)ର ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ ଉତ୍କଳବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ॥ ସେ ବଳରାମ ଦାସକୃତ 'ଜମୋଦନ ରାମାୟଣ'ର ପ୍ରାମାଣିକ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି ॥ ଆଦ୍ୟ ଯାହୁ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗରେ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଉଭୟ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଇଂରାଜୀରେ ଏମ୍.ଏ. ॥ ପ୍ରମୋଦ ପଣ୍ଡା ଓଡ଼ିଶା ଷ୍ଟେଟ୍ ଫିନାନ୍ସିଆଲ୍ କର୍ପୋରେସନର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ, କଟକରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଆଡମିନିଷ୍ଟ୍ରେଟିଭ୍ ଅଫିସର୍ ॥ ସତ୍ୟବିହାର ମିଶ୍ର ଜାତୀୟ କବି ସାହିତ୍ୟାକାଶର କଲେଜ, କଟକରେ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ବିବେକାନନ୍ଦ ଜେନା କଲିକତାରେ ସିନିଅର୍ ଡେପୁଟି ଆକାଉଣ୍ଟାଣ୍ଟ ଜେନେରାଲ୍ ॥ ରଞ୍ଜନଶେଖର ମିଶ୍ର ରଞ୍ଜଧାନୀ କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଦିଲ୍ଲିପ ଦାସ ଆସ୍କା ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଅଭିନବ ସାହୁ ରଞ୍ଜିତନାଲ୍ କଲେଜ ଅଫ୍ ଏଡ୍ମେଣ୍ଟେଣ୍ଟ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମିଶ୍ର ରତ୍ନରଞ୍ଜନ ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ରବିଶଙ୍କର ମିଶ୍ର ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଇଂରାଜୀ ବିଭାଗରେ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଚିନ୍ତାମଣି ବେହେରା ବି.ଜେ.ବି. କଲେଜ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଓଡ଼ିଆ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ॥ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ ଶ୍ରୀଷ୍ଟକଲେଜ, କଟକରେ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଇଂରାଜୀ ବିଭାଗରେ ଅଧ୍ୟାପକ ॥ ଇଣ୍ଡୋ ଆର୍ଟ୍ସ ଲିଆନ୍ ଉପନ୍ୟାସସଂପର୍କରେ ସଦ୍ଭାର୍ତ୍ତ ଲେଖି ଯେ କଟକରେ ଇଂଲଣ୍ଡର କେଣ୍ଟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ପି.ଏଚ୍.ଡି. ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ରଥ ଲଲା ଲଜପତ୍ ଆଇନକଲେଜ, ସମ୍ବଲପୁରରେ ଅଧ୍ୟାପକ । ସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଶ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜ, କଟକରେ ଇଂରାଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ : ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ-ସମାଲୋଚନାର ଅନୁସାଧାର୍ଯ୍ୟ ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଅନୁସନ୍ଧାର ଆଶୁଦୁର୍ଲ୍ଲଭକରଣପାଇଁ ୧୯୭୭ରେ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ର ପରିକଳ୍ପନା । ଏହାକୁ ଏକ ସାମୟିକ ସଂକଳନ ଭାବରେ ବର୍ଷକୁ ଅନ୍ତତଃ ପାଠକପଞ୍ଚମ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଯୋଜନା କରାଯାଇଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ କାରଣ—ମୁଖ୍ୟତଃ ଉପଯୁକ୍ତ ଲେଖାର ଅଭାବ-ହେତୁ ଦୁଇବର୍ଷରୁ କିଛି ଅଧିକ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ର ପାଞ୍ଚଶ୍ଵେତ ସଂକଳନ ପ୍ରକାଶପାଇଛି, ଏଥିରୁ ଦୁଇଟି ବିଶେଷାଂ-କରେ ଦୁଇଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ କବି—ସଚ୍ଚିଦ୍ରତ୍ନଚରଣ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ-ଙ୍କ କବିତା ସଂପର୍କରେ ସବୁଶେଷ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’-୧ର ଏହି ପ୍ରସ୍ତରେ ଆମେ ଲେଖିଥିଲୁଁ : “ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଶିବିରଧର୍ମୀ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ସ୍ଵର୍ଥାନ୍ୱେଷୀ ମନେ ବୁଝିବ ଉଚ୍ଚରେ ରହି, ସଂବେଦନଶୀଳ ଓ ଯୁକ୍ତିନିର୍ଭର, ଶୋଧନାତ୍ମକ ଓ ଗଠନମୂଳକ ନିର୍ଭୀକ ଓ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ସମାଲୋଚନାର ପ୍ରକାଶଦ୍ଵାରା ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସେବା କରିବାରେ ଚେଷ୍ଟିତ ରହିବ ।” ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତେଦୂର ଅନୁରକ୍ତ ରହିପାରିଛି ତା’ର ବିଚାର ସୁଧୀ ପାଠକଗଣ କରିବେ । ତେବେ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ର ସ୍ଥିତିର ଏଇ ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଆମେ ଉପଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ଆଉ ଥରେ ଆନୁଗତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସେବାରେ ସୁନିର୍ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରୁଛୁ ।

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ଉଦ୍ୟମର ଆଉ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଦିଗ ଥିଲା, ସାଧାନତୋତ୍ତର କାଳରେ ରଚିତ ତଥାକଥିତ ‘ଦୁଃଖୋଧ୍ୟ’/‘ଅବୋଧ୍ୟ’ କବିତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସଚେତନ ପାଠକ ଗୋଷ୍ଠୀର ଆଦର ବୃଦ୍ଧି କରିବା । ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟର ଅନୁସରଣରେ ପ୍ରତି ସଂକଳନରେ ଅନ୍ତତଃ ଶ୍ଵେତେଷି ସାଧାନତୋତ୍ତର କବିତା

ନେଇ ସେଗୁଡ଼ିକର ଗ୍ରାସପତ୍ର ଓ ଆକାଙ୍କିର ବସ୍ତୁର ଅନୁଶୀଳନ ପାଇଁ ପୁର କରାଯାଇଥିଲା । ତଦନୁସାରେ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ର ବିଗତ ବର୍ଷରେ କେବଳ ସେ ୨୦ଟି ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର କବିତାର ଅନୁଶୀଳନ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ତା’ ନୁହେଁ; ଏଥିପ୍ରତିବେଶେ କବି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦରାୟଙ୍କ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟକୃତି ଉପରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଏକାଧିକ ସମାଲୋଚନାକ୍ରମେ ଡାକ ଲାଗିବ ଏକ ବିଶେଷାଙ୍କ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଉପରେ ଏପ୍ରକାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଆଶ୍ରେପ କରି ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଠାରୁ ସମଶୃଙ୍ଖଳିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯାଉଛି ବୋଲି ଯେଉଁ ସମାଲୋଚନା ଦେଖିଛି ସେଥିପ୍ରତି ଆମେ ସନ୍ତୋଷିତ । କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରକାର ସମାଲୋଚନା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମର ଏକ ବିନମ୍ର ସଂଜ୍ଞା ଅଛି; ଏବଂ ତା’ ହେଉଛି : କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଅନେକେ ଆଗ୍ରହ, ଅଥଚ କଥାସାହିତ୍ୟ ବା ନାଟକ ଉପରେ ଲେଖିବାକୁ ଅନେକ ଅନୁରୋଧ କରି ମଧ୍ୟ ଆମେ ଲେଖା ପାଉନାହୁଁ । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଉପରେକ୍ତ ସମାଲୋଚନା ପ୍ରତି ଆମର ତଥାପି ସନ୍ତୋଷ ସମ୍ଭାବ ଅଛି; ଓ ସେଥିଯୋଗୁଁ, ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ୭କୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ବିଶେଷାଙ୍କ ରୂପେ ପ୍ରମାଣ କରି ପାରିଲୁ ପରେ, ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’-୯ ଓ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’-୧୦କୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ‘ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ’ ଓ ‘ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ବିଶେଷାଙ୍କ’ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବୁଁ । ଏ ଉଦ୍ୟମର ସଫଳତା ବିଶ୍ୱାସୀ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ଆନ୍ତରିକ ସହଯୋଗ କାମନା କରୁଛୁ ।

ସମ୍ପାଦକୀୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଉ ଏକ ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରତି ଆମର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରାଯାଇଛି । ତା’ ହେଉଛି : ଆମେ କୁଆଡ଼େ କେତେକ ଲେଖକ/ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରତି ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଉଦାର, ଓ

ସଂସ୍କୃତ ଲେଖକ/ପ୍ରାବନ୍ଧିକଗଣ କୁଆଡ଼େ ଆମ ଅତି-ଉଦାରତାର
 ଅମୃତବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ଏ ପରିସ୍ଥିତିରେ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ର
 ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ଉଦାରତା ମଂପର୍କରେ ଆମର ମୂଳ ମାତି ଆଉଥରେ
 ଶୁଣି କରଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରୁଛୁ । ସମସ୍ତ ଅବାଞ୍ଛିତପ୍ରସ୍ତାବର
 ଉଦ୍ଧୃତରେ ରହି ଏକ ନିରାପେକ୍ଷ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସାହିତ୍ୟ-ସମାଲୋଚନା
 (ଅଧୁନା) ସାମୟିକ ରୂପେ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ଗଢ଼ି ଉଠୁ, ଏହାହିଁ ଆମର
 କାମନା । ଆଜି ଯେତେବେଳେ ଆମ ପ୍ରଦେଶର ଅଧିକାଂଶ
 ପଠକପଢ଼ିକା ବିଭିନ୍ନ ଅ-ସାହିତ୍ୟିକ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ତଥାକଥିତ ଉଚ୍ଚପଦଗଣ
 (ତା’ ସରକାରୀ, ବେସରକାରୀ ବା ସ୍ୱୟଂସାଶିତ ସଂସ୍ଥା-ସା’ ହେଉ)
 ସମ୍ପନ୍ନ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଅନୁଗତପ୍ରାୟ, ବା ସଂସ୍କୃତ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ
 ସାହିତ୍ୟିକ ଶ୍ରବଣଶୃଙ୍ଖି-ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ନିହାତ ରୁଚିସ୍ଥାନ, ଅନାବୃତ ଶ୍ରବଣରେ
 ବ୍ୟସ୍ତ, ଏ ଭଳି ଏକ ସାମୟିକର ଆବଶ୍ୟକତା ବହୁତ ବେଶୀ
 ଦରକାରୀ ଓ ଜରୁରୀ ବୋଲି ଆମର ବିଶ୍ୱାସ । (ଏପରିକି,
 ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’କୁ ସମସ୍ତ ଅବାଞ୍ଛିତ ପ୍ରସ୍ତାବମୁକ୍ତ ରଖିବାଲାଗି ସଂସ୍କୃତ
 ପ୍ରକାଶନ-ସଂସ୍ଥା ଏ ଯାବତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସରକାରୀ ବା ବେସର-
 କାରୀ-ବିଜ୍ଞାପନ ଲାଗି କାହାର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇନାହାନ୍ତି; କାରଣ
 ଅନୁଭବମାନେ ହିଁ ଜାଣନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଆମ ପ୍ରଦେଶରେ
 ବିଜ୍ଞାପନଟିଏ ଯୋଗ ଡ଼ କରିବା ପାଇଁ କି ପ୍ରକାର କୁହା-
 ଦିଆ କରିବାକୁ ପଡ଼େ !) ସୁକ୍ତିସୁକ୍ତି ଓ ଶାନ୍ତିର ଶ୍ରବଣରେ
 କୌଣସି କରତା ବା ପୁସ୍ତକ ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ,
 ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଆମେ ଆମର ଲେଖକ ଓ ସମ୍ପାଦକ-
 ମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇଥାଉ । ଏହି ମତ ଯଦି କୌଣସି
 ତଥାକଥିତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବା ଉଚ୍ଚପଦସମ୍ପନ୍ନ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କୁ ନ ସୁହାଏ,
 ବା କୌଣସି ବହୁକାଳପ୍ରାପ୍ତି ମତ ବା ସାହିତ୍ୟିକ ଧାରଣାର
 ବିରୁଦ୍ଧାବରଣ କରୁଥାଏ, ତା’ ହେଲେ ଆମେ ନାହିଁ । କାରଣ,

ଆମର ବିଶ୍ୱାସ, ଅନୁରାଗ ସାହିତ୍ୟ-ସମାଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱାଧୀନ ମତକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଶାଳୀନ, ସଂକ୍ଷିପ୍ତମାନ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଏକ ସୁସ୍ଥ ପରମ୍ପରା ରହି ଉଠିବା ନିତ୍ୟ ଦିନେର; ସେ ମତ ଯେତେ ଜୀବ ଓ ଆପାତ-ଅସମୀଚୀନ ମନେ ଦେଖାଯାଉ ପକ୍ଷେ । ଏବଂ ପରସ୍ପରବେଶ୍ୟା ମତ ମଧ୍ୟ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଆମେ ଆଗ୍ରହୀ; ଯେହେତୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଏ ପ୍ରକାର ମତ-ସଂଘର୍ଷରୁ ହିଁ ସତ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଥାଏ । ଆଉଟି ବି, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଅନୁଶୀଳନ ଓ ଆଲୋଚନା ଯଦି ସାହିତ୍ୟ-ସମାଲୋଚନାର ଗୋଟିଏ ଧର୍ମ, ତା’ର ଆହୁରି ଏକ ଅତି ଦରକାରୀ-ଓ ବେଶୀ ଜରୁରୀ--ଧର୍ମ ହେଉଛି ନିକୃଷ୍ଟ, ରୁଚିହୀନ ସାହିତ୍ୟ ବା ତଥାକଥିତ ସାହିତ୍ୟିକ ଉଦ୍ୟମର ମୁଖ-ପ୍ରସାରଣ, କାରଣ ଭଲ ଓ ଭେଲ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜାଣିମାରବା ହିଁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ-ରୁଚିର ପରିରୂପକ । ଆଜି ଆମ ପ୍ରଦେଶରେ ଯେତେବେଳେ ଆଧିକାରୀ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ସାଧାରଣବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ଯେ ତଥାକଥିତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବା ଅରେ ପୁରସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ସମସ୍ତ ସାହିତ୍ୟକୃତି ସମାନ ଭାବରେ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ, ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ନିଦ୍ରାତି ରୁଚିହୀନ ଭାବରେ, ନାନା ଅସାହିତ୍ୟିକ-ଧୁଲିର ଉପାୟରେ ନିଜକୃତିର ଡିଗ୍ରି ମ ପିଟିବାରେ ଆଗଭର, ସାହିତ୍ୟ-ସମାଲୋଚନାର ଏଇ ଶେଷୋକ୍ତ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ‘ମୂଲ୍ୟାୟନ’ ଉଦ୍ୟମର ଆଉ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ ଭାବେ ଗୃହୀତ । ଅଳମତ ବିସ୍ତରେଣ ।

ଶ୍ରୀଷ୍ଠ କଲେଜ, କଟକ
ନଭେମ୍ବର, ୧୯୭୮

—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ

ପାରଂପରିକ ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗୀ

ଚିନୋଡ଼ ବିହାରୀ ସମ୍ରା

ପାରଂପରିକ ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗୀକୁ ଆମେ ପ୍ରଧାନତଃ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିପାରୁଁ । ଯଥା :—(୧) ପାଠ୍ୟଭିତ୍ତି-ଭିତ୍ତିକ ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗୀ, (୨) ଇତିହାସ-ଜୀବନ-ଭିତ୍ତିକ ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗୀ ଓ (୩) ଦର୍ଶନ-ନୀତିଶାସ୍ତ୍ରଭିତ୍ତିକ ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗୀ ।

ପାଠ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗୀକୁ ନିଜ୍ଜଳ ଭାବେ ସମାଲୋଚନା ବୋଲି ଅଭିହିତ କରାଯାଇ ନ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସାହଚର୍ଯ୍ୟକ ଆଲୋଚନାରେ ଏହାର ବହୁତ ଗୁରୁତ୍ବ ରହିଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗୀର ଅନୁସେଧରେ ପାଠ୍ୟବସ୍ତୁର ପ୍ରାମାଣିକତା ଉପରେ ଓ ଐତିହାସିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଦିଆଯାଏ । ଅରେ ଯଦି ପାଠ୍ୟବସ୍ତୁର ପ୍ରାମାଣିକତା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଯାଏ, ତା ପରେ ଆଲୋଚକମାନେ ଠିକ୍ ଭାବେ ସମାଲୋଚନା କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ପାଠ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗୀ ନିଜ୍ଜଳ ସମାଲୋଚନା ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରାକ୍‌ସୈମୀକ୍ଷିକ ଗୁରୁତ୍ବ ଅବହେଳାର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ଶାରଳା ମହାଭାରତର ପ୍ରାମାଣିକ ସଂସ୍କରଣର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଅସୁବିଧା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ପାଠ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗୀକୁ ସମାଲୋଚନାର ସ୍ଥାନ ଦେବାର ଭୁଲ୍ ଓଡ଼ିଆ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚକ ଗତିକାବ୍ୟମାନ ଅଧ୍ୟୟନ କଲବେଳେ କେବଳ ପାଠ୍ୟଭିତ୍ତି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ବିଭାବମାନକୁ ଗ୍ରହଣ ଦିଅନ୍ତି । ଶବ୍ଦାଟୋପକୁ ସେମାନେ ଅର୍ଥଗୌରବ ବୋଲି ମନେ କରି ଶବ୍ଦାଟୋପ ନ ଥିବା କାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅସାର

ବୋଲି ଧରି ନିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ କବି ଯେତେ ଅଭିଧାନଖୋର ହୋଇପାରିଲା ତାର କାବ୍ୟ ସେତେ ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ । ଅଭିଧାନଖୋର କବି-ମାନଙ୍କର ଏହି ଅଭିଧାନଖୋର ସମାଲୋଚକମାନେ କବିତାରେ ଅଭିଧାନିକତା ବାହାରେ ଆଉ ଯେ ଅଧିକା କିଛି ଗୁଣ ଆଇପାରେ, ତାହା ମାନିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହଁନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ସରଳ ସାବଜ୍ଞାନ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ କାବ୍ୟ ବା ଅଭିଧାନ-ଦୁର୍ଲଭ ଚିତ୍ରକଳାରେ ଭରି ହୋଇଥିବା କାବ୍ୟ, ଏ ଧରଣର ସମାଲୋଚକଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ପରସରର ବହୁଭୁକ୍ତ । ପାଠ୍ୟଭାଷାଭିତିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର ଏ ପ୍ରକାର ବିପଦଠାରୁ ସାବଧାନ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ପାଠ୍ୟଭାଷାଭିତିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ବିଶ୍ଳେଷଣ ହୋଇ ସାରିଛି, ସେହି କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଧିସମ୍ମତ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଦ୍ଵାର ଖୋଲି ସାଇଛି । ଏଥିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ନେଇ ସମାଲୋଚକ ଯଦି ଶୁଖିଲା ଭାବେ ସମାଲୋଚନା କରେ ତେବେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷ ଉପକୃତ ହେବ । ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଆ ଶାଢ଼ି କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ନୀତି ଠିକ୍ ହେବ । ଏହା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଆଧୁନିକ କାବ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଐତିହାସିକତା ନିରୂପିତ ହୋଇ ପାରିବ । କାବ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଧୁନିକ ପ୍ରାଚୀନ ବିବାଦରେ ମାତି କେବଳ ଷଡ଼ ସିନା, କିଛିମାତ୍ର ଲଭ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ କବିତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟକୁ ପୃଣା କରି ଆଧୁନିକ କାବ୍ୟକୁ ଆଦରିବା ଅଥବା ଆଧୁନିକ କାବ୍ୟକୁ ପୃଣା କରି ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟକୁ ଆଦରିବା କେବଳ ଏକ ସଂଜ୍ଞା ଏକଦେଶଦର୍ଶିତା ହେବ । ଏ ଧରଣର ଏକ ଦେଶଦର୍ଶୀ ସମାଲୋଚକ ସାହିତ୍ୟର ଶତ୍ରୁ ।

ଇତିହାସ-ଜୀବନଭିତିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ, ସମାଲୋଚନାର ବେଶ୍ ସହାୟକ ପ୍ରମାଣିକ ହୋଇଛି । ଏହାର କେତେକ ଧର୍ମ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଅନୁସାରେ ସାହିତ୍ୟିକ କୃତ ହେଉଛି, ଲେଖକର

ଜୀବନ ଓ କୃତର ଚରତ୍ରମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବନ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନେଇଥାଏ, ଯଥା ପ୍ରକାଶନାତ୍ମକ (expressionist) ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଯାହା କି ଔପନ୍ୟାସୀ (Romantics) ମାନଙ୍କର ଅବଦାନ । ଔପନ୍ୟାସୀ ପ୍ରକାଶନାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଅନୁସାରେ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ଏକ ରକମର ଅଦ୍ଭୁତ ଅନୁପମ ଜ୍ଞାନର ଉତ୍ସ ଓ ଏହି ଜ୍ଞାନ କଳାକାରର କଳ୍ପନାରୁ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ପ୍ରକାଶନାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଛଡ଼ା ଅଛି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ମଧ୍ୟ ରହିଛି; ଏହା ହେଲେ ସ୍ରୋକାତ୍ମକ (impressionist) ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ । କୃତକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ସମାଲୋଚକ ‘ପ୍ରକୃତରେ’ କଅଣ ‘ଅନୁଭବ’ କରେ ତାହା ଉପରେ ସ୍ରୋକାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଆଲୋଚନା କରେ । ଏହି ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଜୀବନଭିତ୍ତିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ହେତୁ ସାଧାରଣତଃ ସଂପୃକ୍ତ ସ୍ୱଭାବୁ ଆନ୍ତଃମାନେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଏକେକ ବିଶଦ ଆଲୋଚନାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇଯାନ୍ତି । ‘ପ୍ରକାଶନାତ୍ମକ’ ଓ ‘ସ୍ରୋକାତ୍ମକ’—ଏ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ଚିତ୍ରକଳାର ଆଲୋଚନାରେ ବହୁଳତାବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନାରେ ଏ ଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ଅତି କ୍ୱଚିତ୍ ।

ସାହିତ୍ୟିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମିର ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା କେତେକ କାବ୍ୟ କବିତା ଅଧିକ ଭଲଭାବେ ବୁଝି ହୁଏ । କୃତର ଲେଖକ ଦେଶ କାଳ ବିଷୟକ ପ୍ରବୀଜ୍ଞାନ ଫଳରେ ପାଠକ ପ୍ରତି କୌଣସି ସାହିତ୍ୟିକ ଉପନ୍ୟାସ ଅଧିକତର ଅର୍ଥବାନ୍ ହୋଇପାରେ । ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଓ ପ୍ରସ୍ତରବାଦୀ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରତି ଏହି ଉକ୍ତିର ସତ୍ୟତା ହୁଏତ ଆହୁରି ଅଧିକ । ଉପନ୍ୟାସ ପାଇଁ ଏହି ଧରଣର ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଅଧିକ ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି କହିଲେ ତଳେ; କାରଣ, କବିତା ଅପେକ୍ଷା ଉପନ୍ୟାସ, ଅଧିକତର ପରିସରର ଅନୁଭୂତିକୁ ଚର୍ଚ୍ଚା କରେ । ଏହାବୋଲି ଯେ, କବିତାରେ ସାମାଜିକ ବିଷୟବସ୍ତୁର କିଛି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ଅଥବା ଏ ପ୍ରକାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ନେଇ ଭଲ କବିତା ଲେଖି ହେବ ନାହିଁ—ଏପରି ଭାବବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ଏକ ସମୟରେ ସାମୟିକ ଘଟନାପ୍ରଧାନତା (topicality) କୁ ଆଲୋଚକମାନେ ଅକାବ୍ୟୋଚିତ ବୋଲି ଧରି ନେଉଥିଲେ । ଏହା ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଏକ ଭୁଲ୍ ଧାରଣା । ଏହି ଧାରଣାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା 'କାବ୍ୟବିପ୍ଳବ' କେତେକ ଚୁଡ଼ି । ଆଲୋଚକମାନେ ଭାବୁଥିଲେ ଯେ ପ୍ରକୃତ କବିତା ହେଉଛି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବନା ଓ ଅନୁଭୂତିର ସିଧାସଳଖ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ପ୍ରକାଶ । ପ୍ରକାଶିତ ସଂବେଦନାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଯାହା କବିତାର ଗୁରୁତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେଇଥିରେ । ମାନ ନିର୍ଧାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରତିନିଧିସ୍ଥାପନା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ ପାରମ୍ପରିକ କବିମାନଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାଟା ଗୋଟିଏ ଭଲ ଅଭ୍ୟାସ ବୋଲି ଧରିଯାଉ ନ ଥିଲା । କେତେକ ବିଚାର ନ ହେବା ବିଚାର ଓ କହି ନ ହେବା କଥାକୁ ମଣିଷ ମନର ପରିସରଭୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଏହି କବିତା ଚେଷ୍ଟିତ । ଆଖ୍ୟାନ (statement) ନୁହେଁ ବରଂ ବ୍ୟଂଜନା (suggestion) ହେଲା ଏହି କାବ୍ୟର ସାରସଂକ୍ଷିପ୍ତ । ଏହା ହେଲା ମ୍ୟାଥ୍ୟୁ ଆର୍ନଲ୍ଡଙ୍କ ସମୟର କାଳଂଚର ସୈମାନ୍ତିକ ସ୍ଥିତି । ଆର୍ନଲ୍ଡଙ୍କ ବିଚାରରେ ଓଡ଼ିଶୀୟତା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମୁଗ ହେଉଛି ପ୍ରଧାନତଃ ଗଦ୍ୟର ଧାରା, କବିତାର ମୁଗ ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଶୀୟତା ପୂର୍ବର ଡ୍ରାଇଡେନ୍ ପୋପ୍ କି ଭଳି କବିମାନଙ୍କର କବିତାରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବନା ଓ ଅନୁଭୂତିର ରୋମାଂଟିକ୍-ସ୍ୱଳ୍ପ ସିଧାସଳଖ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ପ୍ରକାଶ ମିଳେ ନାହିଁ, ବ୍ୟଂଜନା ମିଳେ ନାହିଁ । ଡ୍ରାଇଡେନ୍ ଓ ପୋପ୍ ନିର୍ଓକ୍ତାସିକ୍ କବିତା ଆଖ୍ୟାନ ପ୍ରଧାନ । ଆଖ୍ୟାନପ୍ରଧାନତାକୁ ଆର୍ନଲ୍ଡ ଅକାବ୍ୟୋଚିତ ଗଦ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ବୋଲି ମାନୁ ଥିଲେ । ବିଦ୍ରୁପ (satire), ବାକ୍ସ୍ମତ୍ୱ (wit), ବ୍ୟାଙ୍ଗ (irony), ଅସମ୍ଭବତା (ambivalence), ବିରୋଧାଭାସ (paradox) ପ୍ରଭୃତି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିମାନ କାବ୍ୟ-ପାଇଁ ଅସାର ବୋଲି ଆର୍ନଲ୍ଡ ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ପୋପ୍ ଓ ଡ୍ରାଇଡେନ୍ଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସାମୟିକ ଘଟନା ପ୍ରଧାନତା ମିଳେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଅକାବ୍ୟୋଚିତ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ଏହାକୁ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ (high seriousness) ର ଅଭାବ ବୋଲି ଆର୍ନଲ୍ଡ ଭାବୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ମତରେ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟହୀନ ବିଷୟ ହେଲା ଅକାବ୍ୟୋଚିତ ।

ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ କାବ୍ୟ-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଓ ଜୀବନ-ଦୃଷ୍ଟି ୫ କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ

ବଳରାମ ଦାସ କଳା ଥିଲେ କି ଗୋରୁ ଥିଲେ, ମୋଟା ଥିଲେ କି ପତଳା ଥିଲେ, ଗୋଡ଼ା ଥିଲେ କି ଡେଂଗା ଥିଲେ କହିବା ପାଇଁ ଅରୁଜା-ନନ୍ଦଙ୍କ ‘ଜୋଲାମାଳିକା’ (ଦଶ ପଟଳ ମାଳିକା)କୁ ଏକମାତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ । ସେଥିରେ ବଳରାମଙ୍କ ରୂପ ଓ ଗୁଣର ଯେଉଁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି ତାହା କବିଙ୍କ ସଂବନ୍ଧରେ ଏକ ସ୍ଥୂଳ ଧାରଣା ଦିଏ । ଅରୁଜା କହିଛନ୍ତି—

ବଳରାମ ଦାସ ସେ ଯେ ଜନମ
ଗୋବିନ୍ଦ ତହିଁ ସେ ଯେ ଉତ୍ତପନ ।
କଳାଙ୍କି ରୂପକୁ ଧାଇଁ ନିଶ୍ଚଳେ
ଦେବାବର ବନେ ବାହାଡ଼ା ମୂଳେ ।
ବାହାଡ଼ା ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ତାର ବାସ
ଶରୀର ବର୍ଣ୍ଣ ବାଂଶର ମନୁଷ୍ୟ ।
ମନୁଷ୍ୟ ଦେଖିଲେ ସେ ଯେ ଭରଇ
କୃଷ୍ଣନାମ ଧରି ରୁପି କରଇ ।
ନିରତେ ଲିଖୋଇ ଦର୍ଶନ କରେ
ଗତ ବାସନାକୁ ହୃଦରେ ଧରେ ।
ତାରକ ମନ୍ତ୍ର ସେ କରେ ଭଜନ
ବେଳ ଗୋଟି ପଡ଼ି କରେ ଭୋଜନ ।

ସଦା ଆନନ୍ଦ ବ୍ୟଥା ନ ଦେନଇ

ନିରତେ ନୟନେ ହରି ଦେଖଇ ।....ଇତ୍ୟାଦି

ଭକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ବଳରାମକୁ ଚିହ୍ନିବା ପାଇଁ ପୁଷ୍ପ ଭାବରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ ମିଳେ । ତାହା ହେଉଛି “ତାରକ ମନ୍ତ୍ର ସେ କରେ ଭଜନ” । ଅନ୍ୟ ସବୁ ଉପାଦାନ ଯେପରି “କୃଷ୍ଣ ନାମ ଧରି ଉତ୍ସି କରଇ”, ‘ଗତ ବାସନାକୁ ହୃଦରେ ଧରେ’, ‘ସଦା ଆନନ୍ଦ ବ୍ୟଥା ନ ଦେନଇ’, ‘ନିରତେ ନୟନେ ହରି ଦେଖଇ’, ପ୍ରଭୃତି ପଂକ୍ତି ବଳରାମଙ୍କ ବିଷୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଧାରଣା ସତ୍ତ୍ୱେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ ନାହିଁ । ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଏହି ସବୁ ଉପାଦାନକୁ ସଂକଳନ କରି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷେ, ଏତକ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ ସେ, “ଗଉର ବର୍ଣ୍ଣ ବାଂଘର ମନୁଷ୍ୟ” ଥିଲେ । ସାଧାରଣତଃ ବଳରାମଙ୍କୁ ପୁରୀବାସୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ । ‘ଜଗନ୍ନାଥର ରାମାୟଣ’ର ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଏହାର ସୂଚନା ମିଳେ । ଅଥଚ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଏକାଂକର ବନ ଅଧିବାସୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ବଳରାମଙ୍କ ଆକୃତି ଓ ପ୍ରକୃତି, ତାଙ୍କର ରୂପ ଓ ରଂଗ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବହୁପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର । ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ରୂପ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରୁ ହିଁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଘଟଣାବଳୀର ବର୍ଣ୍ଣନା କଲବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର ଯେଉଁ ଗୁଣକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି, ସେ ସବୁକୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରକୃତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଏହା ଏକ ଅଂଶ ମାତ୍ର । ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବି ମନ ଓ ବଚନ, କଥା ଓ କର୍ମରେ ସମନ୍ୱୟ ଆଣିପାରେ ନାହିଁ । ବହୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବା ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ଜୀବନରେ ବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ଘଟଣାର ନାୟକ ହେଉଥିବା, ବାରଂବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ବଳରାମଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଜୀବନ-ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକତରଫିଆ ଚିତ୍ର । ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଓ କର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ ହେଲବେଳେ, ସେ ବିଫଳ କି ସଫଳ ହେଉଥିଲେ, ସେ ସବୁ କହିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଚିତ୍ରିତ ବଳରାମଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ତାଙ୍କର ଏକ ଭାବମୁଖିର ଚିତ୍ର । ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଏହାକୁ କାବ୍ୟ-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ କୁହାଯାଇପାରେ । ଗ୍ରୀଥାବଳୀରୁ ଯାହା ମିଳୁଛି, ସେ ସବୁକୁ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ବଳରାମ ଥିଲେ ଜଣେ ସତ୍ୟବନ, ପରୋପକାରୀ, ଅହଂସକ, ବିବେକୀ ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଭକ୍ତ । ଧର୍ମ ଓ କର୍ମପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରୀତି ଥିଲା । ପଂକ୍ତିତ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ସେ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ଦୟା ଗୁଣ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆଦର ଥିଲା । ସେ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ବିଶ୍ବାସ କରୁଥିଲେ ଯେ, ମଣିଷ ଜାତି ବଳରେ ନୁହେଁ, କର୍ମ ବଳରେ ସମାଜରେ ଉଚ୍ଚ ବା ନୀଚ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶୁଦ୍ର ଜାତି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଆନୁରୋଧ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲା । ଧନମାନ ଓ ଆଧିପତ୍ୟ ପ୍ରତି ସେ ନିଷ୍ପ୍ରୟ ଥିଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ହିଁ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ସମ୍ରାଟ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର କୌଣସିଠାରେ ସେ ତତ୍କାଳୀନ ଗଜପତିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ଉଲ୍ଲେଖ ମଧ୍ୟ କରିନାହାନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ସଦ୍‌ଗୁଣ ହେତୁ ଭକ୍ତ ଭାବରେ ସେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜପ, ଲୟ, ଧ୍ୟାନ ଓ ସମାଧି ସବୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଠାରେ ସମର୍ପିତ ଥିବାରୁ ସାଂସାରିକ ସୁଖ ସ୍ବାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଦୌ ପ୍ରଲୋଭନ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଅଲୌକିକ ଗୁଣରୁଜି ଯୋଗୁ କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କୁ ‘କୃପା ଦିବ୍ୟ’ ଭାବରେ ପୁରଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଗୋଡ଼ଗଣ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଶିଷ୍ଟ ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଦେବଜ୍ଞ ନନ୍ଦନ କହିଥିଲେ, ‘ଜଗନ୍ନାଥ ବଳରାମ ଯାରେ ବଣ ହସ’ ।

କବି ବଳରାମଙ୍କ ପରୋପକାରୀତାର କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବା ଘଟଣା ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ । ଅଥଚ ପରୋପକାର ସେ ଭକ୍ତର ଏକ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଏହା ସେ ‘ଜଗମୋହନ ଗୁମାସ୍ତା’ର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ଉତ୍ତରାଂତର ଗୋଟିଏ ପଦ ହେଉଛି,

ପର ଉପକାରୀ ଅଟନ୍ତି ସେବଣ ପ୍ରାଣୀ

ଗମନ୍ତି ପୁରସ୍କରେ ଯେ ପୁରୁଣ ବଖାଣି ।

ସତ୍ୟକହୁବା ଭକ୍ତର ଅନ୍ୟଗାତିଏ ବଞ୍ଚିଥିଲେ । ଭକ୍ତ ବଳରାମଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏପରିଅନେକ ଘଟଣା ଘଟିବାର ପ୍ରବାଦଅଛି ଯାହାକୁ ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରେୟ ନ କରିବାର କଥା ଏବଂ ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ନ୍ୟାୟତଃ ଦାଣ୍ଡ ପାଇବା ବିଧେୟ । ଜୀବନର ଏପରି ସଂକଟପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିସ୍ଥିତିରେ କବି ନିର୍ଭୀକତାର ପରିଚୟ ଦେଇ ସତ୍ୟ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ କୁଠାବୋଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ‘ବଟ ଅବକାଶ’ରେ ଏହିପରି ଏକ ଘଟଣାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ପରୋପକାରୀ ବଞ୍ଚିପଣକୁ ଦର୍ଶନ କରିବାପାଇଁ ଭକ୍ତ ବଳରାମ ବହୁ-ଦିନୁ ଆଶା ରଖିଥିଲେ । ଜାଲାଗଲ ପତି ଜଗନ୍ନାଥ ଭକ୍ତର ମନକଥା ଜାଣି ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ସଂଗରେ ଦେଖି ଲଙ୍କା ଯାତ୍ରା କଲେ । ଯିବାବେଳେ ବଳରାମଙ୍କ ହାତରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣନ ଝରି ଦେଲେ । ଲଙ୍କାରୁ ଫେରି ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରକୁ ଚାଲିଗଲେ, ସୁବର୍ଣ୍ଣନ ଝରିଟି ବାଉଁଳାରେ ବଳରାମଙ୍କ ଠାରେ ରହିଗଲା । ପରଦିନ ଖୋଜା ହେବାରୁ ବଳରାମ ନିଜେ ସୁବର୍ଣ୍ଣନ ଝରିଟି ନେଇ ଯେବକମାନଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେଲେ । ରାଜା ଏ ସବୁ ଶୁଣି ବଳରାମଙ୍କୁ ସତ୍ୟ କଥା କହିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଲଙ୍କା ଯିବା ଅତି ଆତଂବିତ କଥା । ଲୋକେ ଶୁଣିଲେ ହସିବେ । କେବଳ ଝରିଟିର ହେବା ସାର ହେବ । ବଳରାମ ଅତି କାତର ଭାବେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଜଣାଇବାକୁ

ହସି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ତୁ ହୋ ଡରୁଛୁ କାହିଁକି

ଲଙ୍କା ବିଜେ କଥା ମିଛ ହୋଇବନି କି ।

ଲଙ୍କା ବିଜେ କାରଣ କହିବୁ ସବୁ ସତ

ଯଥାର୍ଥ କଥାକୁ ଏ ଆମ୍ଭର ସନମତ ।

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅନୁଯାୟୀ ବଳରାମ ସତକହୁ ସେଥିରୁ ରହେ । ପାଇ ଥିଲେ । ସତ ଉପରେ ବଳରାମଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

ସତ୍ୟ ପାଇଲେଟି ନର ସ୍ୱର୍ଗେ ବସେ ଯାଇ

ସତ୍ୟ ଲଂଘନ କଲେ ବହୁତ ପାପ ପାଇ ।

ପୁନଶ୍ଚ, କବି ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିଥିଲେ ଲେଉଟୁ ପାପ ଓ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ, “ଲେଉଟୁ ଯେ ପାପ ହୁଏ ପାପରୁ ନିର୍ଦ୍ଦଳ” । ସେଥିପାଇଁ ସେ ନିଜ ଜୀବନରୁ ଲେଉଟୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପରିହାର କରିଥିଲେ । ଭଗବାନ ଯାହା ଦେଇଛନ୍ତି ସେତିକିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । କବି ସେଥିପାଇଁ ବାମନ ଅବତାର ମୁଖରେ କହିଛନ୍ତି :

“ଧନ ରତ୍ନରେ ମୋହର ପ୍ରହୋଜନ ନାହିଁ” ।

ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ କବି ନିଜ କଥା କହିବାବେଳେ ଯେହୁ କଥାର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରିଛନ୍ତି :

ଦାରାସୁତ ଧନ ଜନ ସୁଖ ଭୋଗ ଶିର ।

ଅଳପେ ଆପଣେ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ତା ହରି ।

ଅଭାବବେଳେ ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଯାଚନା କରିବାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଅଥଚ ବଳରାମ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଦରକାର ପଡ଼ୁଥିଲା, ତାହା ସେ କୌଣସି ରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ ଭକ୍ଷା ନ କରି ଭଗବାନଙ୍କୁ ନିବେଦନ କରୁଥିଲେ । ‘ବଟ ଅବକାଶ’ରେ କବିଙ୍କ ଜୀବନର ଏଇ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିଫଳିତ । ରାଜା ଯେତେବେଳେ ଏହାର ଧୂତନା ଦେଇ-
ଛନ୍ତି, କବି ଅତି ଦୃଢ଼ କଂଠରେ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇ କହିଛନ୍ତି—

ମୁଁ ବୋଇଲି ମୁଁ ଯେ ମାଗିବି କାହାକୁ

ମାଗିଲେ ମାଗଇ ଏକା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁକୁ ।

କର୍ମ ହେଉଛି ମଣିଷ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ମାନଦଂଡ଼ । ଭଲ କର୍ମ କଲେ ମଣିଷ ଯେପରି ଉଚ୍ଚ ଗତି ଲାଭ କରେ ମନ କର୍ମ କଲେ ମଣିଷ ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ହେଲେ ବି ତଂତାଳ ସଂଗେ ଗଣିତା ହୁଏ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେଥିପାଇଁ ନିଜ ପିତାଙ୍କୁ ତଂତାଳ ବୋଲି କହିବାକୁ କୁଂଠା ବୋଧ କରିନାହିଁ ।

ଅସତ ପୁରୁଷ ସେ ଆତ୍ମର କସ ପିତା

ସତ୍ୟ ଥିବା ତଂତାଳ ଯେ ସେ ଇଷ୍ଟ ଦେବତା ।

×

×

×

ଅସତ ପ୍ରାଣୀ ମାଲଲେ ଦୋଷ ନାହିଁ କହୁ

ବେଦ ପୁରାଣରେ ଦେବ ଏମନ୍ତ ଲେଖିଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ କବି କେବଳହେଲେ ଅନାଦର କରୁ ନ ଥିଲେ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦାନଦେଲେ ଧର୍ମ ହୁଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଉଛି ଦୁଃଖ ବ୍ରହ୍ମା ।
 କହୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କହଲେ କେବଳ ପଲଟା ପକେଇଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ,
 ବେଦ ଧର୍ମ ଜାଣିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଯେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦ
 ଅଧ୍ୟୟନ, ପରଜପକାର ପ୍ରଭୃତି ସବୁକର୍ମ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଲୋଭର
 ବବେର୍ତ୍ତୀ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ହୁଏ ଚଣ୍ଡାଳ । ଆରାଧ୍ୟକ
 ଜାଣିଲେ ନିପାତୀର୍ଥର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ କବି ଯେଉଁ ନିନ୍ଦା କରିଛନ୍ତି
 ତାହା ମୂଳରେ କବିଙ୍କ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ହିଁ ପ୍ରତିରୋଧ । ସେଥିପାଇଁ
 ଲେଖି, ଶୀର୍ଷବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ କବି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ମୁଖରେ ଅଭିଶାପ
 ପ୍ରଦାନ କରି କହିଛନ୍ତି :

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ରେ ଯେତେ ଅଭିଜବ

ଆଉ ଦିନକୁ ଗଣ୍ଡାଏ ମାଣେ ହେଁ ନ ଥିବ ।

.X

X

X

ଯତ୍ୟପି ତୁମ୍ଭର ଥିବ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଧନ

ତଥାପି ବୋଲାଇବ ଭିକ୍ଷୁକ ବହୁ ଜନ ।

ମୁଠିରେ ପାଇଁ ଯେ ବୁଲିବ ଦେଇ ଦେଇ

ଅବଶିକାର ହୋଇଣ ନ ଥିବାକ କେହି

ବଳ ବୁଦ୍ଧି ଯୁବା ସବୁ କରିବେ ବାଣିଜ୍ୟ ।

ଲଭ ପାଇଲେଣି ତୁମ୍ଭେ ଚଳିବ ତନୁଜ ।

ଚଣ୍ଡାଳ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଉଭୟେ ମନୁଷ୍ୟ,
 କେବଳ ମାତ୍ର କର୍ମ ହେତୁ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳରେ ପରିଣତ ହୁଏ,
 ଉକ୍ତ କର୍ମ କଲେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଂଗେ ସମାନ ହୁଏ । ଲୋକେ

କଦଳୀ ନଗ୍ରାଲକୁ ଛୁଇଁଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅପବିତ୍ର ହୁଏ । ବଳରାମ ତାମ
 ଯେ ଏଥିରେ ଶିଖାମ କରୁ ନ ଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କ ରାମାୟଣର
 ଲେଖକ ଘଟଣାରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ଗୁଡ଼ଳ ଜାତିରେ ଶରୀର
 ଘେନିବ ବ ଶ୍ରୀରାମ ତାକୁ ନିଜର ପ୍ରାଣ ସହ ତୁଳନା କରିଛନ୍ତି ।
 ଗୁଡ଼ଳ ଘରର ରକ୍ତ ଅନ୍ତଃପାଣି ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଆଧିଷ୍ଠିତ
 ନ ଥିଲା । କେବଳ ପିତାମାତାଙ୍କର ସତ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେ
 ଗୁଡ଼ଳଠାରୁ ବିଦାୟ ନାଗଥିଲେ । ଲଙ୍କାରୁ ଶବ୍ଦଟି ବଧ କରି
 ଅସଯାଧ୍ୟା ମେଶିବା ବେଳେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା ଗୁଡ଼ଳକୁ
 ସମ୍ମାନ ଦେବା । ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ସମୟରେ ମେ ଗୁଡ଼ଳପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର
 ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ ।

ଗୁଡ଼ ନାମ ଶରୀର ପାଇଁ ଯେ ଦିବ୍ୟ ଘର

ସବୁ ଘରଠୁଁ ସେ ଘର ଦିଶିବ ଧୂସର ।

ଶିବଶାସନ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ କେବଳ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ
 ନିର୍ଦ୍ଦେଶାବଳୀ ପାଇଁ ନ ଥିଲା । ଏ ଗାଳ୍ପକୁ ‘ଜଗନ୍ନାଥର ରାମାୟଣ’-
 ରେ ଉଚିତ ସ୍ଥାନ ଦେଇ କବି ଦଳରାମ ଶରୀର ଜାତି ପ୍ରତି ନିଜର
 ଛବି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ରାଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଜାତି ଅନାଦର
 ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ । ‘ବନ୍ଧୁ ଅବକାଶ’ରେ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି--

ଦୁଇ ଥର ଚନ୍ଦ୍ରାଳରେ ନିକଟେ ହୁଁ ଆସି

ବଡ଼କୁଳ ନ ବାରିଲୁ ଜାତି ଏ ଅଜାତି ।

ଶୁଦ୍ର ନୁହଁ ତପସ୍ୟା କରିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପୁଅ ମରିବା ରାମାୟଣର
 କଥା । ତପସ୍ୟା କରିବାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ ଜାତିର
 ଅଧିକାର । ଶୁଦ୍ର ତପସ୍ୟା କଲେ ସଂସାରରେ ଅସ୍ଥିତ ହୁଏ । କବି
 ବଳରାମ ଏହି ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ଯେଉଁ ଭଳି ଭାବେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଛନ୍ତି
 ସେଥିରୁ ଶୁଦ୍ର ଜାତି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ତପସ୍ୟା

ବଳରେ ଶୁଦ୍ଧ ବସ୍ତୁ ଜାତିରେ ପରିଣତ ହେବା କଥା ସୁରକ୍ଷାର ଶୁଣି ଶୁଦ୍ଧ ତପସ୍ୟା ଇନ୍ଦ୍ର ପୃ ନିରାଦୃଶ କରି କାୟା ଶୁଖାଇ ଇନ୍ଦ୍ର ପଦ ଲାଭ ପାଇଁ ତପସ୍ୟା କରେ । ତାହାର ଏହି ଅନୁଧ୍ୟାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଦର୍ଶିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଫଳ ହେଲେ ବପସତା । ଇନ୍ଦ୍ର ପଦ ତ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ, କିଛି ଦିନ ଇନ୍ଦ୍ର ପଦ ଭୋଗ କରିବା ପରେ ତପସ୍ୟାର ଫଳ ସରି ଯାଇଥାନ୍ତା ଓ ତାକୁ ଇନ୍ଦ୍ର ପଦ ଲାଗି କରିବାକୁ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଅଥଚ ଭଗବାନଙ୍କ ମାନବ-ଅବତାର ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବଧ ହେବାରୁ ସେ ଅଜ୍ଞାନର କର ହେଲେ ଓ ଇନ୍ଦ୍ର ପଦ ଅଧିକ ପଦ ପାଇଲେ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଏହି ଦଟଣ ଏକ ଦୂରଗାୟ ଦିବସରେ ପରିଣତ ହେଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଭଦ୍ରକ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ପଞ୍ଚମୀର ନାମ ହେଲେ ଋଷି ପଞ୍ଚମୀ । ସେଦିନ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଶୁଦ୍ଧମୁନକୁ ସେବା କରିବେ ସେମାନେ ସ୍ଵାମୀ ସୌଭାଗ୍ୟ ହେବେ । ଦୋରୁରୁଣୀ ହେଲେବ ବେକୁଣ୍ଠ ପାଇବେ । ‘ଗୀତା ଅବକାଶ’ରେ ବାଉଁଶ ଜାତିକୁ ଗୀତା ପାଠ କରାବାର ଅଧିକାର ଦେଇ କରି ଶୁଦ୍ଧ ଜାତିର ମହତ୍ତ୍ଵ ଆହୁରି ବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ଶୁଦ୍ଧ ଜାତିର ମହିମା ପ୍ରଖ୍ୟାପନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ସୁରକ୍ଷ’ର ରଚନା ।

କେବଳ ଶୁଦ୍ଧ ଜାତି ନୁହଁନ୍ତି ସମାଜର ଅବହେଳିତ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିକୁ କରି ଯେଉଁ ଭାବେ ସମ୍ମାନିତ କରିଛନ୍ତି ସେଥିରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ମହିମା ସଂପର୍କରେ ସେ ଯେ ସଚେତନ ଥିଲେ, ଏହାହିଁ ଜଣାଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଗୁଣ ଅଛି, ଅବଗୁଣ ବି ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ସମାଜରେ ସ୍ତ୍ରୀ ହେଉଛନ୍ତି ବିପଦର ହେତୁ । ଚଉଦ ଭୁବନରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେହିଁ ଅନ୍ୟାୟ କରିଥାନ୍ତି । କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀ ପାଇଁ ବାଳି, ରାବଣ, ମହିଷାସୁର ପ୍ରଭୃତି ପୃଥିବୀର ବଡ଼ ବଡ଼ ବୀର ନାଶ ଗଲେ । ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ଇନ୍ଦ୍ର ସହସ୍ର ଯୋନି ହେଲେ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମହି

ପ୍ରାଣୀ । ଏକଥା ଜାଣିଗଲି ମେଳ ବସ୍ତୁ କାଟି ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ନିଜକୁ ଅଲଗା କରି ନେଇଥିଲେ । ମମାଜରେ ଲୋକେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦେହପରି ନିନ୍ଦା କରିଥିଲେ ହେଁ, ସ୍ତ୍ରୀ ବିନା ସୃଷ୍ଟି ଶୋଭା ପାଏ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ହେଉଛନ୍ତି ଧର୍ମ, ସ୍ତ୍ରୀ ହେଉଛନ୍ତି କର୍ମ, ସଂସାର ସୁଖୀ ଶ୍ରେଣୀ । ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଆଦି ଗଜ ବ୍ରହ୍ମ । ସ୍ତ୍ରୀ ବିନା ସୁରୁଷ ଶୋଭା ପାନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ସାଧନା, କୃତ୍ୟମା । ସଂସାରର ଆଦି ଗଜ ବ୍ରହ୍ମ । ସ୍ତ୍ରୀ ଯୋଗୁଁ ସଂସାର ଆତଯାତ ହୁଏ । ବ୍ରହ୍ମା ସେଥିପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଆଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମହିମା ଜାଣି ବ୍ରହ୍ମା ଚାନ୍ଦ୍ରୀକୁ, ବିଷ୍ଣୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ, ଶିବ ପାର୍ବତୀକୁ, ବରୁଣ ଗଙ୍ଗାକୁ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସଂସାରରେ ପ୍ରମଦା, ବାମା, ସୁବର୍ଣ୍ଣା, ବଲ୍ଲଭା, କୃତ୍ୟମା, ଅଙ୍ଗନା, ସଉରାଗୀ, ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଓ ଅବଳା ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ଭାବେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବା ମୂଳରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ପ୍ରତି ବଲରାମଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରକଟିତ । ସ୍ତ୍ରୀ ସବୁ ଗୁଣର ଓ ଶୋଭାର ଆଧାର ହୋଇ ଥିବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ କରିବା ସଂଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ‘ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ’ରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଉଚ୍ଛ୍ରେଷ୍ଟିତ ପ୍ରଶଂସା ଓ ନାରୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖାବିକଳାଦୃଷ୍ଟି ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ‘ଦାତ୍ୟତାଭକ୍ତି’ର ଲେଖକ କବିଙ୍କୁ ବେଶ୍ୟାସକ୍ତି ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାଧକଙ୍କ ଜୀବନରେ ଜଣେ ଜଣେ ସାଧନା-ସଙ୍ଗିନୀଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳିଥାଏ । ଏପରିକି ଲୋକେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସହ କାଣୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବିବାହିତା କନ୍ୟା ଘାଠୀ ଦେବୀଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥାନ୍ତି । ଏହାଥିଲା ସହଜ ସାଧନାର ପ୍ରଭାବ । ଜୀବ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖାବିକଳାର ପ୍ରକାଶ ସେ କାଳର ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ଶକ୍ତି ଥିଲା । ଏ ସବୁରୁ ବଲରାମଙ୍କ ଜୀବନକୁ ଜଳଜଳ କରିବା ଉନ୍ନତ ।

ବଳରାମଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପିଲା ଥିବା ଏବଂ କୁଟୁମ୍ବ ପାଳନ ପତି ତାଙ୍କର
ଦାୟିତ୍ବବୋଧ ‘ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ’ରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ତାଙ୍କ
ମତରେ — କୁଟୁମ୍ବ ଲେଉଟଣି ଯେ ଆନ ଧର୍ମ କରେ ।

ଅନ୍ତେ ସେ ନରକ ପାଇ କହୁ ପୁରାଣରେ

ସବୁ ପୃଣ୍ୟମାନଙ୍କର କୁଟୁମ୍ବ ଯେ ମୂଳ

କୁଟୁମ୍ବ ନ ପୋଷିଲେ ଯେ ନାଶ ଯାଇ କୁଳ ।

କବି ବଳରାମଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭୂଷଣ ଥିଲା ବିନୟ ।
‘ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ’ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଂକ୍ତିରେ ତାଙ୍କ କବିତ୍ବ ପ୍ରକାଶ
ପାଇଥିଲେହେଁ ଏହାର କବି ରୂପେ ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ
କରିଛନ୍ତି ।

‘ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ କବି ଜଗନ୍ନାଥ

ତାହାଙ୍କର ଆଜ୍ଞାରେ ଲାହୁଲ ମୋର ହାସ ।”

ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଣ୍ଡ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ
ମୁରଣ କରିଛନ୍ତି ।

ସଂସାରରେ ଏପରି ଲୋକ ନାହିଁ ଯାହାଠାରେ ଖାଲି
ସଦ୍‌ଗୁଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଗୁଣ ସହ ଅବିଗୁଣର ମିଶ୍ରଣହିଁ
ମନୁଷ୍ୟ ଚରଣର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଆଣିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଲୋକ
ନିଜର ଗୁଣ ଓ ଅବିଗୁଣ ଚିହ୍ନିବାକୁ ସମର୍ଥ, ସେଇ ହେଉଛି ଏ
ସଂସାରର ଆଦର୍ଶ । କବି ବଳରାମ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ମୁଖରେ ସଂସାରର ଏହି
ଚରଣ ଶାନ୍ତିର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି :

ଏ ପୁଣ୍ୟ ମେଦନୀ ଯେ ମେଲଇ ଜନ ବଡ଼େ

ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଏମନ୍ତ ଏକା ଜଣେ ନୋହେ

ଅବଶ୍ୟ ନୋଷ କିଛି ଥାଇ ଯେ ଗୁଣ ଥିଲେ

ମନ୍ଦ ନ ମଣଇ ମୁହିଁ ସ୍ବରୂପ କହଲେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ, ନୃପତି ଓ ବହୁକୁଟୁମ୍ବୀ ଲୋକମାନେ କଳିଯୁଗରେ
 ସେ ନିଯତି ହେବେ ଏହା ଥିଲା କବି ବଳରାମଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବାଣୀ ।
 ଏମାନେ କଳିଯୁଗରେ ନିଜର ଧର୍ମକର୍ମ ଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ି ଶୁଣି ଶୁଣି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ
 ହେବେ । ବିଶ୍ୱାସୀ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ପାଦତଳେ ଶରଣ ପଡ଼ିବାବଳେ
 କଳିଯୁଗର ଏହି ଅନ୍ତଃସତ୍ତା ତନୋଟି ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି ।
 ବିଶ୍ୱାସୀଙ୍କ ମନ ପରାଷା ପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁ ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ ସମୁଦ୍ରକୁଳକୁ
 ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରଥମ ଥର ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରି
 କହିଲେ, ମୁଁ ଯଦି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ପ୍ରତି ଦ୍ରୋହ ଆଚରଣ କରେ ତା’ହେଲେ
 ପର ଜନ୍ମରେ ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବି । ଦ୍ୱିତୀୟ
 ଥର ସ୍ନାନ କରି କହିଲେ — ମୋର ହୃଦୟରେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଦି
 କପଟ ଆଦି ତାହେଲେ ମୁଁ ଆଉ ଜନ୍ମରେ ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ ହେବି ।
 ତୃତୀୟ ଥର ସ୍ନାନ କରି କହିଲେ, ଯଦି ମୋ ମନରେ ରାମଙ୍କ ପ୍ରତି
 କୁଟିଳତା ଆଦି, ତା’ହେଲେ ପରଜନ୍ମରେ ମୋର ବହୁ କୁଟୁମ୍ବ
 ହେବେ । ବିଶ୍ୱାସୀଙ୍କ ଏମିତି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଶୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଏହାର ସଙ୍କେ-
 ତାର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ । ଅଥଚ ଶ୍ରୀରାମ ଏ ସବୁ ଶୁଣି
 ବିଶ୍ୱାସୀଙ୍କୁ ଶରଣ ଦେଲେ । ଏ ସବୁ ଉକ୍ତିର ଅର୍ଥ ହେଉଛି
 ବ୍ରାହ୍ମଣ, ନୃପତି ଓ ବହୁକୁଟୁମ୍ବୀ ହେବା ସାଧାରଣ ଭାବେ ପ୍ରଶଂସିତ
 ହେଉଥିଲେ ହେଁ, କଳିଯୁଗରେ ଏମାନେ କେବଳ ସେ ଅନାଦୃତ
 ହେବେ ତାହା ନୁହେଁ, ଏ ଜନ୍ମର ପ୍ରାଣୀ ଲୋକମାନେ ହିଁ ପରଜନ୍ମରେ
 ଏ ଜନ୍ମର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ପାଇଁ ଏ ସବୁ ଜନ୍ମ ପାଇବେ ।

କବି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସଖା, ସୋଦର, ଅନୁଚର ଓ ଅନ୍ୟ
 ଭକ୍ତି ଭାବରେ ନିଜକୁ ସବୁବେଳେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେହେଁ, ପ୍ରତଳିତ
 କୌଣସି ଧର୍ମ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ମନରେ ବିଶ୍ୱେଷ ନ ଥିଲା । ‘ଜଗମୋହନ
 ରାମାୟଣ’ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଣ୍ଡରେ ‘ବନ୍ଦନା’ରୁ ଏହାହିଁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ।
 ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଶିବ, ଅଗ୍ନି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦନା

କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀରାମ ବିଷାକ୍ଷକୁ ଯେଉଁ ସବୁ ବୃତ୍ତ ପାଳନ କରିବାକୁ
 ଜମାଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ସେଥିରୁ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ସବୁ ଦେବତାଙ୍କ
 ପାଇଁ ବଳରାମଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଥିବା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ । କେବଳ ଦୈତ୍ୟ ବଧ
 ନୁହେଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରତି କବିଙ୍କର କୌଣସି ଅନାଦର ନ ଥିଲା ।
 ସେ ଉଣ ଶତାବ୍ଦୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହି ଦୁଇଟି ଧର୍ମ ଲୋକପ୍ରିୟ ଥିଲା ।
 ସେଥିପାଇଁ କବି କହିଛନ୍ତି,—

“ବେଦ ବଞ୍ଚଇ ମୋହର ଏଇ ଦୁଇ ମତ

ମୁହିଁ ସିନା ଭିଆଇଲି ଦେବତା ଦଇତ

ବଳରାମ ଦାସ ସବୁ ପ୍ରକାର ଧର୍ମ ଓ ସବୁ ପ୍ରକାର ସାଧନା
 ମାତ୍ରେ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ହେଁ ଗର୍ବ, ଅଭିମାନ, ବାହ୍ୟାନ୍ତର
 ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘୃଣା ଥିଲା । ଏହାର ବିଶିଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ
 ହେଉଛି : ରାବଣ ବଧ ପରେ ସୀତାଙ୍କ ଆସିବା କଥା ଶୁଣି ରାକ୍ଷସ
 ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଭିତ୍ତି
 ମଧ୍ୟରେ ଜାନିଜାଙ୍କର ହାୟୋଲା ଧୀରେ ଧୀରେ ବୁଲିଛି । ଶ୍ରୀରାମ ଜନ-
 ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଭାବ ବୁଝି ସୀତାଙ୍କୁ ବୁଲିକରି ଆସିବାକୁ ଆଦେଶ
 ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଆଦେଶ ‘ବାଲ୍ମୀକୀ ରାମାୟଣ’ରେ ଥିଲା ମଧ୍ୟ
 ବଳରାମ ସ୍ୱାକୁ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ରାଜା ହେଉ-
 ଛନ୍ତି ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରଜା ପାଳକ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ଅର୍ଜିତ ଧନରେ ରାଜାଙ୍କୁ
 ସୁଖ, ଭୋଗ କରୁଥିଲେ ହେଁ ସେ ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କ ପରି
 ଜଣେ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି । ଏହାହିଁ ଥିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମର ଆଦର୍ଶ ।
 ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍କଳର ଗଜପତି ବର୍ଦ୍ଧକେ ଥରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଯାହା
 ବେଳେ ଚଣ୍ଡାଳର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନିଜକୁ ଜନତା ସହିତ ମିଶିବାର
 ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାନ୍ତି । ବଳରାମ ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମର ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ
 ସୀତାଙ୍କ ପାଦରେ ବୁଲି ଆସିବା ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ବଳରାମଙ୍କ ହୃଦୟର ଏଇସବୁ ମହାମାୟତା ଓ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର ଆଦର । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଶା କାର୍ତ୍ତିକ, ସମସ୍ତ ଶ୍ରବତବର୍ଷର ଏହାହିଁ ଥିଲା ପ୍ରକୃତ ଆଦର୍ଶ । ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା କହି ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରୀ କାମ ନ କଲେ ଲୋକ ଆଦର ଦେଖାଇବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅନାଦର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେତେବେଳର ଗ୍ରନ୍ଥ-ଲେଖକମାନେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ବିଶେଷ ସଚେତନ ଥିଲେ । କାରଣ ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ—

ଆଜପା ନ ଜପିଲୁ ଯେ ନ ଚିହ୍ନିଲୁ ଆତ୍ମା
ତାହାକୁ କେମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେ ବୋଲିବା ମହାତ୍ମା
ଆତ୍ମା ପରତେ କରିଣ ସିଦ୍ଧେ ଯେବେ ମିଶି
ତାହାକୁ ପରମ ଯୋଗୀ ବୋଲି ଯେ ପ୍ରଶଂସି ।

ବଳରାମ ଦାସ କେବଳ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲେ, ସେ ଥିଲେ ସାକ୍ଷାତ ଧର୍ମଦେବ । ସେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି, ପରିବାର ବା ସମାଜର ନ ଥିଲେ, ସମସ୍ତ ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ‘ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ’ କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ବାସୀଙ୍କର ନୁହେଁ, ସମସ୍ତ ଜଗତବାସୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ପାଇଁ ସମର୍ପିତ ।

ବଳରାମ ଦାସଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବକୁ ଜାଣିବାର ଆଉ ଏକ ଉପାୟ ହେଉଛି ସମାଜ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମନୋଭାବ । ସମାଜ ସହ ତାଙ୍କର ମନ ଯେଉଁଠି ମିଶିନାହିଁ, ସମାଜରେ ସେ ଯେଉଁଠି ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖିଛନ୍ତି ସେ ସବୁର ନିରାକରଣ ପାଇଁ ସେ ଚକ୍ରାର କରିଛନ୍ତି । ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରୁ ସେ ବିଶେଷ କରି ଦୁଇଟି ଗୋଷ୍ଠୀର ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଶାସ୍ତ୍ରବିଶାରଦ ରୂପେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରୁଥିବା ଗୋଷ୍ଠୀ ।

ଏମାନେ ଧର୍ମର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, କେବଳ କେତେକ
ପାଣୀ, ଶବଦ, ଦୁହା, ଶ୍ଳୋକ, ସ୍ତୁତି, ଗୀତ, ଓ କବିତାରୁ ପଦେ
ପଦେ ‘ଶିଖି ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ସେ ସବୁ ପଢ଼ି, ଅବୁଦ୍ଧି କରି ନିଜର
ପାଣି ତ୍ୟର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ଏମକୁ ଯେ ସାଧକର ଗୁଣ ନୁହେଁ,
ଏକଥା ମେ ନଜେ ବୁଝି, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ।
ଏହିମର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀ ହେଉଛି ବିଭିନ୍ନ ଭେଦ
ଧାରଣ କରିଥିବା ଶ୍ରେଣୀ ଯଥା : ମାଳା, ତିଳକ ଧାରଣ କରିଥିବା
ବୈଷ୍ଣବ; ଜଟା, ବିଭୂତି ଦୂଷଣ ଭୂଷିତ ଯୋଗୀ । କବିଙ୍କ ‘ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
ଭୂଗୋଳ’ରେ ଅଛି :

ମାଣୀ ଶବଦ ଶିଖିଥାନ୍ତି । ପାଣୀଙ୍କ ଦେଖିଲେ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ଦୁହାରେ କେ ତାହା ଶିଖିଣ ମିଳେ ହେଁ କହୁଥାନ୍ତି ଟାଣ ।

କେ ଅବା ଶ୍ଳୋକ ସ୍ମୃତି କରେ ଭଣ୍ଡାର ଅଛି ନାନା କାରେ

କେ ଅବା ସଂସାର ସାଗରେ ବୈଷ୍ଣବ ବେଶ ନିରନ୍ତରେ ।

ମାଳା ତିଳକ ଧରିଥାନ୍ତି ବିଅର୍ଥେ ସଂସାରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ।

ଜଟା ବିଭୂତି ଦୂଷଣ କେ ଫଳ ଆହାର କଣେ ।

ଏମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟାବୃତ୍ତ, ଭଣ୍ଡିତା ଓ ଅହମିତା ଯେ ଭକ୍ତ ବଳରାମଙ୍କୁ
ବିବ୍ରତ କରୁଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ । ଏମାନେହିଁ ଥିଲେ ସେ କାଳର
ପରିସ୍ଥିତି ବ୍ୟକ୍ତି । ପ୍ରକୃତସାଧକ ଓ ଭଣ୍ଡିସାଧକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବ-
ଧାନ ରେଖା ଟାଣିବା ପାଇଁ ସାଧାରଣ ଜନତା ପାଖରେ ସହଜ ପନ୍ଥା ନ
ଥିଲା । ଗୃହସ୍ଥ ନିଜର ଗୃହ ଜଞ୍ଜାଳ ମଧ୍ୟରେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ପ୍ରକୃତ
ସାଧକମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରୁନ ଥିଲା । ଏହାହିଁ ଥିଲା ବଳରାମଙ୍କ ପ୍ରକୃତ
ଦୁଃଖ । ଏମାନେ ଯେ କେବଳ ଜନତାଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡିଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ ।
ବଳରାମଙ୍କ ପରି ସାଧକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ସମବେତ ଆସି-ଶୁଣୁ
ରକ୍ଷା ପାଇ ନ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ବଳରାମଙ୍କୁ କେତେବେଳେ
ବେଦାନ୍ତର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ତ, କେତେବେଳେ ଗୀତାର

ଅନୁବାଦ । ଏମାନଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ସେ ବାଉଁଶମାଲ ବଜ୍ରମୂର୍ତ୍ତି-
ମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବନ୍ଧା ହୋଇ ଚରୁର ପାଇଁ ରାଜ ଦରବାରରେ ଉପ-
ସ୍ଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ବଳରାମଙ୍କ ପରି ଜଣାଶୁଣା ଭକ୍ତ ଯେତେବେଳେ
ଏପରି ଭାବ ଦଣ୍ଡିତ ହେଉଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧା-
ରଣ ସାଧକମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ମହଜୁର ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ ।
ଭଣ୍ଡ ଚପଟୀ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଉପହାସ କରିବା ବଳରାମଙ୍କ
ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିଗଣ୍ୟ ଥିଲେବି, ଏହା ଥିଲା ସେ ସମୟର ଏକ
ବଳଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ପରମ୍ପରା । ନିଜ ଧର୍ମ ବା ସାଧନ ମାର୍ଗକୁ ଅନ୍ୟ-
ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୂପେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବାକୁ ସାଧକମାନେ ପ୍ରାୟ ନେହୁ
କରିଛନ୍ତି । ସରହପଦ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମିଛମାନଙ୍କର ଲେଖାକୁ
ଏହାର ବହୁ ଉଦାହରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ବଳରାମଙ୍କ ସଂଘର୍ଷମୟ ଜୀବନର ଚିତ୍ରର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ
‘ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରାମାୟଣ’ର ଚିତ୍ରାମିତ ଉପାଖ୍ୟାନ । ମନୁଷ୍ୟର
ମହାନତା ଏହାର ଜାତି, କୁଳ ଓ ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉପରେ ନିର୍ଭର
କରେ ନାହିଁ । ସାଧନା ହେଉଛି ଏହାର ପ୍ରକୃତ ମାନଦଣ୍ଡ, ସାଧନା
ଦ୍ଵାରା ମନୁଷ୍ୟ ବଡ଼ ହୁଏ । ଅନବରତ ଅଭ୍ୟାସ ଦ୍ଵାରା ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ
ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୁର୍ଗୁଣ କାମ ଓ ହେଧକୁ ଦମନ କରିପାରିଲେ
ସେ ହୁଏ ପ୍ରକୃତ ସାଧକ । ଚିତ୍ରାମିତ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ଏହାହିଁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ
ହୋଇଥିବାରୁ ବଳରାମଙ୍କର ଏହା ଅତି ପ୍ରିୟ । ‘ବଳରାମ ରାମା-
ୟଣ’ର ଚିତ୍ରାମିତ କଥାବସ୍ତୁ କବିଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିପାରି ନାହିଁ । ସେ
‘ମହାଭାରତ’ ‘ହରିବଂଶ’ ଓ ‘ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ’ରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଖ୍ୟାନର
ସହାୟତାରେ ଏହାକୁ ଆହୁରି ପରିଚିତ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଥିବା
ସିଦ୍ଧିଙ୍କୁ ଉପାଖ୍ୟାନର ମୂଳସ୍ରୋତ ‘ହରିବଂଶ’ ହେଲେବି କି
ଏଥିରେ ବହୁ ନୂତନ ତତ୍ତ୍ଵର ସମାବେଶ କରିଛନ୍ତି ।

‘ହରିବଂଶ’ରେ ସତ୍ୟବ୍ରତ ତିନୋଟି ମହାପାପ ଯୋଗୁଁ
 ଯିଶଙ୍କୁରେ ପରିଣତ ହେଲେ । ‘ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ’ରେ
 ଯିଶଙ୍କୁଙ୍କର ତିନୋଟି ପାପ କଥା ଥିଲେହେଁ, ଘଟଣା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା
 ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି ।

‘ହରିବଂଶ’

‘ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ’

୧-ପର ସ୍ତ୍ରୀ ହରଣ

୧-ବାହୁଣ କନ୍ୟା ବିବାହ ।

୨-ଗୋ ହତ୍ୟା

୨-ଗୋ ହତ୍ୟା

୩-ଗୋ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ

୩-ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଅମାନ୍ୟ ।

ସତ୍ୟବ୍ରତଙ୍କ ପର ସ୍ତ୍ରୀ ହରଣ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ମୂଳରେ
 କବି ନିଜ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅବିବାହିତା
 ବାହୁଣକନ୍ୟାକୁ ସତ୍ୟବ୍ରତ ବଳାଙ୍ଗାରରେ ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି । ଉଭୟ
 ନିଉୟଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ଫଳରେ ଏହି ବିବାହ ସମାହିତ
 ହୋଇଛି । ତେବେ ବି ସମାଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ଏକ ଅପରାଧ ।
 ସେଥିପାଇଁ ସତ୍ୟବ୍ରତ ରାଜ୍ୟରୁ ନିବ୍ୟାସିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ପରିବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ସତ୍ୟବ୍ରତ ଯେଉଁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରି-
 ରନ୍ତି, ସେସବୁ ସମାଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅପରାଧ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇ-
 ଥିଲେହେଁ, ତାଙ୍କର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ପରୋପକାର ।
 ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଅନ୍ୟକଷ୍ଟରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଭଳି ଉପକାର ଆଉ ନାହିଁ ।
 ଯେଥିପାଇଁ ସତ୍ୟବ୍ରତ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବା ପାଇଁ ମନର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱା-
 ମିତ୍ରଙ୍କ ତପସ୍ୟାର ଶକ୍ତି ତଥା ସତ୍ୟବ୍ରତଙ୍କ ପରୋପକାରକୁ ତାଙ୍କୁ
 ସବୁ ପାପରୁ ମୁକ୍ତିକରି ସ୍ୱର୍ଗରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ କରିପାରିଛି ।

ଏହିପରି ନାନା ଖାତି, ନିୟମ, ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର, ଉପାଦେୟାନ,
 ଉଦାହରଣ ଦେଲେବେଳେ ବଳରାମଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଜୀବନ-ଦୃଷ୍ଟିର
 ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

‘ମାଟିମଟାଳ’- ଗୋପୀନାଥଠଙ୍କ ଏକ ନବୀନ୍ଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି

ଆଦିକନ୍ଦ ସାହୁ

ଭୁବନେଶ୍ୱର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ରଚିତ ଓ ୧୯୬୪ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ‘ମାଟିମଟାଳ’ ଏହା ଭିତରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ସବୋକ ସମ୍ମାନ ‘ଜ୍ଞାନପୀଠ ପୁରସ୍କାର’ ଲାଭ କରିଛି । ତେଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିବା ଏ ଉପନ୍ୟାସଟିର ଉତ୍ତମାନ ସାପେକ୍ଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଜିଜ୍ଞାସା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟକୃତି କହିଲେ ଯାହା ବୁଝାଏ ତାହା ହେଉଛି ପ୍ରକୃତରେ ସମଗ୍ର ରୂପ ବା କଳାକୃତିର ଏକ ଶୈଳ୍ପିକ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ବା ଚମତ୍କାରିତା । କଳାର ଏହି ଚମତ୍କାରିତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ପରିକଳ୍ପନା ହିଁ କଳାର ଏସଥେଟିକ୍ ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ପରିପତ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ସେ କାନଭାସ୍ଟି ଏତେ ବିରାଟ ଯେ, ତା’ର ସମଗ୍ର ପରିଧି ବା ବୃତ୍ତିକୁ ଥର ଥର କରି ନ ଦେଖିଲେ ଦେଖି ହୁଏନା । ପୁଣି ସେ କାନଭାସ୍ଟିର ଏକ ବିସ୍ତୃତ ବ୍ୟାପ୍ତି ସିନା ଅଛି, ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନାହିଁ । ତେଣୁ ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ସେହି ବିସ୍ତୃତ ଅଥଚ ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନ କାନଭାସ୍ଟିକୁ ପାଠକ ତା ମନୋରୁମିରେ ଅଙ୍କିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ ।

ସମୁଦାୟ ଉପନ୍ୟାସଟିର ଗୁରୁତ୍ୱ ୧୯୫୫ ମସିହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ବରଷା ଗ୍ରାମ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ଯୋଜନାର ସଂଚାଳନା ଉପରେ । ନାୟକ

ରବିର କର୍ମଭୂମି ‘ପୁଲଟର’ ସତେ ଅବା ଗ୍ରାମ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରର ସଫଳ ରୂପାୟନ ହୋଇଥିବା ଜିଲ୍ଲା ବା ରାଜ୍ୟ ସ୍ତରରେ ପୁରସ୍କୃତ ଗୋଟିଏ ଗାଁ । ସୁଲଭ ଉପନ୍ୟାସଟି ଭାରତସରକାରଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରପ୍ରବୃତ୍ତ ସଂସ୍ଥା ଉପରୁ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଉଥିବା ‘ଗ୍ରାମ୍ୟସଂଗଠନା’ର ବଡ଼ଟ୍ରଲର୍ ପରି ମନେହୁଏ । ମୋଟଉପରେ ପୁଣି ମୂଳ ବିଷୟ ସହିତ ସଂଯୋଜିତ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକର ସଂଲଗ୍ନତା ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ‘ମାଟିମଟାଳ’ ଡେଇଁ କଳାର ଘନବରତା (କମ୍ପାକ୍ଟନେସ୍) (ଯାହା ଯେ କୌଣସି ଉନ୍ନତ କଳାକୃତିର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ) ପରି ଏକ ଶୈଳ୍ପିକ ଗୁଣବିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଛି । ସଂଗଠନାର ରଜ-ମାର୍ଗଶରେ ଉପନ୍ୟାସଟିର ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ନିରାମୟ ଶୋଭାପାଥୀରେ ବାହାରିଛନ୍ତି ଭୂତାନ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ପରି, ଯେଉଁ-ମାନଙ୍କର ମାଟି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥୋଗନ୍ । ହଜାରେ ପୃଷ୍ଠାର ଏ ଛବି ମାନସିଂହଙ୍କ ଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନିକର କ୍ରୋଡ଼ରୁଣି ନିଶ୍ଚୟ । ଏହି ସ୍ଥୋଗନ୍ ସହିତ ପୁଲଟର ଟାଉ ସମାଜବାଦୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରର ସଂଗଠନା ଚୀନ୍ ବା ରୁଷିଆ ଦେଶର କମ୍ୟୁନ୍ (Commune) ଗୁଡ଼ିକୁ ବାରମ୍ବାର ମନେ ପକାଇ ଦିଏ । ଚିତ୍ର ଅବା ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଔପନ୍ୟାସିକ ସ୍କୁଲ ଅବା ଅନ୍ତରାଶ ବିଶେଷ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଡେଇଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନ ଥାଇ ଯେଉଁ ରୈଖିକ ଚିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସ୍ବାଭାବିକ ଏ ଉପନ୍ୟାସରେ ତାହା ହିଁ ହୋଇଛି ।

ଉପନ୍ୟାସର ନାୟକ ରବି ଏ ପୃଥିବୀର ଗୋଟିଏ ସହଜ ମଣିଷ—ଏ କଥା କୌଣସି ପାଠକ ଭାବି ପାରେନା । ମେ ଅତିମାନବ ଭାବେ ଚିହ୍ନିତ । ମାୟା ନାହିଁ, ମମତା ନାହିଁ, ଯୌବନର ଦେହ-ଧର୍ମ ନାହିଁ । ଡାରଉଇନ୍ ଅବା ପ୍ରସ୍ପେଉଙ୍କ ଦେହ ଓ ମନର ମଣିଷ ରବି

ନୁହେଁ । ଜୀବନସମ୍ପର୍କର ଉପ ଏକ ମଣିଷ ଯାହା ଭିତରେ ଗୋପୀବାବୁ ଏ ଦେଶର ଚାନ୍ଦି ଅବା ବୁଝଇ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱଠାରୁ ଅଦ୍ୱର ଅତିମାନସପୂର୍ବ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ରବି ଚରଣ-ଚରଣ ସାରା ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରବୃତ୍ତ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଏକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କରି ଦେଇଛି ଯାହା କଳା ବା ଶିଳ୍ପର ପରିଚ୍ୟାପୀ । ବିଭ୍ରାନ୍ତ ମୋହନ ଦାସ ଭିତରୁ ଗାନ୍ଧୀର ଜନ୍ମ; ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ବାଲୁକା ହୋଇଛି; ଶୁଦ୍ଧାତନ ପୁଅ ଗୌରବ ବୁଜି ହୋଇଛି । ଏ କଥା ମନସପୂର୍ବ ଅବା ବ୍ୟକ୍ତିକସଂସ୍କାରରେ ଏ ସବୁ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର କେତେ ସ୍ୱାଭାବିକ ନ କରିଛି ! ସେପାଇଁ ଏ ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଭିତରେ ପାଠକ ସମକ୍ଷ ନିବୃତ୍ତି ମର୍କର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ତଥା ପ୍ରାଣବାନ ଗତିଧାର ଦେଖେ । ମାଟି ଗୋପୀବାବୁଙ୍କ ରବି ସତେ ଅବା ଜାର-ବୁଝ । ତା’ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ନାହିଁ; ତା’ ଚନ୍ଦ୍ରାର ସଂଘର୍ଷ ନାହିଁ, ବରଂ ତା’ ଜୀବନର ପ୍ରବୃତ୍ତି ତା’କୁ କେବେ ପ୍ରୀତିତ କରିନ; ଯେଉଁ ପ୍ରୀତିର କାହାଣୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଜୀବନସମ୍ପର୍କ ଅଲେଖ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ରବି ଭିତରେ ପୁଣି ଯେଉଁ ଅମୃତବାସନ ଭାବ ଅବା ନିଃସଙ୍ଗତାର ବିଳାପ ଗୋପୀବାବୁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ତା’ର ମୃତ୍ୟୁ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକତା ବରଂ ଝୁଲି ଆଦର୍ଶ ଭିତରେ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସାମାଜିକ ଚେତନାର ଯେଉଁ ସବୁ ସ୍ୱର ଆଜିର ଲେଖକ ପୃଷ୍ଠାକର୍ମ ପାଇଁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଜୀବନସମ୍ପର୍କର ଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ତାହା ଆଜିର ପଠକ ପାଇଁ ବଡ଼ ମର୍ମିକ ନିହତ । କିନ୍ତୁ ଏଠି ରବି ଚରଣ ପାଠକ ମନରେ ସେ ମର୍ମିକତା ସୃଷ୍ଟି କରୁନାହିଁ । ରବି ଏବେ ଆଦର୍ଶତ୍ୱର ହୋଇଛି ଯେ, ପାଠକ ନିଜ ଭିତରେ ରବିକୁ ବା ରବି ଭିତରେ ନିଜକୁ ଅଧିକାଂଶ ପୃଷ୍ଠାରେ ଦେଖି ପାରେନା ।

ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ‘ପ୍ରେମାଗ୍ରମ’ ଉପନ୍ୟାସର ମରିକିଲୁନା ତ ଏହି ସେବା ଓ ସମବାୟର ପ୍ରବୃତ୍ତିପ୍ରବଣତା । ସେଠି କିନ୍ତୁ କେବେ ସବୁ

ଘଟଣା ଅବା ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତି ପରମ୍ପରା ଦେଖିବା ପରି ମନେ ହୁଏନି ନାହିଁ; ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଯେଉଁ ଅନୁଗାମିତ୍ୱ ଆମ ଗୋପୀବାବୁଙ୍କ ‘ମାଟିମଟାଳ’ ଉପନ୍ୟାସର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁ ‘ପ୍ରେମାଶ୍ରମ’ରେ ତା’ ଆଦୌ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କୁହାଯାଇପାରେ, ‘ମାଟିମଟାଳ’ରେ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଘଟଣା ପାଇଁ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକ ପୃଥିବୀରେ ଖୁବ୍ ସଫଳ ହୋଇଛି ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ଚରିତ୍ର-ବିକାଶର କିନ୍ତୁ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପାଠକ ତା’ ଆପଣାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଭୂତି ସବୁକୁ (ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଯେତେ ଅରଣ୍ୟ ଓ ଅନ୍ଧାର ହେଉଥାନ୍ତେ) ସାଧାରଣତଃ ଚରିତ୍ର ଭିତରେ ମିଳାଇ ପଡ଼େ । ସେଇଥିପାଇଁ ବହୁ ପୃଷ୍ଠାର ଗଦ୍ୟ କାହାଣୀକୁ ସେ ଏତେ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ପଢ଼ିଥାଏ । ‘ମାଟିମଟାଳ’ ସହଜ ତଥା ଏକ ସଂଗ୍ରହ୍ୟ ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶପ୍ରବଣ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ପାଠକର ଲାଜ୍ଜା ଆଞ୍ଜଳି ଓ ରବି ଛବି ଚରିତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ ସେପାଇଁ ସ୍ୱାଦ୍ୟ ହୋଇପାରେନା ।

କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ‘ଅଦେଶୀ ନାଟ’ର ଗୀତା ଭିତରେ ମଣିଷ ଜାତିର ଦୈନିକ୍ୟଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ସହସ୍ରାଧୁନିକ ନିଜକୁ ଯେପରି ଦେଖିପାରେ ଆଉ ତା’କୁ ଆପଣାର କରିପାର, ଯୌବନର ଚଞ୍ଚଳ ଆଚରଣ ଭିତରେ କେତେଜଣ କୁମର କନ୍ୟା ଛବିର ଆଦର୍ଶକୁ ନିଜ ଭିତରେ ବାନ୍ଧି ରଖି ପାରିବେ ? ରବି ଛବି ଏ କ୍ଲେଦାନ୍ତ ପୃଥିବୀର ସହଜ ମଣିଷ ପରି ମନେ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମନେ ହୁଅନ୍ତି ବରଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୁଇଟି ନିର୍ଜୀବ କଂପ୍ୟୁଟର ପରି ।

ଗୋପୀବାବୁଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ସବୁର ଅଧ୍ୟୟନଦ୍ୱାରା ବହୁପୂର୍ବରୁ ତା’ର ବିଳମ୍ବିତ ଶୈଳୀ ବିଷୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ପାଠକ ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଜାଣନ୍ତି । ଏ ଜାଣିବାଟା ସବୁଠାରୁ ଖୋଲିଖୋଲି ହୋଇଯାଏ ‘ମାଟିମଟାଳ’ରେ । ‘ମାଟିମଟାଳ’ରେ କିଛି ଶୈଳିକ ସାଧନ ବା

ସାମାଜିକସ୍ୱାଧୀନତା ଅବା ବସତା ଅଛି ଯାହା ସୃଷ୍ଟିଧର୍ମୀ କଳାକୃତି ବିଶେଷତଃ ଉପନ୍ୟାସ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟଜନାଗତ ଚିନ୍ତା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି—ଏ କଥା ସହଜରେ ପାଠକ ମନେ କରି ପାରେନି; ବରଂ ଏକ ଉଲଟା ପ୍ରଭାବପ୍ରଶେଦା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ ।

ଭାରତର-ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନବୋଧ ତଥା ଜୀବନପ୍ରସ୍ତୁତିକୁ ନେଇ ନିଜେକ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ଭ୍ରମବୃତ୍ତନ୍ତ ଲେଖିଥିବା ଯିନ୍ଦୁଆ ବୋଲ୍‌ସଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ‘ଭାରତ ମୋର ଘର’ ହେଉ ଶ୍ରୀ ଓ ଶ୍ରୀ ପାଠକର ହୃଦୟକୁ ଯେପରି ଛୁଏ, ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ବିଷୟକ ବର୍ଣ୍ଣନା ସେପରି ପ୍ରଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରେନା । କାରଣ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରଭାବ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଷୟରେ ପାଠକ ମୂଳରୁ ହିଁ ବଡ଼ ଘେରଜିକ୍ । ସମୁଦାୟ ବିଷୟଟି ସତେ ଅବା ଔପନ୍ୟାସିକ ଗୋପୀ-ବାବୁଙ୍କ ନିହାତ ଏକ ଆନୁଭବିକଅନୁଭବସ୍ୱରୂପ ଘର ସାହିତ୍ୟିକ ବର୍ଣ୍ଣନା । ପୁଣି ଲ୍ୟାଂଗର ଗତିଶୀଳତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ଆବେଦନଶକ୍ତି ଯେପରିବଳମ୍ବିତ ତଥା ବିଚିତ୍ର, ତା’ର ଅବଲୋକଣ, କ୍ଷମଣି ମୂଳ ରୂପ-ରବିର ପ୍ରମୋଦନା ବିଷୟଦ୍ୱାରା ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ଗ୍ରାମ୍ୟଗୋପୀ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଅପଥା ଶୀଘ୍ର ହୋଇଛୁପିନା, କଳାସୃଷ୍ଟିର ଚୂଡ଼ାନ୍ତରୂପ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଏପରିକି ମୂଳ ଲେଖକ ଉତ୍ତରଶତମଣି ବର୍ଣ୍ଣନାର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଅବସ୍ଥା ହୋଇ ଯାଇଛି । ରବି-ରବିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ପ୍ରଣୟ ଭାବନାର ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ଗମ ହୋଇଥିଲା ସେ, ଚିତ୍ତି ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ଯୋଜନା ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଭିତରେ ଏପରି ଶୀଘ୍ର ହୋଇଯାଇଛି ଯେ ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ମୂଳଗୁଣକୁ ସେପାଇଁ ଚିହ୍ନି ହୁଏନା ।

ପରିକଳ୍ପନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ ଭାରତବର୍ଷର ଭୂଦାନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଅବା ଗ୍ରାମଦାନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଉପରେ ଲାଗିତ ଯେ

କୌଣସି ସୁଦ୍ଧା ସୁସ୍ଥିତିର ସୃଷ୍ଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାହା ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ତଥା ତାର ଭାବଭୂମି ପ୍ରାୟ ତାହା ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ମିଶାଇଲ ନିମାଲକୋଭ୍, ଟଲଷ୍ଟୟ କିମ୍ବା ମେଲଭଲ୍‌ଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ-ଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରହଣୀୟ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରବନ୍ଧ କରୁଥିଲେ ହେଁ ଅଙ୍ଗୁଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ଭିତରେ କିନ୍ତୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ସେ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକରେ ମଣିଷ ଓ ତା’ର ସୁଖ ଦୁଃଖର ଶାଶ୍ୱତ କାହାଣୀ ଲେଖା ଯାଇଛି । ସେପାଇଁ ସେ ସବୁ ଉପନ୍ୟାସମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ବଡ଼ କଥା ନ ହୋଇ କଳାଶ୍ରୀ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ହିଁ ବଡ଼ କଥା ହୋଇଛି । ‘ମାଟିମଟାଳ’ରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଇଁ ଉପନ୍ୟାସିକ ଘଟଣା ଉପରେ ଏପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ, ରବି ଛବି ପରି ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ମାନଙ୍କ ସହିତ ଅଧିକାଂଶ ଚରିତ୍ର ଘଟଣା ପଶ୍ଚାତରେ ରହିଗଲା ପରି ମନେ ହୁଅନ୍ତି । ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସେଥିପାଇଁ ବାସ୍ତବ୍ୟ ବା ଭାବମାନ ଜଣା ପଡ଼ନ୍ତି ।

ପୁଣି ଚିତ୍ର ଓ ଚରିତ୍ରକୁ ଯୋଡ଼ି ଦେବାର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଗୋପୀନାଥ ସଂଯୋଜକ ଭାବେ ଏତେ ବେଶୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ସେ ଅଧିକାଂଶ କଥା ନିଜେ ଉଚ୍ଚାସ ପୂର୍ବକ ହସାବରେ କହିଛନ୍ତି; ତାଙ୍କ ଧୂଳିର ଭାଷଣ-ସୁଅରେ ପାଠ ପାଠୀମାନେ ସତେ ପେପରି ଭାସି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଚିତ୍ର ଓ ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁଠି ବେଶୀ ପ୍ରାଣବାନ ମନେ ହୁଅନ୍ତି, ସେଠି ଲେଖକ କିନ୍ତୁ ବେଶୀ ନେପଥ୍ୟରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ଯେଉଁ ବାଣୀ ଦିଅନ୍ତି ତାହା ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ସୁଖ ଦୁଃଖର ଘଟଣା ପ୍ରବାହ ଭିତରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏ ସବୁ ନଥାଇ କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠି ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାଷଣରେ ମୁଣ୍ଡି, ସେଠି ଏକ ପ୍ରକାର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତା ଥାଇପାରେ, ନାହିଁ ତାହା ସୁଖ-ପାଠ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ସମୁଦାୟ ଶୈଳୀଟି ଏହି ଧରଣର । ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ଅନର୍ଗଳ ବକ୍ତୃତାପ୍ରବଣତା କୌଣସି

ବିଧି ନିଷେଧ ମାନ ନାହିଁ । ‘ମାଟିମଟାଳ’ ପଢ଼ୁଥିଲା ବେଳେ ତେଣୁ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ଶୈଳୀ ବିଷୟରେ ମାନସିଂହଙ୍କ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଭିପ୍ରାୟ ବାରିମ୍ବାର ମନେପଡ଼େ :

ମହାନ୍ତଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ସ୍ୱର୍ଗପାଠ୍ୟ ନୁହେଁ । ମହାନ୍ତ କେଉଁଠି ‘କଲମକୁ ବନ୍ଦ କରିବେ ତାହା ଆଦୌ ଅଭ୍ୟାସ କରିନାହାନ୍ତି ଓ ଲେଖି ଚାଲିଥାନ୍ତି, ଯେପରି କି ତାଙ୍କର ସନ୍ତୁଷ୍ଟତାମ ପାଠକର ମଧ୍ୟ ଧୈର୍ଯ୍ୟରୁଦ୍ଧ ହଟିବ ।...ତାଙ୍କର ଉପନାୟାବଳୀ ବେଶୀ କାଳ ଜନପ୍ରିୟ ନ ହେବାର ଆଶଙ୍କା; କାରଣ ସେଗୁଡ଼ିକରେ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମାନବିକ ସମସ୍ୟା ସବୁର ବିରୋଧ ହୋଇନା; ହୋଇଛି କୌଣସି କୌଣସି ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥାର ସାହା ଅଳ୍ପକାଳ ଭିତରେ ଗ୍ରହଣାର୍ହତ ହୋଇଯିବାର ଆଶା । (‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ’, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର (କଟକ), ୧୯୭୭, ପୃ. ୪୦୩)

‘ମାଟିମଟାଳ’ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପାଠକର ଅନ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ କ’ଣ ଅଛି ? ତେଣୁ ଛବିର ଫ୍ରେମ୍ ଯୌବନର ସଂଯମ ଓ ସଂଗଠନା ଭିତରେ ଯେପରି କଠିନ ହୋଇ ଯାଇଛି ଜୀବନର ସହଜ ଅଭ୍ୟାସ ଅବା ପ୍ରେମର ସଂଭାବ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଯେଠି କାହିଁ ? ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ଆବେଦନ ସେପାଇଁ ପାଠକ ମନରେ କୌଣସି ଅଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରୁନାହିଁ । ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ପାଠକର ସ୍ୱଚ୍ଛରେ ବେଶିବିନ ଅପାଶୋର ହୋଇ ରହିନାରୁ ନାହାନ୍ତି ଯେପରି ଫଳାଫୋଲନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ରହି ପାରନ୍ତି ।

କାରଣ, ଏ ସୃଷ୍ଟିରେ ମହାନ୍ତର କିମ୍ବା ଉଦ୍ଦ୍ୟୁତ କୌଣସି ଆଦର୍ଶ ଅପେକ୍ଷା ପାଣ୍ଡିକ ଜୀବନବୋଧର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିତା ମଣିଷକୁ ବେଶୀ ‘ସ୍ପର୍ଶ’ କରେ । ସୋଲଜ୍କେଭ, ଏରେନବର୍ଗ, ସୁରର ଯେଉଁ

ଭୟାବହ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଛନ୍ତି ତଥା ସାମ୍ୟବାଦୀ ସରାମର ଯେଉଁ ଚିତ୍ର
ବାଢ଼ିଛନ୍ତି, ତାହା ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସର ଅଧିକ ପ୍ରଭାବ
ସେଇଠି, ଯେଉଁଠି ସେମାନେ ବୋମାବର୍ଷୀ ଭିମାନ ଛୁଇଁ ଦେଇ,
ଯାଇଥିବା ଆକାଶ ଭଳେ ଗୋଟିଏ ନିଷ୍ଠାପ ଶିଶୁର ମମତାକୁ ଅଶ୍ରୁର
ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଅଶ୍ରୁବର୍ଷ ବୁଦ୍ଧ ଧୀର ସମୁଦ୍ର
ଗର୍ଭରେ ଯେତେବେଳେ ତା'ର ମୃତ ପତ୍ନୀ କଥା ମନେ ପକାଉଛି
ସେତେବେଳେ ସେହି ପୃଷ୍ଠାମାନଙ୍କରେ ଡେମିଂଗ୍ ଡ୍ରେସ୍‌ର
“The Old Man and the Sea” ର ପାଠକ ବେଶି ଭାବ-
ପ୍ରବଣ ହୁଏ, ଯଦିଓ ଉପନ୍ୟାସର ମହତ୍ତ୍ୱ ମାନବତାବାଦର ଉଚ୍ଚତମ
ଆଦର୍ଶ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି । ତତ୍ତ୍ୱ ଅବ ପ୍ରକୃତ କୌଣସି କାଳରେ
କଳାର ମାନ ବଢ଼ାଏନ ବରଂ କଳାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହାନିକରେ । ବିଦ୍ୟାପତି
କବିତାର ତତ୍ତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ଗୋପବନ୍ଧୁର ଭୁଲୁଣିତ କଳାକର ହଟ
ଅଧିକ ପ୍ରାଣପୂର୍ଣ୍ଣ ।

‘ମାଟିମଟାଲ’ର ଚନ୍ଦ୍ର ପାଠକର ମନକୁ ଛୁଏ, ନାହିଁ, ଯେମିତି
ଛୁଇଁଛି ତାଙ୍କର ‘ଦାଦିବୁଢ଼ା’, ‘ପରଜା’, ‘ହରିଜନ’, ‘ଲଘୁବଲ୍ଲଭ’,
ଅବା ‘ଦାନାପାଣି’ ପ୍ରଭୃତି ଉପନ୍ୟାସର ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ । ‘ମାଟିମଟାଲ’ର
ରବିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରମିଳିତାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଜାଣିପା
ସୋଜନାର ଗ୍ରେଟ୍‌ରେ ଯେପରି ସାମିଲ ହୋଇଛନ୍ତି, ତାହା
ସେମାନେ ଅଧିକ ଆଦର୍ଶପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ସହଜ ଆରବଣ-
ଠାରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଭୁଲ ଠିକ୍‌ ଅବା ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଭିତରେ
ଦାଣ୍ଡି ହୋଇ ଧୂଳିମଣା ପୃଷ୍ଠା ଛୁଟିରେ ଢଳନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ
ଆପଣାର କରି ନିଜ ଭିତରେ ଓ ନିଜକୁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ
ଦେଖିବାର ଯେଉଁ ମର୍ମିକ ସନ୍ତୋଷ ଅବା ସାନ୍ତ୍ୱନା ମିଳେ,

‘ମାଟିମଟାଳ’ର ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଜନପଦର ଜଣେ ବେକାର ଯୁବକ ରବିକୁ ନିଜ ଭିତରେ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ । ବରଂ ରବି ତା’କୁ ଦୂରତମ ପୃଥିବୀର ଭିନ୍ନ ଏକ ମଣିଷ ଭଳି ମନେ ହୁଏ । ଅତ୍ୟଧିକ ଆଦର୍ଶସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସଂସ୍ଥାପିତ ଚରିତ୍ରଟିକୁ ଆଉ ନିଜସ୍ବ ଅବବୋଧ ବା ଅନୁଭୂତି ଭିତରେ ଅବଧାରଣା କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ବନ୍ଧ୍ୟା ସାରିଆ ପୁତ୍ରବଂଶ ହେବା ପାଇଁ କେଉଁ ଚପସ୍ୟା ନ କରିଛି ! ସାରିଆର ଏହି ଅତୃଷ୍ଣିତା ଆମ ଆଖିକୁ କେତେବାର ଅଶ୍ରୁ ସଜଳ ନ କରେ ! ପୃଥିବୀର ଏମିତି ବିଭିନ୍ନ କଳା ଗୌରବ ଲଭ କରୁଥିବା ବିଶ୍ବବିଶ୍ରୁତ ଉପନ୍ୟାସ-ମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଶାଶ୍ବତ କାଳ ପାଇଁ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଣିଷର ଅତୃଷ୍ଣି ଗଠନ ଅବା ବେଦନାଦର୍ଶ୍ୟ ମନକୁ ଉତ୍ତାରିଛନ୍ତି । ପାଠକ ଆପଣାର ସଂବେଦ୍ୟ ମନଦେଇ ନିଜସ୍ବ ଅନୁଭୂତି ଭିତରେ ସେ ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖେ । କାହ୍ନୁବାବୁଙ୍କ ‘ଅଦେଶା ଦ୍ଵାତ’ର ଗୀତା ସେ ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ପାରିଛି । ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ପୁଅ, କିଛି, ଅବା ଯୁନି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଗତ ଅଶ୍ରୁଭିତରେ ପଡ଼ିଷର କେତେ ଶୀତଳ ଜହ୍ନରାତି ମନେ ପକାଇ ନ ଦିଅନ୍ତି !

ପ୍ରେମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ‘ଗୋଦାନ’ ବା ‘ପ୍ରେମାଶ୍ରମ’ ଖାଲି ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ନୂହେଁ, ସାରି ପୃଥିବୀର ଦୁର୍ଗତ ଚାଷୀ ମୂଲିଆ କଥା ଲେଖିଛି । ଶାଶ୍ବତ ସମୟର ନିୟମରେ ଚାଷୀ ମୂଲିଆର ଜୀବନକୁ ଜୀବନ୍ତ କରି ଆଙ୍କିବାପାଇଁ ସେ କେତେ ନେଗେଟିଭ ମୁହଁର ପରିକଳ୍ପନା ନ କରିଛନ୍ତି ! ଉପନ୍ୟାସକୁ ତାହା ଅଧିକାଂଶରେ ସୁଖପାଠ୍ୟ କରିଛି । ‘ମାଟିମଟାଳ’ର ଘଟଣା ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସଦି ଏକ ଯୌଗିକ ଗଳ୍ପ

(Compound Plot) ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା ତାହେଲେ ‘ମାଟିମଟାଲ’ ଅଧ୍ୟୟନର କିଛି ଲାନ୍ତି ଅପନୋଦିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତା । କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ କାନସ୍ତର ଉପ ଫାର୍ଦ୍ଦ ସମୟ ଧରି ଦେଖିବାପାଇଁ ପାଠକକୁ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ରବି ଶଙ୍କରମୁଖ ହୋଇ ନିଜ ଗାଁରେ ସଂଗଠନ ଭିତରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାର ପ୍ରତିଜ୍ଞାରୁ ‘ମାଟିମଟାଲ’ର ବିଷୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଶେଷ ହୋଇଛି ସଂଗଠନାର ସାପଲ୍ୟରେ । ସଫଳତାର ଏହି କାହାଣୀକୁ ଔପନ୍ୟାସିକ ‘ଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱପ୍ନ’ର ପଦପକା କବିତା ଭିତରେ ସତେ ଅବା ଲେଖିଛନ୍ତି ! ମନେ ହୁଏ, ସତେ ଯେପରି ‘ସବେ ସନ୍ତ ନିରାମୟା’ ଭାବର ‘ମାଟିମଟାଲ’ ଏକ ଫାର୍ଦ୍ଦିତ ଏକକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ମାତ୍ର, ଯେଉଁ ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ଶିଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ଅନାବଶ୍ୟକ ବିପ୍ଳବିକରଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଭାରତୀୟ ପଞ୍ଜୀଜୀବନ ଅବା ତା’ର ଜୀବନପ୍ରିୟତାର କଳାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ‘ମାଟିମଟାଲ’ ଏକ ପ୍ରୀତିକୃତ ମେଡ଼ିଓକ୍ରେ (mediocre) ସୃଷ୍ଟି ସିନା, ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ।

*****
 * Read, & Advertise in **The Mahanadi Review** *
 * Published Five Times A Year *
 * Annual Subscription: Rs 15.00 per year *
 * Each Issue Gives You *
 * Literary Criticism, Fiction, Poetry & Orissa Corner *
 * Please write to the Manager, ‘Mahanadi Review’ *
 * C/o Mahanadi Press, Mahmdia Bazar, Cuttack-2 *
 *****

ବ୍ୟର୍ଥ ସମୟର ଝୁଲମନ : ଶ୍ରୀ ପ୍ରମୋଦ ପାତ୍ର

(୧)

କି ରଙ୍ଗର ଜ୍ୟାମିତି ସତରେ
ଏବେ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରେ ମୋତେ
ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖିଯାଉ ଉଠିବାରେ
ଟାଣ, ନିଦା ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ସାକ୍ଷୀ କରି
ନିଷ୍ଠୁର ସତ୍ୟର ସାମ୍ନାସାମ୍ନି ହେବାରେ ॥

ହେ ସମୟର ବିଚିତ୍ର ସାଦୁକର
କ'ଣ ସବୁ ଦେଖାଉଛ ତୁମର ଲାଲାଖେଲା ପାଇଁ
ଆମ୍ଭସ୍ଥ ବିଶ୍ଵାସର ବିମର୍ଷତା
ନା ଆତତାପ୍ୟୀ ଭୂମିକାର ଉଦ୍‌ବେଗତା !!

ସମୟ ବହୁଧର ଫୋପାଡ଼ି ଦିଏ
ମୋ ପ୍ରେମିକାର ପଟୋଗ୍ରାଫ୍
ବେଳେ ବେଳେ ଅବଶି ଦେହକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ
ଶୂନ୍ୟ ଗର୍ଭର ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟରୁ ଉଠାଇ ଆଣି । ପୁଣି
କେତେବେଳେ ଚତୁର ଭୂମିକାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ତ
କେତେବେଳେ ନିଃସଙ୍ଗତାର ମଳିନ ଚେହେରା ।

ଆଉ କିଏ ବା ଅଛି ଏତେ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ସେ
ସପ୍ରତି ଚିହ୍ନାଇ ଦେବ ବତୁରା ଶୋକକୁ
କାଳର ସତ୍ୟରେ ॥

(୨)

ମୁଁ କ'ଣ ବୋଲି ଚିକ୍କାର କରି ଡାକିବି
ବେପରୁଆ ବିଶ୍ଵାସର ନିଜ ଲୋକମାନଙ୍କୁ
କ'ଣ ବୋଲି ପୂର୍ଣ୍ଣତର କୁହୁକୁମ୍ଭା କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ
ସମୟର ବକ୍ସ । ମୁନରେ ରକ୍ତାକ୍ତ କରିବି
ବିଦଗ୍ଧ ମାଧବର ମନଭୁଲ ଭୂମିକାରେ ?

ସତରେ ସମୟର ଝୁଲମନଠାରୁ ଆଉ ବେପରୁଆ
 କିଏ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ବିପନ୍ନ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ
 ତୋଳି ନିଏ ତ କେତେବେଳେ
 ଡବ୍ ଡବ୍ ଆଖିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟକୁ ଫୋପାଡ଼ିଦିଏ
 ଅନୁଭୂତିର ସଳାପ ମଧ୍ୟକୁ
 ବା ଅବାସ୍ତବ ଜନ୍ମ ଆଲୁଅର ସ୍ବପ୍ନକୁ ।

(୩)

ସମୟର ସର୍ତ୍ତ ସବୁ କଳା ପଡ଼େ
 ଦୁଃଖର ରଙ୍ଗରେ । ପୁଣି ଅସ୍ଥାବନା
 ନାଶକ ମେଳରୁ ସମୟ ଓହ୍ଲାଇ ଆସେ
 ଫିରଙ୍ଗୀ ଠାଣିରେ ।

ସବୁତ ଖେଳର ନିୟମ
 ଶୋଭାପାସାରେ ମୁଖରୁତ ସମୟ
 ପିଲର ଚକିତ ଚାଟାଣୀରେ ପ୍ରମୁଦୁତ ସମୟ
 ନର୍ତ୍ତକାର କଟାକ୍ଷରେ ଲାଳାୟିତ ସମୟ

ଆଉ ମଞ୍ଚର କରତାଳରେ /
 ନେତାଙ୍କର ମିଛ ଭାଷଣରେ /
 ରେଶନର ‘କୁ’ ରେ /
 ବିଲ୍ଲୁଙ୍କର ସ୍ବୋଗାନରେ /
 କବିର ଭାବନାରେ
 ଚିର ଉତ୍ପୁଲ୍ଲିତ ସମୟ
 କେଉଁ ଝୁଲମନର ସତ୍ୟରେ ବା
 ଲୁଗି ରନ୍ଧି ଯାଇଛି ନା ସମ୍ପର୍କ ଯୋଡ଼ୁଛି .
 ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପୁଣି ଶେଷରୁ ଆରମ୍ଭ ଯାଏ
 ଶବ୍ଦଙ୍କର ଭଲକା ମଧ୍ୟରେ ॥ ●

ସାଂପ୍ରତିକ କବିତାରେ ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଅନୁଭୂତିକୁ ଆଖିରେ ରଖି ଭାଷା, ରୂପକଳ୍ପ ବା ଗଦ୍ୟର ଜଗତରେ କ୍ରମେ ସେ ଅନୁଭୂତିକୁ ଯେପରି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ତରରୁ ଅଣାଯାଏ, ପ୍ରମୋଦ ପଂଡ଼ାଙ୍କ କବିତାରେ ତାର ସ୍ପଷ୍ଟ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ । ‘ସମୟ’ ବା କୌଣସି ଅନ୍ତରାଳ (ଆବ୍ସଟ୍ରାକ୍ଟ) ବିଷୟକୁ ପୃଷ୍ଠଭୂମି କରିଯାଇ କବିଙ୍କ ଅନୁଭୂତି ଓ ଚେତନାକୁ ବିବଦମାନ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଭିତରେ କ୍ରମେ ଏକ ବିପ୍ଳବମୁଖୀ ଅସଂଲଗ୍ନ ସ୍ତରକୁ ନିଆଯାଇ ଆଧୁନିକ କବିତାର ନୂଆ ପରିଚୟ ଗୋଟିଏ ମିଳିବାର ସଂଭାବନା ହୁଏତ ଏହି କବିତାରେ ରହିଛି । ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଅନୁଭୂତିର ମୂଳକଥା । ତେବେ ଦୁର୍ଘୋଷ୍ଟାର ଅଭାବ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାକୁ କେତେକାଂଶରେ ପ୍ରଭାବିତ କରେ, ଯା’କୁ ସମସାମୟିକ କବିଚେତନାରେ ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ।

ତିନିଭାଗରେ କବିତାଟିକୁ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମଭାଗରେ ଯେ କେହି ପାଠକ ଦୋହଲୁଥିବା ଅସହାୟ ମନ ସଂବ୍ୟରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ପାଠି । କବିଙ୍କ ମନର ଆବର୍ତ୍ତନ ‘ସମୟ’ ବା ‘ସମୟର ବିଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ସାଦୁକର’କୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ବହୁ ପ୍ରକାରର ବାହ୍ୟକ ପରିଚୟ ଭିତରେ ନିଜର ସଂଜ୍ଞା ଖୋଜି ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ସ୍ୱାଦିନ୍ୟୁ ଜୀବନର ଜ୍ୟାମିତିକ ଧୂଡ଼ କବିଚେତନାକୁ ସ୍ୱପ୍ନରୁ ବାସ୍ତବଆଡ଼େ ଟାଣି ନେଇ ‘ନିଷ୍ଠୁରସତ୍ୟ’ର ସାମନାସାମନୀ ହବାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଦେଇଛି, ଯଦିଓ ଏକ ‘ନିଦା ବର୍ତ୍ତମାନ’ ଏ ପ୍ରକାର ଅନୁଭୂତିକୁ ସମର୍ଥନ କରେ । ଅନ୍ତରାଳ

ଅଜ୍ଞାତ ଏବଂ ଅନାଗତ ଭବିଷ୍ୟତ ଭିତରେ ବର୍ତ୍ତମାନର କୌଣସି ଗତି ବା ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକତା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯୋଡ଼ିଏରୁ ଗୋଟିଏ ବାଟ ବାଛିନେବାକୁ ହୁଏ : ‘ବିମର୍ଷିତା’ ବା ‘ଉଦ୍‌ବେଗିତା’ । ବୋଧହୁଏ ବିମର୍ଷିତା କବି ଚେତନାକୁ ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ ଶିକାର କରେ । ସମୟ ବହୁଥର ତାଙ୍କ ‘ପ୍ରେମିକାର ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍’ ସବୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଛି । ଅଥଚ ଅଂଗେ ନିଭାଇଥିବା ଶୂନ୍ୟ ସଂକ୍ରମାର ଶେଷ ହେଇନାହିଁ । ସଫଳତା ହାସଲ କରିବାକୁ ଚତୁର ଭ୍ରମକାରେ ବାହାରିବାକୁ ହେଇଛି ତ ନିଃସଂଗ ବିଫଳତାରେ ପ୍ରେମର ଉପସଂହାର ହେଇଛି । ଏ ସବୁ କେବଳ ସମୟର ଇଂଗିତରେ ହେଇଛି । ତେଣୁ କବିଙ୍କ ବିମର୍ଷିତା ଓ ଶୋକ ହିମେ ସମୟର ପାଣିରେ ବହୁରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ରହି ଅନ୍ୟ ଏକ ପରିଚୟ ନେଇଥିବାର ମନେହୁଏ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗରେ ଉଦ୍‌ବେଗିତା ଓ ବିମର୍ଷିତାର ସଂଘର୍ଷ ଘଟି କିଛି-ସମୟ ପାଇଁ ଉଦ୍‌ବେଗିତା କବିଚେତନାକୁ ଅଧିକାର କରେ । ‘ବେପରୁଆ ବିଶ୍ଵାସ’ର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ‘ସମୟର ବର୍ତ୍ତମାନରେ’ ଜୈବିକ-ଲଳିତାକୁ ଡ଼କାଇ କରିବାର ଏକ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ‘ବିଦଗ୍ଧମାଧବର ମନଭୁଲ ଭ୍ରମିକାରେ’ କେତେଦିନ ଅଭିନୟ କରିବା ସଂଭବ ? ତେଣୁ ମନର ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ଗତିହୀନ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଂଗେ ତାଳ ନ ମିଶାଇ ନଜର ‘ବିପନ୍ନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା’ ବା ଦୋହଲିବା ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସୁଛି କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ତାର ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅବାସ୍ତବ ଜନ୍ମ ଆଲୁଅ ବା ଅନାନ୍ୟ ପରିମରକୁ ଟାଣିରଖି ଥଳାଇଯିବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ଏ ପଳାଇଯିବାଟା ଜୀବନରୁ ନୁହେଁ । ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନରୁ ନିଜେ ତିଆରି କରିଥିବା କାଳ୍ପନିକ ଜୀବନକୁ । ତେଣୁ ‘ବର୍ତ୍ତମାନ’ ଗତିହୀନ ମନର ଗତି ଡାବୁ । ଏଲ୍‌ୟୁଟଙ୍କ ‘ଫୋର୍ କ୍ୱାର୍ଟେଟ୍‌ସ୍’ରେ ପ୍ରାୟ ଏପରି ପଂକ୍ତି କିଛି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯେପରି :

Time past and time future

Allow but a little consciousness. ('Buint Norton')

ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଅନାଗତ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନ ବା ଆକାଂକ୍ଷା କରିବା ଦେଇ ପାରନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ ।

ଭୂମିସ୍ୱତ୍ତ୍ୱରେ ପୁଣି ବେସର୍ବତା । ‘ଦୁଃଖର ରଙ୍ଗରେ’ ସମୟର ସବୁ ଆଶ୍ୱାସନା କଳା ପଡ଼େ । ଅନେକ ଦୁଃଖ ଭିତରେ ସ୍ଥିତିଜ୍ଞାନ ମନକୁ ସମୟ ଦୃଢ଼ତା ପୁଣି ଆକର୍ଷଣ କରିପାରେ ‘ସରଙ୍ଗୀ ଠାଣିରେ ।’ ଅର୍ଥାତ୍ ସମୟର ବହୁଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ କବିଚେତନା କେଉଁ ଭୂମିକାରେ ବାହାରିବ, ତା’ କେବଳ ସମୟର କାମ । କବି ବା ମଣିଷ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଖେଳନା । ବଞ୍ଚି ନୁହା ଭିତରେ ଅନ୍ତଃସୂଚୀ ଅନୁଭୂତିଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବାହାରି ଆସେ । ଅନେକ ଶିବପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିତରେ ଏକ ସମୟର ଅବତାରଣା । ‘ଶୋଭାପାସାରେ ମୁଣ୍ଡରତ ସମୟ / ପିଲାବ ଚକିତ ରୂପାଣିରେ ସୁମ୍ନୀଭୂତ ସମୟ..... ନେତାଙ୍କର ମିଛଭ୍ରାଣରେ / ରେଶମ୍ବର ‘କୁ’ରେ / ବିପ୍ଳବର ସୋଚାନ୍ତରେ’..... ଇତ୍ୟାଦି ସବୁଗୁଡ଼ିକ ତରମ ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ ବର୍ଷିକାର ପ୍ରତୀକ । ତେଣୁ ‘ଶବ୍ଦ’ ବା ସଂପର୍କମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏ ପାଶ ସେ ପାଶ ଦୋହଲିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମନ ସେଇ ଶବ୍ଦ ବା ସଂପର୍କମାନଙ୍କୁ ମିଶାଇଦେବାର ଚେଷ୍ଟାକରି ଶେଷରେ କେବଳ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଇବ । ଏଣୁ ବ୍ୟର୍ଥତା ସହିତ ସୂଚକ ବା ସ୍ୱାଭାବିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଥିବା ମନେହୁଏ ।

ସମୟ-ଚେତନାକୁ ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ସାହିତ୍ୟ ବା ମହାକାବ୍ୟରେ ସେପରି ଭାବରେ ନିଆଯାଇଛି, ସାଂପ୍ରତିକ ସାହିତ୍ୟରେ ତାର ସମାନ୍ତରାଳ ପ୍ରତିଫଳିତ ଦେଖାଯିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଭଗବତ୍ ଗୀତା, ଉପନିଷଦ କିମ୍ବା ମିଲ୍ଟନ୍‌ଙ୍କ ‘ପାରାଡ଼ାଇଜ୍ ଲଷ୍ଟ’ରେ ମଣିଷର

ସବୁ ବୁଦ୍ଧିବୃଦ୍ଧିର ଅନେକ ଉପରେ ଏକ ଶାନ୍ତିର ଆନନ୍ଦ ମହା-
 ସମୟର ସୁବିଧା ଦିଆଯାଇ କର୍ମବାଦ ବା ଭାଗ୍ୟବାଦର ଧାରଣା
 ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି । ଫଳେ ଏଇ ମହାସମୟକୁ ଅ-ପରାଧିତ
 ଅନେକ ମତ ବା ଚିନ୍ତାଧାରା ସହିତ ମିଶାଇ ଦିଆଯାଇ ଏକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ
 ଅବେଦନ ପ୍ରଭାରେ ରଖାଯାଇଛି । ଦର୍ଶନର ଦୁର୍ବଳତା ଭିତରେ
 ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇ ସମସାମୟିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କବିତାରେ ସମୟ
 ତାର ଅଲଗା ପରିଚୟ ନେଇଛି । ‘ଫୋର କ୍ୱାର୍ଟର୍ସ୍’ରେ ଏଇ
 ଦାର୍ଶନିକ କୁଣ୍ଡଳିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରମୋଦ
 ପଣ୍ଡାଙ୍କ କବିତାରେ ସମୟର ପରିଚୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅଲଗା । ଏକ
 ବାସ୍ତବ, ପରାଧିତ ଓ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନର ପରିସର ଭିତରେ
 ସମୟକୁ ରଖାଯାଇ କବିତାତତ୍ତ୍ୱକୁ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।
 ବିମର୍ଷିତା ଉଦ୍‌ବିଗତା ଏବଂ ପୁଣି ବିମର୍ଷିତା : ଏ ପ୍ରକାର ପରି-
 ବର୍ତ୍ତିତ ଚେତନାକୁ ସମୟର ଅଂଶବିଶେଷ ଭାବରେ ଦିଆଯାଇଛି ।
 କୌଣସି ଦକ୍ଷ ସହିତ ସମୟକୁ ତୁଳନା କରାଯାଇ ଦୋଳକ ସହିତ
 ଅସ୍ଥିରମନ ବା ଚେତନାକୁ ତୁଳନା କରାଯାଇଛି । ତେଣୁ ସମୟକୁ
 ‘ଆବସ୍ଥାକର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱ’ ପ୍ରଭାକୁ ଅଣାଯାଇ ଏକ ଅତିବାସ୍ତବ(ସରୁଆଲିଷ୍ଟ)
 ପ୍ରଭାରେ ରଖିବାର ଗୋଟାଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିବା ପରି
 ମନେହୁଏ । ଏଠାରେ ସମୟ ବହୁବିଧ, ସମାଜଚେତନାରେ
 ପରାଧିତ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟାମକ । କବିଙ୍କ ଅନୁଭୂତି, ବିଚ୍ଛିନ୍ନ
 ହେଲେ ବି, ତାର ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରତିଫଳ । ସମୟର ବିଷୟବସ୍ତୁ
 ସମ୍ପର୍କରେ ଏହା ଏକ ପ୍ରୟୋଗବାଦୀ ଲେଖା କହିଲେ ଠିକ୍‌ହେବ,
 କାରଣ ସମୟକୁ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ସମାଜଚେତନାରୁ ଆଣି ବ୍ୟକ୍ତି
 ଚେତନା ସହିତ ଫଳେ ମିଶାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ବାହ୍ୟକେନ୍ଦ୍ରିକ

ଅଧୁନିକତା ସଂଗେ ସମୟକୁ ଖାପନ୍ତୁଥିବା ତାକୁ ଅତିରିକ୍ତ ଭାବରେ ‘ବେପରୁଆ’ ବା ସ୍ଵାଧୀନ କରିବାର ଅର୍ଥ ହେଲା, କବି ଚେତନା ନୂଆ ଏକ ସଂଭାବନାମୟ ମୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହେଇ ରାସ୍ତା ଠଉରାଇବା ଚେଷ୍ଟାରେ ଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସମୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଖୁବ୍ ସୂଚନାତ୍ମକ ମନେହୁଏ ।

କବିତାର ଆଂଶିକ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ମିତ୍ରାନ୍ତର ଓ ମୁକ୍ତ ଛନ୍ଦର ମିଶ୍ରଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ । ଭାଷାର ସମତା ଅନେକାଂଶରେ ବ୍ୟାହତ ହେଇଛି, ଯେପରି “ବହୁରା ଶୋକକୁ କାଳର ସତ୍ୟରେ / ବିଦଗ୍ଧ ମାଧବର ମନଭୁଲ ଭୂମିକାରେ / ଡବ୍ ଡବ୍ ଆଖିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଏ.....” ଇତ୍ୟାଦି । ଦୃଷ୍ଟି କୋଣ ଓ ଅନୁଭୂତି କୌଣସି କବିଙ୍କର ବୈଦ୍ୟବ୍ୟତି-ଗତ ହେଲେ ବି ଭାଷା ଓ ପ୍ରକାଶଭଂଗୀରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମତାର ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି । ଏଠାରେ ସେ ପ୍ରକାର ଅଭାବ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ତେବେ ତୃତୀୟ ଭାଗରେ ତାଲିକାସୁଲଭ ଶୈଳୀର ବଳିଷ୍ଠ ବ୍ୟବହାର କରା-ଯାଇଛି । ଏଠାରେ ଇଂରାଜୀଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ଯେପରି ଯଥାର୍ଥ, କୌଣସି ଶବ୍ଦର ବାରଂବାର ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ପ୍ରତୀକବାଦୀ ପ୍ରୟୋଗ କବିଙ୍କ ଭାଷାର ବିଶେଷତ୍ଵ । ଯେପରି ସୁନ୍ଦର ନାହିଁ ସହିତ ସମୟର ଗୁଲିନା ହେଇଛି କିଂବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ବିସ୍ତୃତି ଭିତରେ ହୁଏତ ସଂପର୍କମାନଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ିବା ବା ଅଲଗା କରିବାର କ୍ଷମତା କେବଳ ସମୟର ଅଛି : “ ...ନା ସଂପର୍କ ଯୋଡ଼ୁଛି

ଆରଂଭରୁ ଶେଷ ପୁଣି ଶେଷରୁ

ଆରଂଭ ଯାଏ

ଶବ୍ଦଂକର ଲାଲିକା ମଧ୍ୟରେ ।”

ଏଠାରେ ପ୍ରତୀକବାଦୀ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ସମୟର ନୂଆ ପରିଚୟ ଦେବାରେ ସମର୍ଥ ହେଇପାରିଛି ।

ରୂପକଲ୍ୟ କବିଙ୍କର ମୌଳିକତା । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ଯେତେ ବିଚ୍ଛନ୍ନତା ଏଠାରେ ଦେଖାଯାଏ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରୂପକଲ୍ୟ । ‘ଟାଣ, ନିଦା ବର୍ତ୍ତମାନ’, ‘ଶୂନ୍ୟ ଗର୍ଭର ଯନ୍ତ୍ରଣା’, ‘ବହୁରା ଶୋକ’,

‘ସମୟର ସର୍ବ’ ବା ‘ରେଶନ୍’ର ‘କ୍ୟୁ’ ଇତ୍ୟାଦି ରୂପକଲ୍ପ ବହୁମତା ଭିତରେ
 ଏକକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପାଠକ ଆଖିରେ ଥୋଇପାରେ ।
 ‘ଚରୁର ଶୋକ’ ସମୟସ୍ଥାନ ସାଂପ୍ରତିର ରୂପକଲ୍ପ ଯେଉଁଠି କୌଣସି
 ଅତିମାତ୍ରାରେ ପହଞ୍ଚିଥିବା ‘ସାତୁରେଟେଡ୍’ ହେଉଯାଇଥିବା ସାଂପ୍ରତିର
 ପରିଚୟ ମିଳେ । ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୂପକଲ୍ପ । ‘ବିଟ୍’ କବିମାନଙ୍କର
 ପ୍ରସ୍ତବ ପଡ଼ିଥିବାର ମନେହୁଏ । ଅନେକ ରୂପକଲ୍ପକରିଆରେ ମଧ୍ୟ ଯେପରି
 କରସୋ ପ୍ରଭୃତି ‘ବିଟ୍’ କବିମାନେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତତା ରଖନ୍ତି ଏଠାରେ ସେ
 ପ୍ରକାର ଶୈଳୀ ଦେଖାଯାଏ । ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ଏକ ସମୟୋ-
 ପଯୋଗୀ କବିତା ଭାବରେ ନିଆଯାଇ ପାରେ ।

—ସତ୍ୟଶଙ୍କର ମିଶ୍ର

ଅଫିଲିଆକୁ : ବିବେକାନନ୍ଦ ଜେନା

(୧)

ଅଫିଲିଆକୁ କେତେ ଯୋଜନ ଓ

କେତେ ନିଦାଘ ସ୍ବର ଡାବ

ପାର ହୋଇ ଏ ସର୍ବ୍ୟନ୍ତ ଅସେ,

ତେଜେବେ ଯେବେ ସହରରୁ ନଗ୍ନ ଦେହ

କେତେ ଗୋଟି ଦିଶେ ।

ତୁମେ କେଉଁଠି କେଜାଣି ଅସ୍ବଚ୍ଛ ଶରରେ

ଶରଚକା କେଉଁ ପୋଷାଦର

ସରୁଳି ନିଶାନ୍ତା ପରି, କେତେ ଦୂରେ

ଶରର ଦ୍ଵୀପରେ ତୁମେ

ଏକ ତୁମ ଗୋଟି ଦେହ ଦିଶେ ।

ବନ୍ଦିଅସେ ଅଛି ତୁମେ ତେଜେବେ

ସଦ ନ ଦୁଇବ, ତୁମ ଅଫିଲିଆ

ମୋ ସର୍ବ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବି ଅସୁଥବ

କହିଯାଅ ।

କେଉଁ ଶୟାଳିନୀ ହୁଏ

ତୁମ ପ୍ରଜ୍ଵଳିତ ଦେହ ଶାସେ ?

(୨)

ସଥ ଦିଶେ ନାହିଁ ତୁମକୁ ବ
ଏବଂ ତୁମେ ସୁନ୍ଦର ବଚର ଅଟ
ଅଗଣାର ଗାୟନୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
କେବଳ ସଦନ ଏବଂ ପାଦପଦ୍ମ ।
ଅକାନ୍ତସାର କମନ ଓ ଗାୟନେତ୍ର ।
ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ତାର ଅର ତଦ୍ୱାରା ।
ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଗଛଙ୍କ କୁଡ଼ାଟ ଏବଂ ଗାୟନୀ-
ମାନଙ୍କ ଲଗାରେ କିଏ ଅବିଶ୍ୱାସ ଓ
ଦୂର୍ଗର ପ୍ରାଚୀର ଥରେ ।

ଅକାନ୍ତସାର, କମନ ।

ଏବଂ ତୁମେ ଗାୟକା ଦେବତା ସଥରେ
ବାଜାୟିବେ ତଦ୍ୱାରା ।

କେମୋ ‘ଶବ୍ଦ’ର ।

ଦୁଇଟି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ବିଭକ୍ତ ଏ କବିତାଟି ଦୁଇଟି ଭାବାବେଗ-
ଦ୍ୟୋତକ ଏକ ନୂତନଧର୍ମୀ କବିତା । ପ୍ରଥମଟିରେ ଅନେକ ଜିଜ୍ଞାସା,
ସମ୍ଭାବନା ଓ ଅନୁକାରକ ଆଶାବାଦିତାର ସ୍ୱାକ୍ଷର ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦରେ
ଜିଜ୍ଞାସାର ଉତ୍ତର, ସମ୍ଭାବନାର ସମାଧାନ ଓ ଦେହାତ୍ମକ ପ୍ରେମର
ଉତ୍କଂଠା ପ୍ରକଟିତ ।

କବିତାଟିର ସ୍ୱର ମାର୍ମିକ ପ୍ରଣୟାନୁରାଗନ । ପରିବେଶ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଶାନ୍ତ, ମରବ ସୁନ୍ଦର-ଗାୟକା-ରଜନୀ । ଶବ୍ଦ ବିନ୍ୟସ, ‘ସଂଗଠନ,
ଶୃଙ୍ଖଳିତତା ଓ ପରିବେଷଣର ନୂତନ ସ୍ୱାଦ କବିତାକୁ ବେଶ୍ ମଞ୍ଜୁଳ
କରିପାରିବ । କିନ୍ତୁ କବିତାରେ ସନ୍ନିହିତ କାହାଣୀ-ଶିଳ୍ପର କ୍ଳିଷ୍ଟତା
କିବି ଓ ସାଧାରଣ ପାଠକ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଆପାତ ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବ,
କହିଲେ ଅବାନ୍ତର ହେବ ନାହିଁ । ମୁଖ୍ୟତଃ କବିତାର ପ୍ରୟୋଦଶ
ପଂକ୍ତି ପରେ “କହୁଯାଅ”- ରସାନୁଭୂତି ପ୍ରତି ଏକ ଅନାକାଂକ୍ଷିତ ଆଦାତ ।

ପୁ. ଚିତ୍ରଣ କବି ନିଜର ସୁନ୍ଦର ଭିତରେ ପ୍ରେମସ୍ୱୀ ଅଫିଲିଆକୁ ଦେଖି-
ପାରିଛନ୍ତି । ତନ୍ତ୍ର ସ୍ନାତ ରଜନୀରେ ସହରର ସ୍ପଷ୍ଟ ଧବଳ ନଗ୍ନ ତନ୍ମୁକବଂକ

ମନରେ ଆଶା ଓ ଉତ୍କଂଠାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରାଇ ପ୍ରେୟସୀର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଓ ତାର ‘ଗୋରା ଦେହ’ ପ୍ରତି ଏକ ଅନ୍ତରାଳୀ କାମନା ଜାଗ୍ରତ କରାଇଛି । ସୁତ-ସୁରଣର ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପ୍ରେୟସୀ କବିଙ୍କର ମନ-ଦର୍ପଣରେ ଏକେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ଅଥା ଗୁରୁ ଅଥା ଆଲୁଅ ଭିତରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅଥବା ନିକଟତର ସେ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛର ଗୁରୁରେ ଅଥା ଘୋଡ଼ା ପୋଖରୀର ପାଣି ଯେପରି ନୀଡ଼ାବନ୍ତ ଗ୍ରାମ୍ୟବଧୂର ସଲିଳ-କେଳିନୈପୁଣ୍ୟର ଆଲୋଚ୍ୟ ଦେଇଥାଏ, ସେହିପରି ନିମ-ଉଦ୍ଭାସିତ ସୁତ-ସୁରଣରେ କବିପ୍ରିୟାର ଚନ୍ଦ୍ରମାଟ ନିମଣୀ ସ୍ପଷ୍ଟତର ହୋଇଉଠିଛି । ‘ଲଳିତାର ବଦନ୍ତପ୍ରତିମା’ ଅଟିଲିଆ କେଉଁ ଏକ ଶୁଦ୍ଧ-ଦୀପର ଅଧ୍ୟାସିତା ଲଳନା ! କବିକଲ୍ୟାଣରେ ସେ କେଉଁ ଏକ ‘ଶୁଦ୍ଧାଞ୍ଜନ ହୃଦ’ରେ ସନ୍ତରଣଶୀଳା ସାହାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତନ୍ମୁଲବଣ୍ୟ କବିମନରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ରୋମାଂଚ ତୋଳିଛି ।

ଏହି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କଥା-ଶିଳ୍ପଟି ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏକ ନାଟକୀୟ ମୋଡ଼ ଦେଇ ଅଧିକ ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ପାରିଛି । ସେଇ ରାତି, ଦୀପାଳୋକ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ନିଃଶବ୍ଦ ନିଥର ଭୌତିକ ପରିବେଶ ଠିକ୍ ଜଂଗଲ୍ ପ୍ରାୟ-ରାହେ-ଲାଇଟ୍ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟ ପରିବେଶ ଭଳି । ନିର୍ଜନ ଦୁର୍ଗ, ନିର୍ଜନ ପଥ । ଦୁର୍ଗର କୌଣସି ଏକ କକ୍ଷରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଦୀପ ପବନରେ ଥର ଥର । ପର୍ଯ୍ୟସ୍ପଷ୍ଟ ପଦଶବ୍ଦ, ଗଛମାନଙ୍କରେ ସର୍ଜିତ ଆଲୋଚନ । ଏହି ନିର୍ଜନ ରାତିରେ କବି ପ୍ରେୟସୀ ଅଟିଲିଆ ତାର ପ୍ରେମିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ (?) ସୁତରୁ ଦୀପାଳି ଜାଳ ଶ୍ରବାବସ୍ଥା ଚଉଁଚରେ ବାଟ ବାରି ବାରି (‘ପଥ ଦିଶେ ନାହିଁ ଚୁମକ୍ତ ବ’) ନିଜର କକ୍ଷକୁ ଫେରି ଆସୁଛି । ଅଗଣାର ଦୀପ ଅସ୍ଥିର । ଦୀପାଳୋକର ଅସ୍ଥିର କଂପନ-ନାୟିକାର ଆକାଂକ୍ଷା, ପ୍ରତୀକ୍ଷା ଓ ଅପାତ ମିଳନ-ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରତୀକ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗୁରୁ ଘେର ପୋଖରୀ । ଶୁଦ୍ଧାଞ୍ଜନ ଦୀପ, ଶୁଦ୍ଧାଞ୍ଜନ ହୃଦ, ଅନୁଧାବିତ ପାଦଶବ୍ଦ ‘ଦୀର୍ଘାସମାନ’କୁ ଲିତାରେ ଆଶ୍ୱେଷ, ଦୁର୍ଗର ପ୍ରାଚୀର ନିକଟରେ ସଦ୍ୟ ଆଗନ୍ତୁକର ଉପସ୍ଥିତି ଓ ଅଟିଲିଆକୁ ଅଛନ୍ନ କରି ରହିଥିବା ଶୁଦ୍ଧା—ହଁ ପ୍ରେମିକ କବିଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କ ମୃତ ଶରୀରର । ପ୍ରଣୟୀର ପ୍ରେତାବତାରଣ !

ଅଟିଲିଆ—ନାମକରଣରେ ହାମଲେଟ୍ ପ୍ରେୟସୀ ‘ଅଟିଲିଆ’ କଥା ସୂଚକ ମନକୁ ଆସେ । ହତଭାଗିନୀ ଅଟିଲିଆ ସଟଣା ନିମେ ପ୍ରୀତି-ବଳି ହୁଏ । ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଓ ପ୍ରଣୟୀର ବାଗ୍ଦଳତା ତା ଦେହର ସମସ୍ତ ଶିହରଣକୁ ସ୍ୱପ୍ନେ କେଳି ଓ ଫଳରେ ସେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରେ । ହାମଲେଟ୍‌ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଣୟବାସନା ବୋଧହୁଏ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅଟିଲିଆକୁ ଆଛନ୍ନ କରିରଖେ ?

କବିତାଟିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୁଖିକ କବିତାକର ନିଜସ୍ବ ଅନୁଶୀଳନ ଓ ଅନୁଭୂତିର ଆଲୋଚ୍ୟ । ତୁଳା, ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ, ଶୁନ୍ଶାନ ଶବ୍ଦ, ଅଗଣା, ନିର୍ଜନ ପରିବେଶ ତାଙ୍କ ରଚନା ବହୁ କବିତାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । “ମୁଁ ବୁଲୁଛି ଅଥା ଗୁଳା ଅଥା ଅଲୁଅରେ” “ଅଗଣାର କାନ୍ଥସାରା ଭରିଯାଏ କଳାଗୁଳାଟିଏ”, “ପରିଚୟ ଓ ସ୍ବାକୃତି ନ ଦେଇଛି / ଯଦି ତୁଳା ହୋଇ ରୂପ ଅଗଣାକୁ କେବେ ଅସିଥିଲି” (“ସଂଜବାସ”); “ରାତିଅଥେ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ଉଜୁଳ ତୁଳାରେ / ମୁଁ ରୂମକୁ ଖୋଜେ ଯେବେ ଅଂଧକାରେ” (“କଳିକତାକୁ”); “ରାତି ଅଥେ ଫିକା ଫିକା ଜନ୍ମ ଆଲୁଆରେ ଅମାନିଆ ହୋଇ” (“ଭୂତ”) ।

ତାଙ୍କର ପ୍ରେୟସୀ “ଅଶ୍ରୁତ୍ୟ ତୁଳାରେ ତୁଳା ତାଙ୍କା କେଉଁ ପୋଷାଣର ସଜ୍ଜନଗତା ପରି” (ଆଲୋଚ୍ୟ କବିତା ପଂକ୍ତି ୭୮) ଅବା “ମେଘପ୍ରଭ ବେହରଣ ତଳେ ବାଲୁକାସ୍ଥ ପରି ଉପନଗତା ପରି” (“ଦେଶ”) କେଠିକା ‘ପବନ ଭଳି’ କି “ଏକ ସଫେଦ ଆଲୁଅ ପରି” (“ମଧ୍ୟାହ୍ନ”) ।

ଆଲୋଚ୍ୟ କବିତାରେ ‘ନିଦାଘରାତି’ ଶବ୍ଦ, ‘ଯେବେ’ ‘ଯଦି’ର ଯଦୁଚ୍ଛା ପ୍ରୟୋଗ, ଏବଂ ଦ୍ବିତୀୟ କବିତାର ପ୍ରଥମ ଚିନ୍ତାଟି ଧାଡ଼ିର ଗଠନ ଶବ୍ଦ ଏତେ ଅର୍ଥବୋଧକ ଓ ସୁଖକର ନୁହେଁ । “ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ଯେବେ ସହରର ନଗ୍ନ ଦେହ କେତେ ଗୋରାଦେଶେ”; “X X କେଉଁ ପୋଷାଣର ସଲ୍ଲଜନଗତା ପରି..... ରୂପ ଗୋରାଦେହ ଦେଶେ”; “କେଉଁ ଗୁମ୍ଫାଛନ୍ଦ୍ର ହୃଦ ରୂପ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ବଳିତ ଦେହ ଭାସେ”—ଇତ୍ୟାଦିର ପ୍ରୟୋଗ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଓ ଶଂଖାରଧର୍ମୀ (ସେନ୍ଦୁଅସ୍ତ) । “ଲଂବା ଲଂବା ଗଛଂକ କୁହାଟି”, “ଫାର୍ବଶ୍ଚାସମାନଂକ ଲତାରେ ଆସେଷ”—ପ୍ରୟୋଗରେ ନୂତନତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ବିବେକ ଜେନାଂକର କବିତାଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ଲିରିକ୍ସମି । ଏକାନ୍ତ ଭାବେ ଅନୁର୍ମୁଖୀ, ଆବେଗମୟୀ ଏବଂ ସ୍ବପ୍ନାବସ୍ଥାରେ ଲାଗି । ଏଥିରେ ଆଧୁନିକ ଜନମାନସର ଯନ୍ତ୍ରଣା କି ଶବ୍ଦ ନୈରାଶ୍ୟବୋଧ ଓ ସାମାଜିକ ବେଷ୍ଟନା ପ୍ରତି କୌଣସି ଆକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ଭବପରିବେଷଣ, ଭାଷା ବିନ୍ୟାସ ଓ କବିତାର ଅଂଗସଜ୍ଜାରେ ନବୀନତା ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଅଛ : ଘାଲିସ୍ ଦାସ

ଭବ ଭବ ଭବ ।
ଇଚ୍ଛାହୁଏ ଗୁଲିସିବ ।
କାହିଁ ସାର ସାରୁନ ତ ?

ଶୁଣ କଥା । ସେ ଅସେ ଗଛ କଟାଳୀ
ସବୁ ଗଛ ମୂଳକୁ । ଚକ୍ ଚକ୍ ଶାଶବଥ
କରତ ଧରି ।

କାହିଁ ସେ ଅସୁନ ତ ?

ଦୂରରେ କଟାଳ କରେ
ଚକ୍‌ଚକ୍ ଦେଇ ଚଲ ।
ଚଲ । ନେହୁଡ଼ରେ ମୋତେ ?...ନେ'...ନେ' ।

ଭବ ଭବ ଭବ ଇଚ୍ଛାହୁଏ
ଗୁଲିସିବ ଅଖିରେ ଅନ୍ଧପୁଟୁଳି କାନ୍ଦି ।
ଦସନ୍ତି ଦସନ୍ତି ଖୋଜିବି
ଅନ୍ଧୁଠି, ସବୁଜ ବୁଡ଼ି, ବାହୁରତା, ଘୁରୁତା ।

ଅନ୍ଧପୁଟୁଳି ବାନ୍ଧି କି'ଣ ଦେଖିହେବ
ଉଲଟା ସକା
ରକ୍ତର ଅକାଶର ରକ୍ତଧନୁ ?

ଖାଲି ଅକାର । ଅକାର କଳା ସାଲୁବାଲୁ ଅକାର ଅକାରର
ପ୍ରଭୁକୁ ସଦ ଦେଖି ହେବ ନା—ଥରେ ଖାଲି ଥରେ
ପ୍ରଭୁ ହେ ।

‘ଗୁଲି ଥକା ମନ ଯିବା, ଚକା ନୟନ ଦେଖିବା’ କିବା ‘କହଇ
ମନ ଆରେ ମୋ ବୋଲି କର, କଳାଶ୍ରୀମୁଖ ବାରେ ଦେଖିବା ଗୁଲି’ ଭଳି
ଆତ୍ମସଂବୋଧନମୂଳକ ଗୀତିକା, ଓଡ଼ିଆ ଭଜନ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁର

ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପଂଚସଖାଂକ ସମସାମୟିକ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ଭଜନ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନୁରୂପ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଔଦାତ୍ତ୍ୟ ଓ ପରମାସାଂକ ସହ ଏକାନ୍ତ ହେବାର ଆକୁଳ-କାକୁତ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଶୀଘ୍ର ଗୀତିକାରେ ପରମାସାଂକ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ପାଇବାପାଇଁ ଆକୁଳ ଆକୁତର ସ୍ୱର ଅନୁ-ରଣିତ । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭଜନସାହିତ୍ୟ ଓ ଶୀଘ୍ର ସାଂପ୍ରତିକ ଗୀତିକାର ଆତ୍ମିକ ଆବେଦନର ସ୍ୱର ଏକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଉପସ୍ଥାପନଶୈଳି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ପାରମ୍ପରିକ ରଚନାର ଅସ୍ୱମାରଭରୁ ହିଁ, ପରମାସାଂକ ସହ ଦର୍ଶନ ଅଭିଳାଷଭିନ୍ନୋପଶା, ରଚୟିତାର ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ବିଜ୍ଞପ୍ତିଧର୍ମୀ କରିଥାଏ । ଅଥଚ ଶୀଘ୍ର ଗୀତିକାର ପରିଶତମୁଖ ପରିସମାପ୍ତି ବେଳେ ହିଁ, ପାଠକ ଜାଣିବାକୁ ପାଏ କାବ୍ୟନାୟକର ପ୍ରସ୍ତାବ :

‘××ପ୍ରଭୁକୁ ଯଦି ଦେଖି ହେବନା-ଥରେ ଖାଲି ଥରେ ପ୍ରଭୁ ହେ !’
ପରିସମାପ୍ତିକାଳୀନ ଏହି ବକ୍ତବ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପନହୁଁ, ଶୀଘ୍ର ଗୀତିକାଟିକୁ ନାଟକୀୟ ଭିତ୍ତିଠା ଓ ପ୍ରବହମାନତାକାଳୀନ ଶିପ୍ରତା ଆଣି ଦେଇ ପାରିବୁ ।

କବିତାର ଶୀର୍ଷକ ଓ ପଠନୋତ୍ତର, ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆବେଦନ ଭିତରେ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଉପାସ୍ତକ ବିରୋଧାଭାସ (paradox) ରହିଛି । ଏହି ବିରୋଧାଭାସ କବିତାର ରୂପଗତ, ଆଂଶିକ ଅଲଂକାର ବିଶେଷ ନୁହେଁ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଏହି ବିରୋଧାଭାସ ଭିତରେ ହିଁ, କବିତାର ମାର୍ମିକ ବାଣୀ ପ୍ରମୁଖ, କାବ୍ୟନାୟକ ଏଠାରେ ଅଂଧ ନୁହେଁ; କାରଣ ‘ଅଂଧପୁତ୍ର’ ବାଂଧବାର ଏକ ବିକଳ ପ୍ରସ୍ତାବ, ତା’ ଭିତରେ ଉଠି ମାରିବୁ । ସଂଭାବ୍ୟ ଅଂଧପୁତ୍ର ବାଂଧବାର ନାୟକ ଚକ୍ଷୁଜ୍ଞାନ, କର୍ତ୍ତୃକାଳେ ଅଂଧ ନୁହେଁ । ଅଂଧ ନୁହେଁର ମଧ୍ୟ, ଅଂଧପୁତ୍ର ବାଂଧବ, ଅଂଧ ହେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ, ବିଶ୍ୱସ୍ତତମ ସାଧନାର ଏକ ଅଂଶ, ଏ ଭଳି ସାଧନା କରିଥିଲେ ଚକ୍ଷୁସ୍ତ ଗାନ୍ଧାରୀ, ଅଂଧ ଧୂଳିରାଶିର ପ୍ରତି ସଂବେଦନଶୀଳ ହୋଇ । ‘ସହଧର୍ମିଣୀ’ ଆଖ୍ୟାର ସାଫଳତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯାଇ,

ଅର୍ଚ୍ଚାଗିନୀ ଗାୟତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଭଳି ନିଜକୁ ସମସ୍ତ ଜାଗତକ ବର୍ଣ୍ଣୋକ୍ତ ନିଜର ଶରୀର ବର୍ଣ୍ଣ କରାଇଲେ । ଏହି କୃତ୍ତି ସାଧନା, ପୁଣି କାହାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ବା ବାଧ୍ୟବାଧକତାରେ ନୁହେଁ । ଆତ୍ମା ତୁମ୍ଭେ ଆପେ, ସେଇପ୍ରଣୋଦିତ ଭାବେ ଉଦ୍ଭବ । ସତ୍ତ୍ୱପୁର ସତ୍ତ୍ୱା ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରକାଶ ସ୍ତ୍ରୀକାଣ୍ଡେ । ଶାସିତ କବିତାରେ ମଧ୍ୟ ସମାନ୍ତରାଳ ଶବ୍ଦ-ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏ ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଭିନ୍ନ । ଏ ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧର ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରେମ । କବିତାରେ ନାୟକ ପ୍ରେମାନୁଭୂତିର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହା ପ୍ରଣୟନ ପ୍ରତି ଉଦ୍ଭବ । ସମସ୍ତ ଲୋକାଗୁରୁ, ଲୌକିକତା ଓ ସାଂସାରିକ ଶକ୍ତି ନିଜକୁ ସେ ଅସୀକାର କରେ । ପୁଣି, ପାରମ୍ପରିକ ସମସ୍ତ ଶିଶୁର ବର୍ଣ୍ଣବିଭବକୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରେ । ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନର ପ୍ରତ୍ୟାକ୍ଷର ରୂପକଲ୍ପ ହେଉଛି ‘ଅଂଧପୁଟ୍ଟ’ ପ୍ରେମ ଭଳି, ପ୍ରେମକ ବି ଅଂଧ । ଅଂଧପୁଟ୍ଟ ପିଂଧା ପ୍ରେମିକର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରୟାସ ହେଉଛି ।

“ଦକ୍ଷିଣ ଦକ୍ଷିଣ ଖୋଜିବି ଅଂଗୁଳି, ସବୁଜରୁଡ଼ି, ବାହୁଲତା, ଭୁଲୁତା,” ଶାସିତ କବିତାର କାବ୍ୟନାୟିକା ଅନାମିକା ଅନେକାଂଶରେ ଅମୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟ । ତ’ର ପ୍ରମୁଖାୟନ ପାଇଁ ଅଂଗୁଳି, ସବୁଜରୁଡ଼ି, ବାହୁଲତା ଓ ଭୁଲୁତାର ଆଶ୍ରେ । ଅଂଧପୁଟ୍ଟ ବାଧ୍ୟବା ପୂର୍ବରୁ ନାୟକ ପାଇଁ ହୁଏତ ଏହାହିଁ ଥିଲା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ । ଅଂଧପୁଟ୍ଟ ବାଧ୍ୟବା ପରେ, ଏହି ଆକର୍ଷଣୀୟ ବିଷୟକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଖୋଜିବାରେ, ଉଦ୍ଭବ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନାନୁଭୂତିର ଏକ ସୁନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ସମିକତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହାର ଅସମାରଣ ଅଂଗୁଳି ଓ ଭୁଲୁତା, ନାୟିକାର ସାମଗ୍ରିକ ତନ୍ମୟ-ବଲ୍ଲଭାର ପ୍ରତିଭା ନୁହେଁ । ଦକ୍ଷିଣ ଦକ୍ଷିଣ ଖୋଜିବା ଭିତରେ ଭିତରେ ହୁଏତ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ଅଂଗ ପ୍ରତ୍ୟାଂଶ ସଂପର୍କରେ ଶୂଳ ଅନୁଭୂତି ଆସିପାରେ । ଏ ଅନୁଭୂତି ସ୍ଥଳ, ସାମିତ, ଅଥଚ, ନାୟକର ଅଭିଳାଷ, ମେଘମୁକ୍ତ, ଶେଷସ୍ଥାନ ଜୋସ୍ନାଭଳି, ନାୟିକାର ଆବରଣ ବିମୁକ୍ତ କାନ୍ତିରେ ଅବଗାହନ । କିନ୍ତୁ ଅଂଧପୁଟ୍ଟ ବାଧ୍ୟଲେ କେବଳ ଆବରଣ ବିମୁକ୍ତ

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଚଳିଯିବ କାନ୍ତି ନୁହେଁ; ନାୟିକାର ସ୍ୱପ୍ନରଙ୍ଗୀ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଭଳି ବୈଚିତ୍ର୍ୟମାନ୍ବିତ ବର୍ଣ୍ଣୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସଂଭୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବାର ଆଶଂକା ନାୟକକୁ ଏକ ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀରେ ଶିହରଳ କରନ୍ତୁ; :

“ଅଂଧପୁରୁଷ ବାଂଞ୍ଛ କ’ଣ ଦେଖିହେବ / ଭଲନ୍ନ ଘଟା / ରଂଗିଲ ଆକାଶର ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ?”

‘ଭଲନ୍ନ ଘଟା’ ପୂର୍ବତ ଗୋସ୍ଥୀର ପ୍ରାବଳ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର ଚକ୍ଷୁଲେପା ବର୍ଣ୍ଣାଳୀର ଅନୁପସ୍ଥିତିର ଜଳ୍ପନା ଭିତରେ, ନାୟିକାର ଚେତନାଭ୍ରମରେ ନାଟକୀୟ ଅବତରଣ ହୋଇଛି, ଏକ ବିଚିତ୍ର ଅଂଧାରର । ଏ ଅଂଧାର ଆଲୋକର ଅନୁପସ୍ଥିତି ନୁହେଁ; ଏହା ଏକ ସ୍ୱପ୍ନାଂଶୁକାଶ, ନିରୋଳା ଖାଲି ଅଂଧାର । କବିତାର ଅନ୍ତିମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ, ଏ ଅଂଧାର ‘କଳା ସାଲୁ-ବାଲୁ, ଅଂଧାର ଆକାଶର ପ୍ରଭୁ’ ରୂପେ ପ୍ରକଳ୍ପିତ, କବି ସାର୍ଥକ ଭାବେ ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପ ସଂଯୋଜନା ଦ୍ୱାରା, ପାଠକ ଚେତନାକୁ ପାରଂପାରିକ ବିଶ୍ୱାସ ବୋଧ ଦେବ-ଦେବ ବିଶ୍ୱଦେବ ‘କଳାଶ୍ରମୁଖ’ ସହ ସମନ୍ୱିତ କରିପାରିଛନ୍ତି । ସୁନିର୍ବାଚିତ ‘କଳା ସାଲୁବାଲୁ’ ପଦବିନ୍ୟାସ ଅରୂପ ଓ ଅସୀମତାଦ୍ୟୋତକ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରମୁର୍ତ୍ତିତା ଅପେକ୍ଷା ଅମୁର୍ତ୍ତିତାକୁ, ରୂପାୟିତ କରିବାରେ ଅଧିକ ସହାୟକ ହୋଇଛି । ଅସୀମ, ଅରୂପ ‘ବିଶ୍ୱଦେବ’କୁ ‘କଳାଶ୍ରମୁଖ’ କରିବାରେ ଶିଳ୍ପୀ ସମସ୍ତ ଅକଳ୍ପନୀୟ ଓ ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ରୂପକୁ ପୂଜନା-ସମ୍ଭାବିତ କରିପାରିଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ସେଇ ସ୍ଥାନରେ ‘କଳା ସାଲୁବାଲୁ ଅଂଧାର’ ଦ୍ୱାରା ଅଭିବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଅତଟ ଅଂଧକାର ଇନ୍ଦ୍ରିତ ଦ୍ୱାରା ଉପଲବ୍ଧ-ଉତ୍ତର, ଏକ କାବ୍ୟାୟିତ କରିବାର ସଫଳ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଇଛି । ଅଂଧାର ଏଠି ପାରଂପାରିକ ବର୍ଣ୍ଣବିଶେଷ ନୁହେଁ ଏକ ଅପାରଂପାରିକ ଆକାର । କବିଚେତନା ଏହି ଅପାରଂପାରିକ ଅରୂପ ମହାଚେତନା ଏକାସ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦମ୍ବୁଜ ।

“ଅଂଧାର, କଳା ସାଲୁବାଲୁ ଅଂଧାର ଆକାର / ପ୍ରଭୁକୁ ସହ ଦେଖି ହେବନା” ।

ଅଧାର, ପୁଣି କଳା ସାଲୁବାଲୁ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଅଧାରକୁ ଦେଖି ହୁଏନା । ଅଧପୁରୁଣ ବାଧ୍ୟସ୍ୱରା ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେତ ଏହା କସ୍ମିନ କାଳେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅଥଚ ପ୍ରଣୟିନୀ ପାଇଁ ଅଧପୁରୁଣ ବାଧ୍ୟସ୍ୱରା କାବ୍ୟନାୟକ, ଏକ ବିବର୍ତ୍ତିତ ଚିତ୍ର ଅନୁଭୂତ ମଧ୍ୟରେ, ବରୁଣପ୍ରେମରେ ଅଧ ‘ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଏଠାରେ ଲକ୍ଷଣାୟ ବିଭବ ହେଉଛି, ପ୍ରଣୟିନୀ ସଂପର୍କିତ କାନ୍ତାପ୍ରେମ ଓ ବରୁଣପ୍ରେମ ପରସ୍ପର ପରିପନ୍ଥୀ ନୁହଁନ୍ତି, ବରଂ ପରିପୁରକ । କାନ୍ତା ପ୍ରେମର ଅନ୍ତ୍ରମ ବିବର୍ତ୍ତିତ ପରିଣତ ହେଉଛି, ପ୍ରଭୁକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ବିଶ୍ୱସ୍ତତା, ସ୍ୱର-ଲିପିରେ ଝଙ୍କିତ ଆକୁଳ କାକୁଡ଼ ।

“ପ୍ରଭୁକୁ ଯେବେ ଦେଖି ହେବନା’ ଅରେ ଖାଲି ଅରେ ପ୍ରଭୁହେ ।” ଶଂସିତ ଗୀତିକବିତାର ପରିଣତ ପ୍ରେମ ଭିତରେ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଏହାର ଅସୁମାରମ୍ଭ ମୃତ୍ୟୁ-ଚେତନାରୁ । କବିତାର ଉପୋଦ୍ଘାତରେ, କେଉଁ ଏକ ଅଦୃଶ୍ୟ ଅଜ୍ଞାତ ଇଲକାକୁ ନିରୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯାତ୍ରାର ପ୍ରସ୍ତାପ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ :

‘ଭବ ଭବ ଭବ / ଇଚ୍ଛାହୁଏ ଗୁଲିଯିବ; / କାହିଁ ଯାଇ ପାରୁନିତ ?’ ଅଜ୍ଞାତ ଅଦୃଶ୍ୟ ଇଲକା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆକାଂକ୍ଷିତ ଯାତ୍ରା ବିଫଳତା ହେବାରୁ କାବ୍ୟନାୟକର ଯେନା ଇଲକା ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ଓ ଉତ୍କଂଠା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧିଲଭ କରୁଛି । ଏହି ଅଜ୍ଞାତ ଇଲକା ଏକ ମୃତ୍ୟୁର ସ୍ଥାନ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ଅମୃତର ସ୍ପର୍ଶ ଦିଏ, ଅସ୍ପେଷ ଭୂମାକ ସଂଧାନ ଓ ନାୟକ ସଂପର୍କରେ ଶୁଣା କଥା ହେଉଛି :

“××× ସେ ଆସେ, ଗଛକଟାଳୀ ସବୁ ଗଛ ମୂଳକୁ ଚିକ୍ ଚିକ୍ ଶାଶ ଦିଆ କରତ ଧରି ।”

ଏଠାରେ କବି ଚେତନା, ମହାକାଳ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ‘ଗଛକଟାଳୀ’ ଭଳି ଅପାରଂପରକ ରୂପକଲତ୍ରେ ସଜ୍ଜିତ କରିଛି । ଗଛକଟାଳୀ ଭଳି ରୂପକ ଅପାରଂପରକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପରୋକ୍ଷ ଭାବେ ବିଶ୍ୱର କଲେ, ଏହାର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ପରଂପରା ସୁପ୍ରାଚୀନ । ପ୍ରାକ୍ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ରଚିତ ‘ବୌଦ୍ଧଗାନ ଦୋହା’ରେ ମଧ୍ୟ :

‘କାୟା ତରୁବର ପଂରବିଡ଼ାଳ’ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍, କାନ୍ଥୁଆ ମଣିଷ କାୟାକୁ ତରୁବର ବା ବୃକ୍ଷ ସଂଗ ଚର୍ଚ୍ଚଣା କରି, ବୃକ୍ଷର ଡାଳ ଭଳି ଏଥିରେ ପା’ଚଟି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ରୂପକ ଡାଳଥିବାର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ପୁତ୍ରବଂ ମଣିଷକୁ ଗଛ ପୁଅେ ଚର୍ଚ୍ଚଣା କଲେ, ‘କାଳ ରୂପରେ ସଂସ୍ଥିତ’ (‘ଗୀତା’) ବିଶ୍ୱକୋପୁଣୀ, ବିଶ୍ୱରୂପ, ବିଶ୍ୱଦେବଂକୁ ‘ଗଛକଟାଳୀ’ ରୂପେ ଅଭିହିତ କରିବା ଯୌକ୍ତିକତାସମନ୍ୱିତ. ପୁଣି ଲୋକବିଶ୍ୱାସସମ୍ପର୍ଯ୍ୟିତ । ମହାକାଳ ବିଶ୍ୱଦେବଂକୁ, ପ୍ରଳୟ-ପଞ୍ଜିସ୍ୱପ୍ନା, ସଂହାର ସୁଲଭ ନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପାଇଁ ହାତରେ ‘ଚକ୍ ଚକ୍ ଟାଣ ଦିଆ କରତର ଅବତାରଣା । ଅଥଚ କବିଭାର ଦ୍ୱିତୀୟ ନବକରେ, ସେଇ ଆକାଂକ୍ଷିତ ଗଛକଟାଳୀର ସାକ୍ଷାତ ନ ପାଇ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ କବିଚେତନା ‘ଗଛକଟାଳୀ’ ବିଶ୍ୱଦେବଂକୁ ପୁଣି ଚିଲ ରୂପେ ଚର୍ଚ୍ଚଣା କରିଛନ୍ତି ।

‘ଦୂରରେ କଟାଳ କରେ ଚକ୍‌କର ଦେଇ ଚିଲ’

ଓଡ଼ିଆ ଭଜନ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ମହାକାଳ ଉଲ୍ଲେଖ ବା ‘ଚିଲ’ ରୂପେ ଚିତ୍ରିତ ।

‘ଭୁବନେ ଚିଲୁ ନାହିଁ କି / ଉଡ଼ୁଛି କାଳ-ଛଂଚାଣ, ମନେ ନାହିଁ କି ?’
ଉଡ଼ୁଛି ପାରଂପରିକ ଭଜନର ରୂପକଲ୍ୟ ‘କାଳ-ଛଂଚାଣ’ ଓ ଶଂମିତ କବିଭାର ରୂପକଲ୍ୟ ‘ଚିଲ’ ମଧ୍ୟ ଶେଷୋକ୍ତ ରୂପକଲ୍ୟ ‘ଚିଲ’ ଅଧିକ ଇତିହାସିନୀ । ଏହାକୁ କାଳ-ରୂପକ ଚିଲ’ ବୋଲି କହା ନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଅର୍ଥ ଧ୍ୱନିସାମ୍ୟକ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅଭିବ୍ୟଞ୍ଜିତ । ମୃତ୍ୟୁ ଇଲାକାସ୍ଥିତି, ଅଜ୍ଞତ ନାଟକର ଅନନ୍ତଭୂତ ଆକର୍ଷଣରେ ଶିହରିତ ହୋଇ, କବିଚେତନା ନିଜକୁ ସମର୍ପଣ କରି କାକୁଡ଼ି-ମିନତି କରିଛି;

×× ‘ଚିଲ ! ନେତ୍ରକରେ ମୋତେ ? ନେ’...ନେ... ।’

ଏଇ ସଂବାଧନରେ, ଆତ୍ମୀୟତା ଓ ବିଶ୍ୱସ୍ତତାର ସ୍ୱର ଅନୁରଣିତ ।

କବିତାଟିକୁ ସତର୍କତା ସହ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ମନେହୁଏ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଚଳିଟି ସ୍ତବକରେ ମୃତ୍ୟୁ ଚେତନା, ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଂଚମ ସ୍ତବକରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୋଧ ଓ ଶେଷ ସ୍ତବକରେ ଐକାନ୍ତ କିରୀଟପ୍ରେମ ପ୍ରକଟିତ । ବିଶ୍ଳେଷକା-
ମୟ ମୃତ୍ୟୁଚେତନାରୁ ଉଦ୍ଧରଣ ପାଇଁ, ମଣିଷ ମୃତ୍ୟୁକଣ୍ଠୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସଂଧ୍ୟା-
ନରେ ଉନ୍ମୁଖ ହୁଏ । ପୁଣି ଏକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଂଧ୍ୟାନର ଅନ୍ତିମ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ
ପ୍ରେମାମୁଦ୍ରରେ, ନିଶିଳ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ମଣିଷକୁ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ମୃତ୍ୟୁ
ଚେତନାକୁ ଅତିହୀନ କରି; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରେମର ସଂଧ୍ୟାନ ପାଇ ପାରିବ ।
ଏହି ସଂଧ୍ୟାନ ମାନବସ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତିର ବୀର୍ଜିତମ ସୋପାନ । ଶଂସିତ କବିତା-
ରେ ମୃତ୍ୟୁଚେତନା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରେମର ବିବର୍ତ୍ତନଯାୟୀ କାବ୍ୟକ ରସାବ-
ବୋଧ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରମୁଖ ।

ଆଂଶିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଓ ଆହାସଯାସ୍ୟ ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ
ସାର୍ଥକ ଆଧୁନିକ କବିତା କିଭଳି ଲେଖା ଯାଇ ପାରେ, ଶଂସିତ କବିତା
‘ଅଂଧ’ ତାର ଏକ ସାର୍ଥକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । କଥନ-ମୁଖୀ, ସାଧାରଣ ବାକ୍ୟର
ନୈପୁଣ୍ୟ ସହ ସଂଯୋଜିତ ହେଲେ ଚମତ୍କାର, ଛନ୍ଦୋମୟ, ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ
କାବ୍ୟକତା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ । ଯେମିତି “ଭବ ଭବ ଭବ / ଇଚ୍ଛାହୁଏ
ଗୁଲିଯିବ/କାହିଁ ଯାଇପାରୁନିତ ? X X ଚଲି ନେତୁକିରେ ମୋତେ ? ନେ, ନେ”
କବିତାର ‘ଚଳ’ ‘ଚଢ଼ୁକଟାଳୀ’ ଭଳି ରୂପକଲ୍ପ ଅପାରଂପରିକ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ଛନ୍ଦମୂଳ ନୁହେଁ; ବରଂ ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଓ ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ସହ
ନିବିଡ଼ ଭାବେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଏ କବିତାର ଆବେଦନ
ଅବଚେତନସ୍ପର୍ଶୀ । ଅବଶ୍ୟରଂଗିଲ ଆକାଶର ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁରୂପକଲ୍ପରେ ପରସ୍ପର
ବିରୋଧୀ ଭବ ଓ ଅଯୌଚିକତା ଥିବାଭଳି ମନେ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ
ବର୍ତ୍ତୁଳା ମେଘମେଦୁର କୃଷ୍ଣାଭ ପୃଷ୍ଠପଟରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବିଚ୍ଛୁରିତ ହୁଏ; ଇନ୍ଦ୍ର-
ଧନୁର ପୃଷ୍ଠପଟକୁ ରଂଗିଲା କହୁବା ଦ୍ୱାରା ଜେଉଁ କାବ୍ୟକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଂସା-
ଧିତ ହୁଏ ହେଲେ ନାହିଁ । ସାମଗ୍ରିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଆଧୁନିକ
ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟତାରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଗତଯୋଗ୍ୟ
ଉଦ୍ୟମ ହେଉଛି ଏ କବିତାଟି ତାର ଏକ ସାର୍ଥକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ।

—ଅଭିନ ସାହୁ

ଜହ୍ନୁ : ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମିଶ୍ର

ଏଥର ଶିକୋଣ ଭୂମିରୁ
ଆମେ ଚୁପ୍‌ଚୁପ୍ ଦେଖିପାରିବା ଜହ୍ନୁ ।
ଭୂମର ପାଦ, ନାଭି ଦେଇ ବନ୍ଧରେ,
ବନ୍ଧଦେଇ ଓଠରେ,
ଓ ଓଠଦେଇ ଆଖିରେ
ଜହ୍ନୁ ପଡ଼ିବ । ମାରବ ପାହାଡ଼ରେ
ନିଆଁ ଜଳିଲେ ଜହ୍ନୁସ୍ବତରେ ନିଆଁ ତମକ ।
ମେଘ ଜମିଗଲେ ଗୁମ୍ଫାରେ ପୁଲକ ।
ବାହୁଡ଼ିମାନେ ଉଡ଼ିବାରୁ ଅଜଗରର ଦେହ ବ
ଜହ୍ନୁରେ ଚକ୍-ଚକ୍ ।
ବାଦ ମାତିବାର ଭୟ ନାହିଁରେ ସୁନ୍ଦରୀ !
ଝରକା ଖୋଲ ରଖ । ଲହ-ଲହକା ପବନର ବା
କି କରମତି ଯେ ପଡ଼େ ଟାଣିବା ଛଡ଼ା ବେଳେ ଅଧେ ।
ଗଛମାନେ ନିରାପ ଯୋଗୀ । ପକ୍ଷ ଖସିଲେ
ଜହ୍ନୁ ଖସି ପଡ଼ିବନି ଯେ । ମନ କଲେ...
ଏଇ ହାତରେ ତାରା, ଏଇ ହାତରେ ଜହ୍ନୁ
ଏଇ ହାତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଧରିବା, ଓ
ଏଇ ହାତରେ ଖୋଲାଇ ପାରିବା
ପୃଥିବୀକୁ   (‘ଝଙ୍କାର’; ଏପ୍ରିଲ ୧୯୭୭)

ଜହ୍ନୁ ଏକ ପ୍ରେମ କବିତା । କିନ୍ତୁ କବିତାଟିର ଅନୁଭୂତିରେ କୌଣସି ପ୍ରାଣ ନାହିଁ । ବହୁ ବ୍ୟବହୃତ ‘ଜହ୍ନୁ’ ଚିତ୍ରକଳାକୁ କିଏ କୌଣସି ନୂତନତା ବା ସଜ୍ଜେଜଡ଼ାର ସହ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରିନାହାନ୍ତି ।

ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କୌଣସି ନିଷ୍ଠା ବା ଆନୁରକତା ଭାବାର ସଂଦେହ ହେଉ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମଭାବ ଲଘୁ ଓ ସୁଲଭ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଫଳତଃ,

“ପଥ ଖସିଲେ

ଜନ୍ମ ଖମି ପଡ଼ିବନି ସେ । ମନ କଲେ.....

ଏଇ ହାତରେ ତାରା, ଏଇ ହାତରେ ଜହ୍ନ

ଏଇ ହାତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଧରିବା, ଓ

ଏଇ ହାତରେ ଖେଳାଇ ପାରିବା

ପୃଥିବୀକୁ ।”

--ଏହି ପଂକ୍ତି ଗୁଡ଼ିକରେ କବି ସେହି ବସ୍ତୁ (ତାରା-ଜହ୍ନ-ସୂର୍ଯ୍ୟ-ପୃଥିବୀ) ବହୁଳତାକୁ ସୂଚୀତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି, ତାହା କୃତ୍ରିମ ଜଣାପଡ଼େ । କାରଣ ଏ ପ୍ରକାର ବହୁଳତା ପାଇଁ ସେହି ଗଭୀର ଆବେଗ ଆବଶ୍ୟକ ଲାଗୁ କରାଯାଇ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଏହି କବିତାଟି ଆମ ରାଜ୍ୟରେ କବି ବୋଲୁଥିବା ଅନେକ ଅକବିଙ୍କ ପ୍ରେମକବିତାର ଏକ ପ୍ରତିନିଧି ପରି ମନେ ହୁଏ । ପ୍ରେମର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନତା, ଗଭୀରତା ଓ ବସ୍ତୁଳତା ଶୁଦ୍ଧ କମ ନବ ଓ ମଣିଷଙ୍କ ଭାବରେ ଘଟେ । ତଥାପି ଆମର ପରିଶ୍ରମୀ କବିମାନେ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମକବିତା ଦ୍ଵାରା ଆମପ୍ରତି ଅକଥ୍ୟମାୟ ଅଭ୍ୟାସର କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରେମ ବସ୍ତୁଳ କବି (?)ମାନେ ବସ୍ତୁତଃ ଏକ ସାମାଜିକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବରେ ଲକ୍ଷଣ । ତା ହେଲେ : ଆମ କବିମାନଙ୍କ ଜୀବନ ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତଗତ । ଇତିହାସ ଓ ସଭ୍ୟତାର ସ୍ରୋତ ଜୀବନକୁ ପ୍ରାବତ କରିନାହିଁ । ଫଳରେ ସେମାନେ ନିଜ ନାକ ଆଗକୁ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ କଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅର୍ଥହୀନ ହୋଇପଡ଼େ ଓ ସମାଜ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ଵାର୍ଥସଂସ୍ପର୍ଶ ମନୋବୃତ୍ତିର ସୂଚନା ଦିଏ ।

— ରବିଶଙ୍କର ମିଶ୍ର

ଶୟତାନ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତୁତି : ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବେହେରା

ମୋର ଅସ୍ଥି-ପିଞ୍ଜରକୁ ହାତୁଡ଼ର ନିର୍ମମ ପ୍ରହାରରେ ଚର୍ଣ୍ଣ କରି
ତାର ନିର୍ଯ୍ୟାସରେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ମୋର ଆତ୍ମାର ସେ ପ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ
ଦୁଃଖ ଗହର ଅଧିବାସୀ ସେଇ କୁଣ୍ଡଳ ଶିଳ୍ପୀ-ଶୟତାନକୁ

ମୋର ପ୍ରଣାମ ।

ସେ ଶୟତାନ ମୋର ଆଖିର ଅଶ୍ରୁକୁ ବିଭସ୍ତ ଆନନ୍ଦରେ
ସୁସଜ୍ଜିତ ପାନ କରି

ନିର୍ଲକ୍ଷ ଉନ୍ମାଦନାରେ ମୋର ରକ୍ତାକ୍ତ ଶବ ଉପରେ ପୁଟାଏ
କଣ୍ଠକତ ଗୋଲପ

ସେ ଶୟତାନର ଶିଳ୍ପ-ବୁଦ୍ଧିକୁ ମୋର ଧନ୍ୟବାଦ ।

ସେ ଶୟତାନ ତାର ହଂସ ନିଶ୍ଚିତରେ ମୋର ଅସହାୟ ଶରୀରକୁ
ବିଦାୟ ଦିଏ

ମୋହର ରକ୍ତରେ ହୋଇ ଖେଳ ଉନ୍ମତ ଶବରେ ସୃଷ୍ଟି କରେ
ଆକାଶରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର କବିତା

ସେ ଶୟତାନର କାଶିଗଣ ମୋର କାମ୍ୟ ।

ନିର୍ଜୀବ ଶୀତଳ ଭଳି ସେ ଶୟତାନ ମୋତେ ହାତରେ ଧରି
ସ୍ୱର୍ଗ ନିର୍ଜରେ ନଈର ବୁଲେ

ମୋହର ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ଆକାଶର ଅଗଣିତ ତାରକା
ମୋହର ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ରଚନା କରେ ଅନୁସ୍ଥାନ ପାତାଳର ବିଚିତ୍ର
ବଞ୍ଚେଇବ

ସେ ଶୟତାନକୁ ମୋର ସ୍ମାରକ ।

ମୋହର କରୁଣ କାତର ନିଶ୍ୱାସରେ ଯେ ରଞ୍ଜିତ କରେ
 ରସିର ଅନନ୍ତ ଗଣର ରୂପ
 ମୋର ଜୀବନ୍ତ ଶରୀର ଉପରେ ରଚନା କରେ ଯେ
 ଶୃଙ୍ଗାନରାଣୀ ଶିବ ଭଳି ପ୍ରଳୟର ଚାଣୁକ୍ୟ
 ସକଳ ଅଶ୍ରୁଭର ସୁଷ୍ମା ସେଇ ଶୟତାନ ମୋର ଉପାସ୍ୟ ।

ଯେଉଁ ଶୟତାନ ମୋର ସକଳ ସ୍ୱାପ୍ନକୁ ଏକସିତ କରି
 ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ ତାର ବଣାର ଚନ୍ଦ୍ରୀ
 ମୋତେ ନାରକ, କରୁଣ ଓ ନିର୍ଜୀବ କରି ଖିଆଲା ଭାବରେ
 ଲୋଳେ ତାର ବାଣାର ଝଙ୍କାର
 ଯେଉଁ ଝଙ୍କାରର ମୁହଁନାରେ ମୁଁ ଜନ୍ମନିଏ ହରଣ୍ଡପୁ
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭଳି ଗଣର ଗୋପଣୀ ରସିର ଗର୍ଭରୁ

ସଫଳ ହୁଏ ମୋର ରସିର ତପସ୍ୟା
 ସେ ଶୟତାନ ମୋର ସିଦ୍ଧିଦାତା ଦେବତା
 ବିଚିତ୍ର କାବ୍ୟର ସୁଷ୍ମା—ମୋର ନିଭୃତ ଆତ୍ମାର କାରିଗର ।

(‘ତୃତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ର’, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ୧୯୭୫, ପୃ. ୨-୩)

ମଣିଷ ମନର ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପ୍ରକୃତି-ଶୟତାନୀ ପ୍ରକୃତି-ର
 ପରିଚାଳକ ଭାବରେ ‘ଶୟତାନ’କୁ ଗ୍ରହଣ କରି କବିତାଟି ଆପାତତଃ
 ତା’ର ‘ସୂଚି’ଗାନରେ ବ୍ୟାପ୍ତ । କିନ୍ତୁ କାବ୍ୟ-ଚିନ୍ତା ତଥା
 କାବ୍ୟ-ଆବେଶରେ ପରିପ୍ରକାଶ ସୁନୟନ୍ତ୍ରିତ ନ ହୋଇ ପାରିଥିବାରୁ
 କବିତାଟି ଅତି-କଥନ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟହୀନ ସୁନୟନପୂର୍ଣ୍ଣ, ବକ୍ତୃତା ଦେବାର
 ଭାଙ୍ଗି ଓ ଭାବଗତ ସଂଗତିହୀନତା ଲକ୍ଷ୍ୟାଦି ନାନା ଦୋଷରେ
 ଅସାନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

କବିତାର ପ୍ରକାଶନଂଗୀରେ ସଂକ୍ଷେପ ଓ ନିୟମିତର ଅଭାବର ମୂଳ ଉତ୍ସ ବୋଧହୁଏ କାବ୍ୟ-ଚିନ୍ତାର ଅସ୍ପଷ୍ଟତା । ଶୟତାନର ପ୍ରତିନାୟକ ଭାବସୂତା ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ପରିକଳ୍ପନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟରେ ହୁଏନ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏହି ପରିକଳ୍ପନା କେବଳ ଗୋଟିଏ ‘ଆଇଡିଆ’ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ରହିଯାଇଛି । ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଗଭୀର ଚିନ୍ତା ବା ମନନ ଏକ ‘ଆଇଡିଆ’କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପଲବ୍ଧିର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉନ୍ନୀତ କରେ, ତା’ର ସ୍ୱାକ୍ଷର ଅନୁଭବ କବିତାଟିରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ କଥାରେ କହିଲେ, କବିତାଙ୍କ ନୁହେଁ ‘ଆଇଡିଆ’ଟିର ଆପାତ-ଚମତ୍କାରୀତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇ କବି କାବ୍ୟ-ବ୍ୟକ୍ରମ ବା ଭାବସୂତା ସଂପର୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା ନକରି କବିତାଟି ରଚନା କରିପକାଇଛନ୍ତି । ଫଳତଃ, କବିତାଟିର ପ୍ରଥମ ପାଠଟି ସ୍ତବକ (ସ୍ତାନ୍ଦା) ଓ ଶେଷ ସ୍ତବକ ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୁତ୍ୱର ଅସଂଗତ ଦେଖାଦେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନୁସାଗିକ କାବ୍ୟ-ଦୋଷ (ଯଥା : ବାକ୍ସହଳତା, ଶ୍ରେଣୀ ଦେବାର ସ୍ୱର ଇତ୍ୟାଦି)ରେ କବିତାଟି ପୀଡ଼ିତ ହୋଇପଡ଼ିଛି ।

କବିତାଟିର ପ୍ରଥମ ପାଠଟି ସ୍ତବକରୁ କାବ୍ୟ-ନାୟକର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଯେଉଁ ପରିଚୟ ମିଳେ, ତାହା ହେଉଛି—ଶୟତାନ ହାତରେ ସେ ଗୋଟିଏ ‘ନିର୍ଜୀବ ନୀତିନକ ଭଳି’; ଶୟତାନ ତାକୁ ଅଶେଷ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଦେଇ ନିଜର ଶିଆଳ୍ ଚରିତାର୍ଥ କରେ-ଯଥା : ଶୟତାନ “ମୋର ଆଖିର ଅଶ୍ରୁକୁ ଶାଉଁଶ ଆନନ୍ଦରେ ସୁରୁ ଭଳି ପାନ ” କରେ; “ତାର ହୃଦୟ ନିଶ୍ଚୟରେ ମୋର ଅସହାୟ ଶରୀରକୁ ବ୍ୟାପିବ” କରେ; “ମୋହର କରୁଣ କାତର ନିଶ୍ୱାସରେ” “ରଞ୍ଜିତ କରେ ରାତ୍ରିର ଅନନ୍ତ ଶରୀର ରୂପ” ଇତ୍ୟାଦି । କିନ୍ତୁ ପଞ୍ଚ ଓ ଶେଷ ସ୍ତବକରେ ହଠାତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମିଳେ :

....ମୁଁ ଜନ୍ମନିଏ ହିରଣ୍ମୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭଳି/ଶରୀର ତାମସୀ ରାତ୍ରିର ଗର୍ଭରୁ
ସଫଳ ହୁଏ ମୋର ରାତ୍ରିର ତପସ୍ୟା

ସେ ଶୟତାନ ମୋର ସିଦ୍ଧିଦାତା ଦେବତା ।

କିପରି, କାହିଁ କି, କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପ୍ରଥମ ପାଠ ସ୍ତବକରେ ଶୟତାନର “ନିର୍ଜୀବ, ନୀତିନକ ଭଳି” ଥିବା କାବ୍ୟ-ନାୟକ ହଠାତ୍ “ହିରଣ୍ମୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭଳି”

ଜନ୍ମ ନେଲା, ତା'ର କୌଣସି ସୁରନା ଅନ୍ତତଃ କବିତାଟିରେ ନାହିଁ । ତା'ର “ରାତ୍ରିର ତପସ୍ୟା” କାହିଁକି, କ'ଣ ପାଇଁ ? କପରି ବା ତାହା ପୁଣି ‘ସଫଳ’ ହେଲା ? ଯେଉଁ ଶୟତାନ ପୁଣି ପ୍ରବଳଗୁଡ଼ିକରେ ‘ନିର୍ଜୀବ ଶୀତଳତା ଭଳି’ “କାବ୍ୟ-ନାୟକକୁ” “ନୀରବ, କରୁଣ ଓ ନିର୍ଜୀବ କରି ଖିଆଲା ଭବନେ” ଖେଳାଇଥିଲା, ଏଇ ଶେଷ ପ୍ରବଳରେ ସେଇ ଶୟତାନ “ମୋର ପିଢ଼ି ଦାତା ଦେବତା” କପରି ବା ହେଲା ? କାବ୍ୟ-ନାୟକର ଏ ‘ପିଢ଼ି’ର ସ୍ବରୂପ କ'ଣ ? କବିତାଟିର ଅନାବଶ୍ୟକ ରେଫୋରିକ୍ସର ସୁଅରେ ଭାସି ନ ଯାଇ ଜଣେ ପଚେତନ ପାଠକ ଯେତେବେଳେ ଏ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରେ, ସେ ଦେଖେ ଏ ସବୁର ଉତ୍ତର କବିତାଟିରେ କେଉଁଠି ନାହିଁ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ବିନା ଶେଷ ପ୍ରବଳରେ କାବ୍ୟ-ନାୟକର ଏ ପ୍ରକାର ରୂପାନ୍ତରିକରଣ ଅସଂଗତ ଜଣାପଡ଼େ ।

କାବ୍ୟ-ବକ୍ରବ୍ୟର ଅସ୍ପଷ୍ଟତାର ଓ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତାର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାଷା ଫଳ ରୂପେ ଦେଖାଦେଇଛି ବାକ୍ସହୃଳତା ଓ ଭାସିଣ ଦେବାର ସ୍ବର । କାବ୍ୟ-ନାୟକର ଦେହ ଓ ମନ ଶୟତାନର କବଳିତ—ଏଇ କଥାଟିକୁ ବିଭିନ୍ନ କାବ୍ୟରୂପରହିତ, ଚିତ୍ତଚରିତ ଉପମା ଓ ରୂପକ ମାଧ୍ୟମରେ ଜୋରଦେଇ ବାରମ୍ବାର, ଫେଣେଇ ଫେଣେଇ କୁଦାଯାଇଛି ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ଧାଡ଼ିରେ । ଗୁଣା-ପ୍ରୟୋଗର ପୁରୁଷମ କଲା ନୋ କାତା—କବିଯଶପ୍ରାପ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏତକ ମନେରଖିବେ ନାହିଁ ? ● —ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ

ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସ୍ବର : ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ରଥ

ମୋ ଅଠେଇଶ ବର୍ଷର ବନସ୍ତର ହାତୀ
ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ପଦ୍ମପତ୍ର କେଶର ହୁଅଁ ମୁଁ
କହୁଅଛି, ଧର୍ମୀବତାର, ମୁଁ ସଂସ୍କୃତି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ
ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଶର
ହାତୀ ଉଠି ଦେଇପାରେ କୁଳଶର ସେରୁ ଏବଂ
ହୃଦୟର ବିକଳ ଏକ ଅନ୍ଧାର ପଡ଼ିବ ।

ସୁନା ଠିକ୍ ଏଇମିତି ଦିନେ
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ପରି, ଧର୍ମୀବତାର,
ବହୁ ଅସିଥିଲ ମୋର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୁଟୀରକୁ
ତୁମ୍ଭା ତୁମ୍ଭା ମଣିନେଇ ନୂଆ ଏକ ସକାଳର

ମୋ ପଥକୁ ସଜଳ କର
ମୋ କୋଠସ୍ଥରକାରେ କଳ୍ପନ ନେସିବ ।
ମୁଁ ମୋର ମନ୍ଦର ଖୋଲି
ଘରର ପ୍ରମୋଦ ଜାଳି
ଶିଳ୍ପଜ୍ଞ କଲି ମୋର କୃତ୍ରିମ ପୁର,
ଧର୍ମାବତାର, ଅତ ପ୍ରମୋଦଶେ
ସଂଗ୍ରହ କରୁରେ ମୋର ବାରମ୍ବାର ତଥାଗତ ମୋର
କେତେକ ଅକାଶକୁ ଭରି ଭରି କଥାସ ବୋଧରେ ।
ମୁଁ ଜାଣେନା କାହିଁକି ମନ୍ଦର ମୋ’ର ନୃତ୍ୟଶାଳା ହେବ
କାହିଁକି ମୋ ଘର ପ୍ରମୋଦରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଏତେ ମୁଦା ଅଳିଙ୍ଗ
କୃତ୍ରିମ ପୁର କାହିଁ ରୁପା ପାହୁଁଛି ହୋଇ ।
ବାରମ୍ବାର ଝଲସିଲା ନୃତନ ବଗରେ ।
ଏତେଟା ଅରଣ୍ୟ ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ
ଏତେଟା ଅଦମ୍ଭ ପୁଣି ଚକ୍ରର କବାଟ ମୋର
ଏବଂ ଏତେ ଉନ୍ମାଦୁଳ ମୋ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ
କେହି ହେଲେ କହୁଲେନି
ଲରଇ ପାଲଟିଯିବ କରୁଣ ମୁହଁନା
ସଂଗ୍ରହ ପାହୁଁଛି ଅଶେଷ ପଦ୍ମଜନ ପୁରସ୍କୃତ
ମନ୍ତ୍ରାସନ ଲମ୍ବାଠୁ କଠିନ ଜ୍ୟୋଷ୍ଠକୁ ।
ସୁତ ମୋର ଅସିଥିଲ ନରକିଏ ହୋଇ, ଧର୍ମାବତାର
ବନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା ଶୁଷ୍କମ ମୋ ପର୍ଯ୍ୟବେଶ
ସୁତ ପତେ ଶୁଭଗମ ନରକିଏ ହୋଇ
ପିତୃର ହୋଇଛ ପୁଣି ପର ଶୁଭପାଶେ
ଦେଉ ଅଛି କୁହର ପାତେଣ ।
ମୁଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଧର୍ମାବତାର,
ନିଷ୍ଠୁରଙ୍କ ମୁହଁରେ ପୁର
ସେଇଠି ପଡ଼ିବ ମିଥ୍ୟା ଓ ମନ୍ଦର ମିଥ୍ୟା
ମିଥ୍ୟା ପୁଣି ଜୀବନର ଅଗୁଣ ପ୍ରହର ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଇଥକ ‘ଲିବିଡ଼ୋ’ କବିତାର ମୁଖ୍ୟ ଭାବବସ୍ତୁ ଦ୍ଵିଧାବିଭକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନସର ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ପ୍ରାୟତଃ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ଵ ଅନୁଯାୟୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନସର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷ । ବ୍ୟକ୍ତି ମାନସେ ‘ଲିବିଡ଼ୋ’ (Libido-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଚେତନା)ର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ଏବଂ ‘ଇଡ଼’ (Id)ର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ‘ଲିବିଡ଼ୋ’ର ଆବଶ୍ୟକତା ପରିପୂରଣ କରିବା । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନସ କେବଳ ଅନ୍ତଃମୁଖୀ ନୁହେଁ । ତାର ଅବଚେତନ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଯାହାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବହୁଜନିତ ସହ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ କରିବା । ଏହି ଶକ୍ତିକୁ ‘ଇଡ଼ୋ’ ରୂପେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇପାରେ । ତେଣୁ ଏକ ପକ୍ଷରେ ‘ଇଡ଼’-ଯାହାକି ‘ଲିବିଡ଼ୋ’ର ଇପସିତ ସାଧନ କରିବାରେ ପ୍ରୟାସୀ ଏବଂ ଅପର ପକ୍ଷରେ ‘ଇଡ଼ୋ’ ସେ ଉପଲବ୍ଧ କରେ ମାନବ ଜୀବନରେ ବହୁଜନିତର ଗୁରୁତ୍ଵ । ଏପରି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିର ସ୍ଵାଭାବିକ ପରିଣତି ହେଉଛି ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ସୁପରଇଗୋ (Superego) ର ସୃଷ୍ଟି । ଏହି ‘ସୁପରଇଗୋ’ ମନୁଷ୍ୟର ବିବେକବାସ ରୂପେ ପରିଚିତ । ଏହି ଭଳି ଏକ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ଵିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଶାସିତ କବିତାଟିକୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ ।

ଆଲୋଚ୍ୟ କବିତାର କାବ୍ୟନାୟକ ସ୍ଵାଭାବିକ ମାନସସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି (ଲିବିଡ଼ୋ)ର ଶୀକାର । ଏହାକୁ ଟିକ୍ ପ୍ରେମାନୁଭୂତି କୁହାଯାଇ ପାରେ ନା । ଏହା ପୁଣି ଏକ କଣୋରର ନୁହେଁ, ସେ ଏକ ପରିଣତ ବୟସ୍କ ଚରୁଣ (“ଅଠେଇଶ ବର୍ଷ”)ର । ସେହି ଅଭାବମୟ ଅନୁଭୂତି ଏକ ନୂତନ ପୁଲକ, ଏକ ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ଉନ୍ମାଦନାରେ ସ ବ୍ୟକ୍ତି-ଚେତନାକୁ ଆକ୍ଷାଦିତ କରିଦେବ । ଏହି ଅବସ୍ଥାୟ

(ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ପୃ. ୯୧ ରେ)

ଶବ ସଂଗମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା

(ପ୍ରହରାଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନନ୍ଦ, ମହାନଦୀ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ,
କଟକ, ୧୯୭୭, ପୃ-୭୨, ମୂଲ୍ୟ-ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା)

ପ୍ରହରାଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନନ୍ଦଙ୍କ ‘ଶବ ସଂଗମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା’ ସଙ୍କଳନଟିର ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟରେ ଆମେ ଏକ ମୈଥୁନରତ ଯୋଗୀଯୋଗିନୀ (?)ର ଚିତ୍ର ଦେଖୁ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ଓ ମୁଖ୍ୟ କବିତାଟିର ଶୀର୍ଷକ ହେଲା “ଶବ ସଂଗମ” । (ଏହା ୫୨୩ ଧାଡ଼ି ଚିତ୍ରିତ ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ପୃଷ୍ଠାର ଏକ ଦୀର୍ଘ କବିତା ।) ନୋଟସ୍ ଓ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦ ଉକ୍ତ କବିତାଟିରେ ତନ୍ତ୍ର ସମ୍ପର୍କିତ କୌଣସି ଉପାଦାନକୁ ନେଇ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ-ଆବେଶକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାର ଆଶା କରିଥିଲେ । ବସ୍ତୁତଃ, ସଙ୍କଳନଟିର ଅନ୍ୟ ଏକ କବିତାରେ (“କାନ୍ଥରେ ବିଚିତ୍ର ଭାଷା”) ଆମେ,

“ତତ୍ତ୍ୱ ଖୋଜେ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝେ ସୁବୋଧ ବାଳକ

ବୁଝାଏ ଲମ୍ପଟ ଜ୍ଞାନ ପଳାନ୍ତକ କେଉଁ କାପାଳକ

କୁଣ୍ଡଳ ଜାଗ୍ରତ କରେ ଶୃଙ୍ଗାର ନିର୍ଜନ ଛାୟାରେ

ପଦ୍ମାସନେ ବସି ରହି ଅନ୍ୟସଭା କୁମାର ଛୁଟିରେ”—ପରି ପଂକ୍ତି ମଧ୍ୟ ପାଉଁ । ତେଣୁ ସେହି ‘ତନ୍ତ୍ର’ ବିଷୟ ମନକୁ ଆସିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

କିନ୍ତୁ ମୋ ପରି ତନ୍ତ୍ର ସହ ସମ୍ପର୍କିତ ଅପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ “ଶବ ସଂଗମ” କବିତାଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ସମ୍ଭବ । କାରଣ, କବିତାଟି ପାଠ କଲେ ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବଗତ ହେବାର କୌଣସି କାବ୍ୟିକ ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲେପରି ମନେ ହୁଏ

ନାହିଁ । (ଏହି ଶ୍ଳେଷ ଘଟଣାଟିରୁ ଆମର ଆଶଙ୍କା ହୁଏ ଯେ, ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦ ନିଜ ଶକ୍ତି ବାହାର ବିଷୟରେ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଇବେ ଓ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ସଫଳତା ସମାନ ନ ହୋଇପାରେ ।)

ସାଧାରଣ ଭାବରେ “ଶବ ସଂଗମ” ଶୀର୍ଷକରୁ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ବେସଂଗମର ଅର୍ଥ ନାଶ ଓ ପୁରୁଷର ଏକ ଅର୍ଥହୀନ ମିଳନ । ଏହା ଅନୁବର ଓ ଅସୁନ୍ଦର । ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦ ଆଜିର ଜୀବନରେ ମଣିଷ ମଣିଷର ସମ୍ପର୍କ ବା ନାଶ ଓ ପୁରୁଷର ସାମାଜିକ ତଥା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କକୁ ଏହିପରି ଏକ ବେ ସଂଗମ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦଙ୍କ ଏହି ଉଦ୍ୟମ ଓ ‘ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଷୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେବା ମୋର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ ।

“ଶବ ସଂଗମ” କବିତା ଭାବରେ କେତେଦୂର ସଫଳ ତାହାହିଁ ବରୁ କବିବାର କଥା । ମୋର ମନେହୁଏ କବିତାଟିରୁ ଭାଷାଳେ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେତେକ ପଂକ୍ତି ବ୍ୟାଖ୍ୟା, କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବା ପ୍ରାଣ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ :

“ସେ ଦିନ କେପେରେ—

ଅଥା କହୁ ରୁ’ ପିଇ ରୁମ୍ଭିନାର ଜଳାଇବା ବେଳେ
ନଳିନୀ ହୁଲାଇ ଦେଲ ଅବନୀକୁ, ସିଏ ସଂଭ୍ରମରେ
ନମସ୍କାର କଲ ମୋତେ ଅଳ୍ପ ହସି, ଦୁଇ ହାତ ଟେକି
ଅବିକଳ ଭାବୁଲେନ ପରି—

ମୁଁ ତାକୁ କହିଲି : ବସ ସାମ୍ନା ଚଉକାରେ
ଅବନୀ ମାଜିଲ କଥା, ମୁଁ କହିବା ଆଗୁଁ ସେ କହିଲୁ
ଦେଶର ବେକାର ସଂଖ୍ୟା, କଳ୍ପଟିକ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଥା
ସମ୍ଭାଦ ପଥରେ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ବବରଣୀ

ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞପନ ପରି

ପ୍ରକାଶନେ ଲକ୍ଷ ମିତ୍ର, ବ୍ୟବହାର ଓ ନିଜ ବଳାଗ
 ମୁଁ ଅଶ୍ରୁମୟ ହେଲି, ତାକୁ ବେଶ୍ ଭଲ କଥା କହିଥାନ୍ତେ
 କି ଅଳ୍ପତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଆମେ, କି ଭୂତର ଲଜ କରି ଆମେ
 ଏତେ ଦିନ ଯେତେ କଥା ଦେଖା ହୋଇ ନ ଥିଲା ତା’ ପାଖେ
 . . ତାକୁ ପଦ ଗପ ଆମେ ମୋତେ ପଦ ଗପ ଶୁଣି ଆମେ
 ଅବନୀ ଉଠିଲେ— ତା’ ଦେହକୁ ପଟାପଟା ଶାଢ଼ି ନାକ ଥିଲା ।
 ଝୁଲିଲା ପିତୁଲ ପରି ତା’ର ଗୋଟି ହାଣ୍ଡବେଲ୍ ଗୋଟି
 ଫିଟି ପ୍ର ଠେକଣା ଦେଲା, ତାଙ୍କ ଆଡ଼େ ଯିବାକୁ କହିଲା
 ମୁଁ କିଛି କହିବା ଆଗୁଁ ପିଏ ଚାଲିଗଲା.....

(ପୃ: ୧୨-୧୩)

ଏଠାରେ ଅନ୍ଧମ ପଦ ଶ୍ରୀ ନିରାକ ସାମାଜିକ ମନ୍ତବ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ
 ହୋଇ ଶ୍ରୀର ରଚନାରେ ଏକ ଜୀବନ ଅନୁଭୂତିର ରୂପ ଖୋଜୁଁ,
 ଲେବେ ଆମକୁ ହତାଶ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ବସୁନ୍ଧା, କବିତାଟିର କବିତା, ଶିକ୍ଷକ ଓ ମାନବିକ ଅବସ୍ଥା
 ଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାବ୍ୟଶକ୍ତି ଦ୍ଵାରା ଉଜ୍ଜୀବିତ ହୁଏ । କାରଣ
 ଏଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏକପ୍ରକାର । ମାନବିକ ଅବସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକୁ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦ
 କେବଳ ‘ବର୍ଣ୍ଣନା’ କରିଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପ କିଛି ବେଶୀ ବସ୍ତୁକୁ ଜଣାଇବା,
 ବସ୍ତୁବସ୍ତୁକୁ ଗଭୀର ଓ ଜଟିଳ ସ୍ଵରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା— ଏହା
 ତାଙ୍କର ଶକ୍ତିର ବାହାରେ । ତେଣୁ କିପରି ଅପରିମିତତାର ସହ
 ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଅବସ୍ଥାକୁ ସେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଲକ୍ଷଣୀୟ !

“ମୁଁ ଛେପ ଢୁଳିଲି, ଖେଳ ଛୁଟି ପରେ ଅନାଲି

କସ୍ତୁରୀ ଆଡ଼କୁ

ସେ ମଧ୍ୟ ଚାହିଁଲା, କିଛି ନ ଦେଖିବା ପରି ଆଖି ବନ୍ଦକଲା ।

ପ୍ରଜାପତି ଡେଣା ଅବା ତା’ ଓଠର ନରମ ପାଖୁଡ଼ା

ଥର ଥର ବନ୍ଦ ହେଲା ଓ ଚିଲ୍ଲପୁ ଚଳା ଖଙ୍କାରିଲା

କେମିତି ଗୁରୁରେ ଦେଲି ମୁଁ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ବହି

କହୁ ଶ୍ରୀର ପାୟାନ୍ତର ପରଦିନ ଠକ୍ ସମୟରେ ।” (ପୃ. ୭-୭) .

ଏଠାରେ କବିଙ୍କ ଖୋଳି ଓ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର ‘ଅଣ-ଜଟିଳତା’ (obviousness) ହିଁ ତାଙ୍କର ଅପରିପକ୍ତତାର ସୂଚନା ଦିଏ । ଏହାହିଁ ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ “ଶବ୍ଦ ସଂଗମ”ର ଭାଷା । ଏହି କାରଣରୁ କବିତାଟିର ବ୍ୟାକରଣ ‘ସାମା’ ଚିହ୍ନିଲେ ଓ ସମୟ ଚେତନାରେ କୌଣସି କାବ୍ୟିକ ଅନ୍ତଃଦୃଷ୍ଟି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ଏବଂ କବିତାର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଆମେ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କାବ୍ୟ ସ୍ୱର (ବା ରେଟୋରିକ୍) ପାଇଁ ତାହା ଅତି ନାଟକୀୟ ଓ କୃତ୍ରିମ ଜଣାପଡ଼େ ।

ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, ଶ୍ରୀ ଯଜ୍ଞନ୍ତ୍ର ମୋହନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପରି ଶିକ୍ଷିତ ସମାଲୋଚକ “ଶବ୍ଦ ସଂଗମ”କୁ “କାଳ ପୁରୁଷ” ଓ “ବାସ ଶୀକାର” ପରି କବିତା ବୋଲି ଦାବୀ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରସଂଗ ହିଁ, ଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତି “ଶବ୍ଦ ସଂଗମ”ରେ ମାତ୍ର, କସ୍ତୁରୀ, ଅବନ୍ତୀ ପ୍ରଭୃତିକୁ “ଉଦ୍‌ବରତା” ର ପ୍ରତୀକ ଭାବିବା ଓ ସେମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଉଦ୍‌ବରତା ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଛି ବୋଲି କହିବା, ନିଷ୍ପତି ଭାବରେ ଏକ ଅଭିଶପ୍ତୋକ୍ତି । କାରଣ, ଉଦ୍‌ବରତାର ପ୍ରତୀକ ହେବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଆବେଗ ଓ ମନୋବୃତ୍ତି ଦରକାର, ତାହା କବି ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଇନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସେହି ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଓ ବକ୍ତା (narrator)ର ସଂପର୍କକୁ ଏକ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ସଂଗମ ବା ଅର୍ଥସ୍ଥାନ ମିଳନ ବୋଲି ଭାବିବା ଅଧିକ ମୁଣ୍ଡମୁକ୍ତ । ତେଣୁ ଶିବ ଓ ସଙ୍ଗୀତ କାହାଣୀ କବିତାଟିର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରା (ଯଦି କିଛି ଥାଏ !) ସହ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇପାରିନାହିଁ ।

“ଶବ୍ଦ ସଂଗମ”ରେ ଗୋଟିଏ ନିଷ୍ଠାପର, ସତେଜ, ଆବିଷ୍କାର ଧର୍ମୀ, ଅନ୍ତଃଦୃଷ୍ଟି ସଂପନ୍ନ ଚେତନାର ପ୍ରବାହ ଥିଲା ପରି ମୋର ଆଦୌ ବିଶ୍ୱାସ

ହୁଏ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ବସନ୍ତବସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ଜାଣେ, ତେଣୁ ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରସ୍ତୁତଧର୍ମିତା ତାଙ୍କ କାବ୍ୟମାନସକୁ ଅନ୍ୟତମ କରିଛି । କେବଳ କୌଣସି ଧର୍ମ ବା ଗୁଣମାନଙ୍କର ପ୍ରସଂସା ନୁହେଁ, ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଧ୍ୟ ହେଉଛି । ତା ହେଲେ, ଆତ୍ମତ୍ୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେତେକ ଧାରଣା ବା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ପ୍ରସାର । (ଯଥା: ଅଧୁନିକ ଆତ୍ମତ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ନିଃସଂଗତା, ନୈତିକ ବ୍ୟବହାର ଇତ୍ୟାଦି ।) “ଶବ ପଂଚମ”ରେ ସାଂପ୍ରତିକ ବାସ୍ତବତା ପ୍ରତି ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦଙ୍କ ଜଗତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତା ବଦଳରେ ଆତ୍ମନ ପାଇଁ କେତେକ ପ୍ରଚଳିତ ଆତ୍ମତ୍ୟକ ଧାରଣା । ଏହି କାରଣରୁ, ଉଦାହରଣରୂପେ “ତା ବଡ଼ ଭଉଣୀ ନାଁ ଲାଲକିଆ ତାକୁରଣାନାରେ” (ପୃ. ୧୦), ମୁଁ ପାଲଗଦାରେ ଏକ ପାଲଗଦା ପରି ଏକା ଏକା’ (ପୃ. ୪), ବା “ତୋ ଖବର ଜଣାବତୁ ଅସୁଅଛି ନିବାଚନ ପାଲା” (ପୃ. ୧୧) ପ୍ରଭୃତି ପଂଚମକୁ ‘ଆଧୁନିକ ଚେତନା’ ଖଣି କରିବୁ ବୋଲି କହିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ନା, କିନ୍ତୁ ତାହା “ଆଧୁନିକ ଚେତନାର ବାସନା” ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଦାବୀ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦଙ୍କ ଶବ୍ଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଧର୍ମିତା ଅନାବୃତ୍ତ ରୂପରେ ଦେଖାଯାଏ “ସଦି ଭଲ ପାଅ” କବିତାରେ :

“ପ୍ରସ୍ତୁତା କୁହ—

ହୃଦୟର ହୃଦୟରୁ ଅନରର ଅନରରୁ

ମର୍ମର ମର୍ମରୁ ଶୁଷ୍କ କୁହ

(ଏକାକେଲେକେ ସୁଷ୍କ)

ଶୁଷ୍କ ପଡ଼ି ଆଉ ଶୁଷ୍କ ଲେଖ

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚକ୍ର ଗୁଳିତା ପରି

ଅକ୍ଷର ସବୁ ଅନାବନା ଶୀର୍ଷକୁ କରନା

ନାଟକ କରନା କି ଲାଟକ କରନା” (ପୃ. ୪୫)

ଏଠି ଆମେ ଏକ ସାମ୍ବିଧାନିକ ଆବୃତ୍ତି ଆର ପ୍ରସାର ହିଁ ଦେଖୁଁ । କିନ୍ତୁ Yeats ଙ୍କ “There is more enterprise / In walking naked” [‘A Coat’] ପରି ଭକ୍ତିରେ ଥିବା ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ନିଷ୍ଠା-ପର ସ୍ବର ଶୁଣି ପାରୁନାହିଁ । ସ୍ବେଚ୍ଛା ‘ଲଙ୍ଗଳା ହେବା’ ପଦ୍ଧତିଟି ଏକ ଶାସ୍ତ୍ର ଜୀବନଦୃଷ୍ଟି ରହିଅଛି, କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକ ଦୃଢ଼ସ୍ବର ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଇଁ ଉପଦେଶରେ ସେହିପରି କିଛି ନାହିଁ । ଏକ ପ୍ରକାର “pious insincerity” (ଇଲିଅଟ୍)ରେ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦ ପୀଡ଼ିତ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର “ଏଇ ଗ୍ରନ୍ଥର ପଥର ପ୍ରାଚୀର”ର ଓଜନିଆ ବିଶ୍ଳେଷଣ, “ଦେଶାନ୍ତେ ଯେଉଁ ନଦୀ”ର ଦାର୍ଶନିକ ଶବ୍ଦପ୍ରବଣତା ପାଠକକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇପାରେ ନାହିଁ ।

ସଂକ୍ଷେପରେ, ଏହି ସଂକଳନଟିରେ ଆମେ ଏକ “ପରିଣତ କାବ୍ୟ-ମାନସ”ର ପରିଚୟ ପାଇଁ ନାହିଁ । ଏବଂ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟ-ପାଳବାଙ୍କ ଉପଦେଶ ରୂପା ପ୍ରହରାଜ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ନନ୍ଦଙ୍କ ଅଭିମତ (“ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନା” ସାର୍ଥକ କବିତା ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ସହାୟକ”) ସତ୍ତ୍ବେ କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ ‘ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନା’ ଥିଲା ପରି ଆମର ଦୃଢ଼ବୋଧ ହୁଏନାହିଁ ।

—ରବିଶଙ୍କର ମିଶ୍ର

୧୭-୧୧-୧୯୭୮

କାଗଜ ଡଙ୍ଗାର ଶୋକ

(ସବେଜ ରଞ୍ଜନ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରେସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ୧୯୭୭,

ମୂଲ୍ୟ-ଦଶ ଟଙ୍କା)

ଶ୍ରୀ ସବେଜ ରଞ୍ଜନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ‘କାଗଜ ଡଙ୍ଗାର ଶୋକ’ର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମିତ କବିତାରେ ‘ଦୁଃଖ’ ଶବ୍ଦଟିକୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହାଛଡ଼ା ‘ସନ୍ଦେହ’, ‘ଦହନ’, ‘ଶୋକ’, ‘ବ୍ୟଥା’ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ରହିଅଛି ! କିନ୍ତୁ

ଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଚେତନା ଦୁଃଖ ଦ୍ଵାରା ଆବୃତ ଓ ଆଲୋକିତ ହେବାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ କବିତାଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ଓ ଅନୁଭୂତିରେ ନାହିଁ ।

ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ କବିତାଂଶଗୁଡ଼ିକରେ ଆମେ ସେହି ଶତ୍ରୁ ମନୋଭାବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଁ, ତାହା ସତେ ସେପରି ଜୀବନରେ ଦୁଃଖର ଜଟିଳତା ଓ ଖାବୁତା ପ୍ରତି ଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପହାସ :

“ତୁମ ଜୀବନର କାଗଜରେ

ଅହରହ ଡାଳି ଦେଉଥିବା

• ଅଜସ୍ର ବ୍ୟଥା ବେଦନାର କାଳକୁ

ବୁଝିବା ପେପର ହୋଇ

ମୁଁ ଯଦି.....” (ପୃ. ୯୬)

“ଡାକି ଆଣି

କଲମ ମୁନରେ ତୁମ

ଠୁଳ କରାଇବ ପୁଣି

ତୁଲି ଯାଇଥିବା ଦୁଃଖ” (ପୃ. ୩୫)

“ଅନ୍ଧାର

ଶାମୁକା କଉଡ଼ି ହଜିଗଲେ ଦୁଃଖର ଗୀତକୁ

ସ୍ୟାନ୍ତ ପର ଡାଳିଦେଇ

ତା କଳିତା ପାଶୁ ଲିପିର ଯୁକ୍ତିରେ । ପୃତ୍ତ / କବିତ୍ବର

ସବୁ ପଦ ସଂକ୍ଷେପ ବା ଦୁଃଖର

ସ୍ୟାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ନାହିଁ । (ପୃ.୯୫)

କାଗଜ, ସ୍ୟାନ୍ତ, କଳମ, ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀପର — ଏଠାରେ ଏ ସବୁ ଚିତ୍ତ-
କଳକୁ ଚିତ୍ତକୁ ବୋଲିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସଙ୍କୋଚ ନାହିଁ । ଏହା ଶ୍ରୀ
ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୀମିତ ଅନୁଭୂତିର ସୂଚନା ଦିଏ ଓ ସେହି ଅନୁ-
ଭୂତିର ଚରମ କୃତ୍ତିମତାକୁ ମଧ୍ୟ ସୂଚିତ କରେ ।

କବିଙ୍କ ଜୀବନରେ ବ୍ୟଥା, ବେଦନା ବା ଦୁଃଖ ଏକ
“ନିଆଁ” ନୁହେଁ । ଏହା ଏକ “ଶୌକ-ଉପହାର” । ବସ୍ତୁତଃ,
“କାଗଜତ୍ୟାଗି ଭଳି ଶୈଳର ସୁଅରେ ବହୁଥିବା” କବିଙ୍କ କାବ୍ୟ-
ମାନସର ଲଘୁତା ସହଜରେ ଅନୁଭବ୍ୟ ।

ଦୁଃଖ ପରି କବିଙ୍କ ପ୍ରେମାନ୍ତରୁତ ମଧ୍ୟ ଲଘୁ । ଏଠାରେ
ମଧ୍ୟ ଆମେ କୌଣସି ନିଷ୍ଠା ବା ସାଧୁତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁନାହିଁ । ଗଭୀରତା
ତ ଦୂରର କଥା । ଉଦାହରଣତଃ, “ହୃଦୟଶୃଙ୍ଖଳା” ଶୀର୍ଷକର
କବିତାଟିରେ ଆମେ ବାଚସ୍ପାତ୍ ଏକ ପ୍ରକାର ନିଷ୍ପେଷ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ
ଇମ୍ପେଟ୍ ବ୍ୟବହାର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ :

“ମୋ ସ୍ନେହର ଗଙ୍ଗାଶିଉଳି କୁ

ତୋ ନିଷ୍ଠୁର “ନାହିଁ”, “ନାହିଁ” କଥା

ଟାଣି ଖସି ଘୋର ମଉଳାଏ”

“ମୋ ପ୍ରୀତି-ବିଶ୍ୱାସର ପୋତ

ଟଳମଳ ମଝି ଦରଆରେ

ତୋ କୁଳର
ନରପତି ଖୁସି ଖୁସି ତୋ ବିଳାସୀ ହସର ଧକ୍କାରେ”

“ତୋ ଭାଷାକୋଷରୁ ସିନା ‘ପ୍ରୀତି’ ବା ତାହାର

ପ୍ରତିଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ତୁ ନିବିଂସନ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରି

ହୀପାନ୍ତର ଆଦେଶ ଦେଇଛୁ । କିନ୍ତୁ
ସଜାଇ ରଖିଛୁ ଟାଳି ‘ଯନ୍ତ୍ରଣା’, ‘ଜୁଳନ୍ତ’ ଭଳି ବହୁ ଶବ୍ଦ
ଆସୀନ କରିବା ଲାଗି ଅନ୍ୟର ଚେତନା ।”

ଏଠାର ବାଚ୍ସପ୍ତଳତା କୃଷିମତା । ସୁଲଭ ମନୋବୃତ୍ତି ଏତେ
ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ଏହା କୌଣସି ମନ୍ତବ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ କରେ ନାହିଁ ! ତେବେ
‘କାଗଜ ଢଙ୍ଗାର ଶୋକ’ରେ ଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରେମ ପ୍ରତି ମନୋଭାବ
ବିଷୟରେ କିଛି ଲେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେ ହୁଏ । କାରଣ ଆମ
ରାଜ୍ୟର ପତ୍ତନିକାରେ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରେମବହୁଳ କବିମାନଙ୍କ
ଆବିର୍ଭାବର ଏକ ବହୁମୁଖୀ ସମୀକ୍ଷା ବିଧେୟ । ଏଠାରେ ମୁଁ
କେବଳ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଲେଖିବି : ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେହଜ ପ୍ରେମର ଗାଥା
ଗାଇବା ଭୁଲ ନୁହେଁ । ଠିକ୍ କଥା । କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରେମକୁ କବିତାରେ
ସୂକ୍ଷ୍ମସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବେ ପ୍ରକାଶ ନ କଲେ ତାହା ‘ଅନୈତିକ’ ଓ
‘ଅସାମାଜିକ’; କାରଣ ଖରାପ ଲେଖା ଓ ଖରାପ ମନ ଏକ କଥା ।
ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ “ଆବରଣ” କବିତାଟିର ସୂକ୍ଷ୍ମରେ କୌଣସି କାବ୍ୟକ
ସମାର୍ପଣ ନାହିଁ । ଯେପରି ଆମେ ପାର୍ସି Marvell ଙ୍କ “To
His Coy Mistress”ରେ । ଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ

ଦିଆନିଆ ସ୍ନେହର ଉଦ୍‌ଘୋଷ ଦେଇ

ଦୁଇଟି ମନକୁ
ଏକ କରି ଏକାମ୍ର ଚିତ୍ତରେ
ଶୀତକୁ ଫାଙ୍କ ବାଲଗି ଦୁଇ ଦେହ ଗୋଳି
ପ୍ରୀତିର ଉଦ୍‌ଘୋଷଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପରେ ଆଉ

କେଉଁ କଥା
ବାକି ରହିଗଲା ଯେ, ଜଳ୍ୟାଣି, ପୁଣି
ଭୟମିତା ଲଜର ନଈରେ
ଦେହକୁ ପଖାଳି ତମେ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଡରି
ସ୍ନେହର ସଂପର୍କ ଲଗି ଖୋଜ ମଧ୍ୟ-ସ୍ତରୀର ସାହାଯ୍ୟ ?
ତୁମେ କ'ଣ ଜାଣି ନାହିଁ
ଇଚ୍ଛା କଲେ, ଏଇ ପୃଥ୍ବୀରେ
ବହୁପାରେ ସ୍ତରୀ-ଗଙ୍ଗା । ପ୍ରୀତିର ନିଷ୍ଠାରେ
ପୁଟିପାରେ ପାରଙ୍ଗତ, ଆନ୍ତରିକତାରେ
ଗଢ଼ିହୁଏ ନନ୍ଦନ-କାନନ ॥ ”

ଏହି ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ସହ ତନି ଶହରୁ ଅଧିକ ବର୍ଷ ଆଗେ ଲେଖିଥିବା
Marvell କ

“Had we but world enough, and time,
This coyness, Lady, were no crime,

.....

But at my back I always hear
Time's winged chariot hurrying near;

=====

Let us roll our strength and all
Our sweetness up into one ball,
And tear our pleasures with rough strife
Through the iron gates of life "

ଏହି ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଭୁଲନା କଲେ ଆମେ ଜାଣିପାରୁନା ଯେ, (ବସ୍ତୁତଃ, Marvell କି କବିତାଟି ଏବେ ଘନ (compact) ଯେ ସମଗ୍ର କବିତାଟିକୁ ଓଜସ୍ବ କରାଏ ଆବଶ୍ୟକ ଯେନେ ହୁଏ !) Marvell ତାଙ୍କ ‘mistress’ କି ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଆଲୋଚନା ଓ ସାଧୁତା ଦେଖାଇ-
ଛନ୍ତି, ସେପରି ଲଭୁ ଓ ରୁଚୁ ଶ୍ରବଣେ ଏକ ଜଟିଳ ମିଶ୍ର ଅନୁଭୂତି ପରିବେଷଣ କରାଯିବ । ତାହାର ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପେଲ କବିତା ‘ଆବରଣ’ ଟିକି ମିଳେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ‘ସୂକ୍ତି’ ଲବିତାଟିରେ authentic ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ, ତାହାର ବୌଦ୍ଧିକ ନିପାଦେୟତା ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି !

ସଂକ୍ଷେପରେ, ‘କାଗଜ ଡଙ୍ଗାର ଶୋକ’ ୧୯୭୧ରୁ ୧୯୭୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୀର୍ଷ ୧୫ ବର୍ଷର ଶ୍ରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କାବ୍ୟ ସାଧନାର ପ୍ରତିନିଧି ହେଲେହେଁ ଏହା ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସଫଳ କବିତା ରହି ।

— ରବିଶଙ୍କର ମିଶ୍ର
୧୯.୧୧.୭୮

୧୯୭୯ ଜାନୁଆରୀରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି

ଗଣେଶ୍ବର ମିଶ୍ରଙ୍କ ବହୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗଳ୍ପ-ସଂକଳନ

ଅନ୍ଧାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଳ୍ପ

ପ୍ରକାଶକ : ଜଗନ୍ନାଥ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, କଟକ

ମୁଖ୍ୟ ପରିବେଷକ : ଅଶ୍ରୁହୃତ ପ୍ରକାଶନୀ, ବାଙ୍କା ବଜାର, କଟକ-୨

ମୂଲ୍ୟ : ଦଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

କଥାକାର କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ

(ସଂପାଦନା : ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର; ଚେତନା ପ୍ରକାଶନ,

ବ୍ରହ୍ମପୁର, ୧୯୬୭; ପୃ: ୧୭୦; ମୂଲ୍ୟ — ବ.ର ଟଙ୍କା)

ଆଲୋଚ୍ୟ ପୁସ୍ତକଟି ସୁପରିଚିତ କଥାକାର କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ରଙ୍କ “କଥାକୃତର ଅନୁଶୀଳନ ପାଇଁ ଏକ ଫଦକ୍ଷେପ ।” (ମୁଖବନ୍ଧ-ପୃ: ୩) । ଏଥିରେ ସମୁଦାୟ ୨୨ଟି ଆଲୋଚନା ପସ୍ତକ କରାଯାଇଛି ଓ ମେଥିରୁ କେତେକ (ଯଥା : ଡରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଓ ସଚ୍ଚି ରାଉତରାୟଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ) ପୂର୍ବରୁ ପୁସ୍ତକସମୀକ୍ଷା ରୂପେ ଚାଲି ପସ୍ତକ ପସ୍ତକ କାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଧରି ଲେଖୁଥିବା ଜଣେ ଲେଖକଙ୍କ କଥାସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଏ ଭଲ ଏକ ସମାଲୋଚନା-ଛନ୍ଦ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଦାତୋ ସ୍ବାଗତ ଯୋଗ୍ୟ; ଓ ସେଥିପାଇଁ ସଂପୃକ୍ତ ପ୍ରକାଶନ-ସଂସ୍ଥା ଓ ସଂପାଦକ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ଥ । କିନ୍ତୁ, ଆଲୋଚ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକରେ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସାଦ କଥାକୃତର ‘ଅନୁଶୀଳନ’ କରାଯାଇଛି ବୋଲି ସଂପାଦକ ‘ମୁଖବନ୍ଧ’ରେ ଯାହା କହିଛନ୍ତି, ତା’ ବୋଧହୁଏ ଠିକ୍ ନୁହେଁ । କାରଣ, (ବୁଦ୍ଧି ପାଞ୍ଜିରେ ଭଲ ଆଲୋଚନାବ୍ୟଞ୍ଜିତ) ଅଧିକାଂଶ ଆଲୋଚନାର ବକ୍ତିବ୍ୟ ଏତେ ପ୍ରବନ୍ଧଧର୍ମୀ, ଗୁପ୍ତ ଓ ସ୍ଵର ଏତେ ପ୍ରବନ୍ଧର, ଲଘୁ ଓ ହୁରିହାନ ଯେ ସଂପୃକ୍ତ ଆଲୋଚନାଗୁଡ଼ିକୁ ‘ଅନୁଶୀଳନ’ ନ କହି ସ୍ତୋତ୍ରଭାବେ ପ୍ରାବଳ୍ୟ କହିଲେ ଭୁଲ୍ ହେବ ନାହିଁ । ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା, କେତେକ ଆଲୋଚକ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ କଥାସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କଲବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଭାରତୀୟ ଓ ସର୍ବୋପରି ବିଶ୍ଵସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ ପାଇଁ ଉଦ୍ଘୋଷିତ ! ଆଉଟି ବ, “କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଯାହା

ସେହିଠୁ ମିଳିଲ, ଗୁପ୍ତିପକା” ନୀତି ଅନୁସରଣ କରାଯାଇଥିବାରୁ ଆଲୋଚ୍ୟ ସଂକଳନଟିରୁ ଉପାସାହତ୍ୟା କ୍ଷେତ୍ରରେ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଅବଦାନ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପରେଖ ସୂଚି ଉଠୁନାହିଁ; ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ କେତେକ ତଥ୍ୟର ବିରକ୍ତିକର ସୁନବଦୃଶି ଦେଖିବା; ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକ(ଯଥା : ‘ଜାନାଡ଼ା ଡାଏରୀ’, ‘ଭୁବ୍ଧ ସଂହିତା’)ଉପରେ ଚିହ୍ନଟା ଲେଖାଏଁ ସମୀକ୍ଷା ଗୁପ୍ତିଲେ ଅବସ୍ଥା ଯାହା ହୁଏ ! ଏବଂ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିତାନ୍ତ ଅଦରକାରୀ ‘ଦର୍ଶନ ଓ ସମାଲୋଚନା’ ଗ୍ରନ୍ଥର ସମୀକ୍ଷାଟି ଭଳି ଗୁଡ଼ାଏ ଅନାବଶ୍ୟକ ଆଲୋଚନା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇ ସଂକଳନଟିକୁ ଅସଥା ସ୍ଥିତି କରାଯାଇଛି ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନାବୃତ ପ୍ରାବକତା ଓ ପ୍ରସାର ଧର୍ମିତା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକର ଅଗ୍ରଦୃଶ ରୂପେ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରକାଶନ-ସଂସ୍ଥା ତରଫରୁ ଲିଖିତ ‘ଆମକଥା’ ଓ ସଂପାଦକଙ୍କ ‘ମୁଖବନ୍ଧ’କୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ସେ ଦୁଇଟି ଲେଖାର କେତେକାଂଶ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରି ମନ୍ତବ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ତରମ ପ୍ରତିଲିପିତା, ରୁଚିତା, ସଂସ୍କାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦାସ୍ୟାପଦତା ପ୍ରତି ପାଠକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଛି ।

(କ) ‘ଆମକଥା’ :

୧) “ସ୍ବାଧୀନୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ଓଡ଼ିଆ କଥା-ସାହିତ୍ୟରେ ଆଧୁନିକତାର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଉକ୍ତର କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର”.....

୨) “ସଂସ୍କୃତକଣ୍ଠୀର ହିନ୍ଦୀ ଅନୁବାଦ ‘ଅନ୍ଧାମନ୍’.. ଓ କେତେଗୋଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଳ୍ପର ହିନ୍ଦୀ ରୂପାନ୍ତର ‘ଆଲୋଚକଗଙ୍ଗା’ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ସବୁ ଭାରତୀୟ ପ୍ରସ୍ତରେ ଓଡ଼ିଆ କଥାସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ବ କରୁଛନ୍ତି ।”

୩) “କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ ପରି ଏକ କାଳଜୟୀ ପ୍ରତିଭାଙ୍କ ସାରସ୍ବତକୃତି

ସମୁଦ୍ର ଓ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପରେ ଏକ ଆବୃତ୍ତନା ଗଛ ପ୍ରକାଶ କରି
 ଚେତନା ପ୍ରକାଶନ ‘ନିଜମାଟିର ପୁଅ’ ପାଇଁ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନ୍ଦନ
 କରୁଛି । ” (ଟୀକା : କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ଓ ଚେତନା ପ୍ରକାଶନ ଏକା-
 ସତ୍ତର-ବହୁସୂର-ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।)

ଖ) ମୁଖବର :

୧) “କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଦାର୍ଶନିକ ଓ
 ବିଖ୍ୟାତ କଥାକାର । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ଦାର୍ଶନିକ ଚିନ୍ତା
 ସହିତ କଥାଶିଳ୍ପୀର ସମନ୍ୱୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ, ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଶ୍ୱ
 କଥା-ସାହିତ୍ୟରେ ସାର୍ବଜନିକ ମ୍ୟୁଜିକାଲ କାଠିକାର ଯେଉଁ ଭୂମିକା,
 ଉଚ୍ଚର କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ସେଇ ବଳିଷ୍ଠ ପରମ୍ପରାରେ ଜଣେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
 ବର୍ଣ୍ଣାବହ । ” (ପୃ. ୧)

୨) “ଜଣେ ସତ୍ୟଦ୍ରଷ୍ଟା ରୂପେ ଏହି ବିଖ୍ୟାତ କଥାକାରଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ
 ସାଧନା ଓ ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟ କାର୍ତ୍ତିକ ବିଶ୍ୱ କଥାସାହିତ୍ୟକୁ ରୁଚିମନ୍ତ
 କରିଛି, ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ” (ପୃ. ୧)

୩) “ଜୀବନର ସାଫଲ୍ୟ ଜୀବନୋତ୍ତର ଏକ ମହାସଞ୍ଚାର, ସାହା
 ଜୀବନ ମଧ୍ୟମରେହିଁ ଉପଲବ୍ଧ କରିବା ସମ୍ଭବ ଏହି ମହାନ ସତ୍ୟର
 ଉପସ୍ଥାପନା କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱର ଏକ ମହାନ କଥାକାର ରୂପେ
 ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରେ । ” (ପୃ. ୬)

୪) (ଯେଉଁ) “କେତେଜଣ ଭାରତୀୟ କଥା ସାହିତ୍ୟିକ ନୂତନ
 ବିଭବ ଭାରତୀୟ କଥାସାହିତ୍ୟରେ ଆଣିବାପାଇଁ ଦାସୀ, ସେମାନଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ଅନ୍ୟତମ । ” (ପୃ. ୭)

୫) “ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି କଥାକାର (କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ)ଙ୍କର ଭୂମିକା
 ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ” (ପୃ. ୭)

‘ଆମକଥା’ର ମନ୍ତବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ହୁଏତ ଏକ ପ୍ରକାଶନ-ସମ୍ପାଦ

‘ବ୍ୟବସାୟିକ ରୁଲ୍’ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଶୁଳ୍କମାନଙ୍କ ଦେବ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱୟଂ ସମ୍ପାଦକ ପଦ ନିର୍ବାହୀ ପ୍ରମାଣ ହିସାବର ଅଧ୍ୟକ୍ଷର ପ୍ରମାଣ ନ ଦେଇ ଏକ ତଳ ପୃଷ୍ଠା ‘ମୁଦ୍ରାବଦ୍ଧ’ରେ କଥା କଥାକେ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ କଥାସାହିତ୍ୟକୁ ଭାରତୀୟ କଥା ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ ‘ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ’ ‘ମହାନ’ ଇତ୍ୟାଦି ନ୍ୟାୟ ଦେଖା କରନ୍ତି, କେବେ ତାହା ଅତି ଚରମ ଦାୟିତ୍ୱ—ତା ବା ଉଲଟ ସାବକରା ହିତା ଆଉ କ’ଣ ଦୋଇପାରେ ?

ଅଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର କଥା, ଗ୍ରନ୍ଥକ୍ଷେତ୍ର ଅଧିକାରୀ ଲେଖକ-ଉଦୟ ନବାଗତ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରବଳ, ରୁଚିମାନ ବୟସ-ସ୍ଥାନର ଶିକାର ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ମହାପାତ୍ର ମାଳମଣି ସାହୁ ଟାଙ୍କର କାନଡା ଡାଏରୀ—ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ ଶୀର୍ଷକ ସମୀକ୍ଷାକୁ କପରି ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତୁ :

“କିନ୍ତୁ ମାତ୍ର ତଳେ ଉକ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ବିଭାଗର ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କ ହାତକୁ ଜଣେ ବଣିଷ୍ଠ ଲେଖକ ପଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ଗଳ୍ପସଂକଳନ ବଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି, ସେ ଆଜି ଆନନ୍ଦରେ ବହିଟିକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି କହି ଉଠିଲେ—ଆଜି ମୋତେ କେତେ ଖୁସି ଲାଗୁଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଭଲ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଏତେ ଦିନେ ପଢ଼ିବାକୁ ମିଳିଲା । ସେହିନେ ସେ ବହିଟି ଥିଲା ବ୍ୟାପ୍ତ ଏ ମହାପାତ୍ର ମାଳମଣି ସାହୁଙ୍କ ଲିଖିତ ‘ଅନ୍ୟରୂପ-ରୂପାନ୍ତର’ ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ ।

ଆଜି କିନ୍ତୁ ସେମିତି ମୋ’ ହାତକୁ ଯେତେବେଳେ ଏହି ‘କାନଡା ଡାଏରୀ’ ବହିଟି ଆସିଲା—ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ବହିଟିକୁ ଆଉ ମୋ ପୁସ୍ତକରେ ଜାକିଦେଲି । ” (ପୃ.୪)

ଜଣେ ଭଲ ହାସ୍ୟରସ-ସୂକ୍ଷ୍ମା ଶବ୍ଦରେ ମହାପାତ୍ର ମାଳମଣି ସାହୁଙ୍କର

ଖ୍ୟାତ ଅଛି । ଏଠିର ରୁଚିଯାନ ଆମ୍ଭ-ବିଜ୍ଞାନ ଦ୍ଵାରା ମେ ନଜକୁ ହାସ୍ୟରସର ଉପମାବ୍ୟ ରୂପେ ଦେଖିବାକୁ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି ତ ! ପୁନଶ୍ଚ, ଉପରେକ୍ତ ଦଟଣାହସ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ‘ଜାନଡ଼ା ଡାଏରୀ’କୁ ‘ଅଧ୍ୟୟନ’ କରିବାରେ କି ଭଲ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି ?

ଆଗରୁ କହୁଛି, ସଂକଳନଟିରୁ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ କଥାସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପରେଖ ଫୁଟି ଉଠୁନାହିଁ । ତା’ର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ହେଲା—ଅଧିକାଂଶ ଆଲୋଚକ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ କଥା-ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବା ଗୋଷଗୁଣର ବହୁର ବା ଅନୁଶୀଳନରେ ବିଶେଷ ମନୋହବେଶ ନ କରି କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ ଚଳାରେ ପ୍ରଶଂସା ପସମାନ ଲମ୍ବାଇବାର ଏ ସ୍ଵପୋଷକୁ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ସେମାନଙ୍କ ଆଲୋଚନାମାନ ପଢ଼ିଲେ ମନେହେବା ଯେ ସତେ ଯେପରି ସ୍ଵାଧୀନତୋଡ଼ାର କଥାସାହିତ୍ୟ-କୋଶାର୍କ ଅଧୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିଲା, କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ-ଧରମା ଆସି ତା’ର ମୁଣ୍ଡ ମାରିଲେ; ଅର୍ଥାତ୍ କଥାସାହିତ୍ୟର ଯେତେ ବିଭାବ ଅଛି ସବୁଥିରେ କୃଷ୍ଣ-ପ୍ରସାଦଙ୍କ କୃତ ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନରେ ଉପମାଳ, ବା କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ-ଟି ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସ ଚରମ ସଫଳତା ହାସଲ କରିଛନ୍ତି; ଓ କୃଷ୍ଣ-ପ୍ରସାଦ ଏକାଧାରରେ ସବୁ କିଛି ଇଚ୍ଛାବଦ୍ଧ । ଏହିପରି ବିଶ୍ଵଳ, ପ୍ରବୃତ୍ତଧର୍ମୀ ଓ ଭାରସାମ୍ୟହୀନ ଆଲୋଚନାର କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଉଛି :—

୧) “ଏହିପରିଭାବରେ ଦାର୍ଶନିକ-ସାହିତ୍ୟକୁ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ସାହିତ୍ୟ, ଜଗତ ତଥା ମାନବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅତି ଗୁରୁ ମୌର ତତ୍ତ୍ଵମାନ ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି ।” (ଗଣେଶ ପ୍ରସାଦ ଦାସ-୧)

୨) “ସୁତରାଂ, ଡକ୍ଟର ମିଶ୍ର ସମକାଳରେ ନୂତନଭାବ ବାହକ ହେତୁ, ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଏ କାଳର ନୂହେଁ, ପରନ୍ତୁ ସର୍ବକାଳର ମାନବ

ଜୀବନର ଏକ ନିଖୁଣ ବାଣୀ, ଯାହା ସମସ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ପରି-
ବର୍ତ୍ତନ ଓ ବିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ ମାନବ ପାଇଁ ଉଦ୍‌ବୋଧକ ଏବଂ
ଗଣ୍ଡର ଶ୍ରେୟୋଦୀପକ ହୋଇ ରହିବ । ” (ବାଞ୍ଛାବନ୍ଧୁ କର,
ପୃ.୬୭)

୩) ‘ମୋ’ ବିଶ୍ୱରରେ, ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଗନ୍ତବ୍ୟକଳନ...ରେ ୫୦/୬୦
ଗୋଟି ହୁଗୁଗନ୍ତର ରଚୟିତା ହିତାବଳେ ଡଃ ମିଶ୍ର ସେହି
ଗୌରବର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଛଅଗୋଟି ମିନିଗନ୍ତ
ରଚନା କରି ତା ଠାରୁ କମ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିନାହାନ୍ତି । ”
(ଅଜୟ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ, ପୃ.୧୧୬)

୪) “ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ନିଜର ସ୍ୱଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟି ଭଙ୍ଗି,
ମୌଳିକ ଚିନ୍ତାଧାରା, ନିଜସ୍ୱ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ନୂତନ ଶୈଳୀ ତଥା
ସୂକ୍ଷ୍ମଗୀଳ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତୁତାଗଳ୍ପରେ ଆଧୁ-
ନିକତାର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ”
(ପୃ.୧୪୪) ଡଃ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଗଳ୍ପ ସମୂହର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଭୌଗୋଳିକ
ସରହଦ ଡେଇଁ ଜାତୀୟ ଶ୍ରବ୍ୟାସକୁ ଉଦ୍‌ଧୃତ ରଖି ବିଶ୍ୱ-ଚେତନାର
ବିସ୍ତୃତ କଳନାତ୍ମକ ପ୍ରବାହରେ ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱର ନିମଜ୍ଜିତ ଆତ୍ମାକୁ
ରୂପାୟିତ କରିଛି । ” (ପୃ.୧୪୧-କାର୍ତ୍ତିକ ନନ୍ଦ, ରଥ)

୫) “ହୁଗୁଗନ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉକ୍ତର ମିଶ୍ର ଭିନ୍ନସ୍ୱାଦର ଯଥା :—
ସୂକ୍ଷ୍ମ ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ, ରାଜନୈତିକ ଜୀବନଧାରା ଉପରେ
ଆଧୁନିକ ସଚେତନ ମାନବର ଟିପ୍ପଣୀ ପ୍ରତିପାଦନା, ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ
ହତାଶା, ସାମାଜିକ ଅତ୍ୟାଚାର, ଦୁଃଖଦାୟକ ପରିବେଶ, ସୌନ୍ଦ-
ର୍ଯ୍ୟବିହୀନ ମନୁଷ୍ୟର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅନୁଭୂତି, ଶିଳ୍ପବିପ୍ଳବର ପ୍ରଭାବ, ଜୀବନର
ଆର୍ଥିକ, ମାନସିକ ଏବଂ ନୈତିକ ଦୁରବସ୍ଥାର ବିଶ୍ଳେଷଣ, ଆଧୁନିକ
ସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପ୍ରତି ବ୍ୟଙ୍ଗବାଣୀ ନିହିତ ଗଳ୍ପ ରଚନା କରି

ଚଢ଼ଳ ସୃଷ୍ଟି କରି ରୁଲିବନ୍ତି । ” (ସୌଗନ୍ଦରୁ କର, ପୃ. ୧୪୭)

ଯେଉଁକେତୋଟି ଆଲୋଚକ ଗହୁଟିର ଏପ୍ରକାର ବିକ୍ରମ-ପ୍ରସାର-
ଧର୍ମୀ ମନୋରାଜରୁ ମୁକ୍ତ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ଵାରକୃଷ୍ଣ ମହତାବ,
ସଚ୍ଚିରାଉଚରାୟ, ଯଶୋଧାରା ମିଶ୍ର, ଘାପଳ ପାଲ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।
ଏମାନେ ପ୍ରକୃତନିଷ୍ଠା ଓ ଆନନ୍ଦକତାର ସହିତ ଅନୁଶୀଳନାତ୍ମକ ମନନ, କୃତ୍ତି
ନେଇ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ କଥାସାହିତ୍ୟର ସଫଳତା/ବିଫଳତା ଉପରେ
କିଛିଟା ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି । କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ ଗଳ୍ପର ଏକ
ବିଶିଷ୍ଟ ଦିଗ ପ୍ରତି ଅଗ୍ରଣୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ରାଉଚରାୟ କହୁଛନ୍ତି :
“ତଃ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ରଙ୍କର କେତେକ ଗଳ୍ପରେ ଏଇ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ
ସମୟ ବେଳ୍ ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପ ନେଇ ଦେଖା ଦେଇଛି । ସେ ଚର-
ନ୍ତନକୁ ନେଇ ହେବ୍ ବେଶୀ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଇ ମାଡ଼ାନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ନ
କରି ପ୍ରକୃତ ଶିଳ୍ପୀମାନସର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ” (ପୃ. ୪୭)
ଯଶୋଧାରା ମିଶ୍ରଙ୍କ ମତରେ କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ ଅନେକ ଗଳ୍ପର ପ୍ରଧାନ
ଦୁର୍ବଳତା ହେଉଛି : “ଲେଖକଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଦର୍ଶବାଦର ସ୍ଵର
ଅନେକ ସମୟରେ ଗଳ୍ପର ବିଷୟବସ୍ତୁ ତଥା ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ଵରକୁ
ଟପି ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧି ପରି ମନେ ହୁଏ । ” (ପୃ. ୮୪) ଘାପଳ
ପାଲଙ୍କ ପ୍ରବଚନ ସଂକଳନର ବୋଧହୁଏ ସବୁଠୁ ସୁଲିଖିତ ଓ
ଉଲ୍ଲେଖ୍ୟ ଆଲୋଚନା । କୃଷ୍ଣପ୍ରସାଦଙ୍କ କେତେକ ଭଲ ଗଳ୍ପର
ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ କହନ୍ତି :

“ଆଦର୍ଶବାଦ, ଭାବପ୍ରବଣତା, ରୋମାଞ୍ଚପିନ୍ଧାଇତ୍ୟାଦିର ଯେଉଁ
ଏକ ବିରୋଧୀ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ‘ମୌନାବସ୍ଥାସଂହିତା’ର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ଥିଲା,
ତାହା ଧୀରେ ଧୀରେ ‘ଶୂଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ’ ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ପରିପ୍ରକାଶ ଲଭିଲା ‘ଯଶୋଦାର ଗୋଟ’,
‘ହୋଜାନ୍ ଅଣ୍ଟ’, ‘ପ୍ରକୋଷ୍ଠ’ ଓ ‘ମୁଖା’ ପ୍ରଭୃତିରେ । ଏହି ଗଳ୍ପ-

ମାନଙ୍କର ଶୈଳୀ ଲେଖକଙ୍କ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିଦଳୀର ମୂର୍ତ୍ତି ରୂପ..., ଏହି ଶୈଳୀର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାପର ପରିଚ୍ଛେଦୀତର ଡକ୍ଟ ଗଳ୍ପ-ଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କେତେଟି ନିଶ୍ଚିତ୍ତ ଚଳୁ ।” (ପୃ. ୭୭)

ଏ. ବଳି ପ୍ରକାଶନ, ପ୍ରକୃତରେ ଅନୁଶୀଳନାତ୍ମକ ଆଲୋଚନାରୁ ଆଉ କେତେଟି ସ୍ୱଳ୍ପ ଆଲୋଚ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରର ମୂଲ୍ୟ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ବଢ଼ିଥାନ୍ତା ।

—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ

ସପ୍ତମ ପୃଥ୍ବୀ

(ପାପକ ମିଶ୍ର, ଅଗ୍ରଦୂତ ପ୍ରକାଶନ, କଟକ, ପୃ. ୫୦, ମୂଲ୍ୟ-ଛଅ ଟଙ୍କା)

ଶ୍ରୀ ପାପକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ୨୧ଟି କବିତାର ଅଷ୍ଟମ ସଙ୍କଳନ ହେଉଛି ସପ୍ତମ ପୃଥ୍ବୀ । ଦାଶତ୍ୟ ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଷାରେ “ସପ୍ତମ ପୃଥ୍ବୀ ଆଲୋକ ଓ ଅମୃତର କ୍ଷେପ ।” କିନ୍ତୁ ଶୀର୍ଷକ-କବିତା (title poem) “ସପ୍ତମ ପୃଥ୍ବୀ”ରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଆଲୋକ ବା ଅମୃତର ଛିଟି ଲଭ କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ସେହିମାନେ ଅନ୍ତତଃ Eliot କ “Marina” କବିତାଟିର “What is this face, less clear and clearer” ବା ରମାକାନ୍ତ ଉପକ୍ଷ “ଏ ନଈ କୁଳରେ” କବିତାଟିର ‘ମୋ ଦୁଃଖର ଶତାଦ୍ୱୀକ ଖବର କହିବା/ ଦେଖିମାନେ ବୁଝିବା ଭାଷାରେ’ର ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବେଶକୁ ବୁଝିନିହା, ସେମାନେ “ସପ୍ତମ ପୃଥ୍ବୀ”ର

“ମେମର ଆପୁ ଅତି କ୍ଷୀଣ

ତା’ର ସଂଳାପ ଅତି ଦୁଃଖ

ତା’ର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅତି ମିଥୁନାଶ

ତା’ର ପାଦ ଅତି ଶିଥିଳ;

ଆସି ତାହାହିଁ ସବୁଦିନେ ନକ୍ଷତ୍ର

ଯାହା କେବେ ଉଲ୍‌ଲା ହେବ ନ,

ତାହାହିଁ ସବୁଦିନେ ହୃତାଶନ

ଯାହା କେବେ ଲାଗିବ ହେବନ” (ପୃ. ୨)

ଏହି ଭାଷାରେ ଆଲୋକ ଓ ଅମୃତର ଧୂଳି ବା ଚାପ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପାରିବୁ ନାହିଁ । ନିଉୟୁ କବି ଜିଲିଆର୍ଡ୍ ଓ ରମାକାନ୍ତ ତାଙ୍କର ଉକ୍ତ କବିତା ଦୁଇଟିରେ ପାରମ୍ପରିକ ଓ ପରିଚିତ ଚିତ୍ରକଳାକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିପାରିବାର ଏକତମ କାରଣ ହେଲା ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜୀବନ୍ତ ଅନୁଭବ, ଯାହାକୁ ଆମେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁଭବ ବୋଲି କହି ଆସୁଛୁ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ କବିତାରେ ପରିଚିତ ଚିତ୍ରକଳାର ବ୍ୟବହାର ପଛରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାବ୍ୟ ଶକ୍ତି ନାହିଁ :

“କେତେ ଅଳ୍ପ ଦେ ଗୁଣ

ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି ମାଟିଆ ମୁହଁରେ

କେତେ ଅଳ୍ପ ଶବ୍ଦ ଗୁଣ

ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁବଣି ଲୁହରେ ” ଇତ୍ୟାଦି । (ପୃ. ୧)

ଏହି ପ୍ରକାର ଭାଷାରେ ଯଦି ଆଲୋକ ଓ ଅମୃତର ଅନୁଭୂତି ସମ୍ଭବ, ତେବେ କବିତା ଲେଖିବା ନିଷ୍ପତ୍ତି ଏକ ସହଜ ବିଷୟ !

ଶ୍ରୀ ଦାସ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଦୀପକ ମିଶ୍ରଙ୍କ କବିତାର ମୁଖ୍ୟ ତନୁ ସଂପୃକ୍ତ ବିଷୟ ହେଲା : ପ୍ରେମ, ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଭବିଷ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ । ଉପରଠାଉରିଆ ଭାବରେ ଯେ କୌଣସି ପାଠକ ସେଇସ୍ୱାଦ୍ଧି ଏହି ସଙ୍କଳନରେ ମଧ୍ୟ ପାଇବେ । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା— ଏହି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି କବିଙ୍କ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା କେଉଁ ସ୍ତରର ?

ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରେମାବେଶ ନାହିଁ ଆଲୋଚନା କରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ “କୁଳନାୟନ ସୁନ” “ନାୟନମୁଖ ମଧୁରା ମସିହା”, ବା “ରମ୍ୟପ୍ରତ୍ୟାଶା ଗାଲ,” ଚପଳ ସୁବଳମାନଙ୍କୁ ଚମକାଇ କରିପାରେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମାନୁଭୂତି ଏକ ପରିଣତ କାବ୍ୟ-ମାନସର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦିଏ ନାହିଁ । ସେହିପରି ସ୍ୱପ୍ନମ ପୃଥ୍ୱୀ ସଂକଳନର ତଥାକଥିତ ମୃତ୍ୟୁ-ଚେତନା ଓ ଶରୀର ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତୋଷଜନକ ନୁହେଁ ।

ଆଉ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ ତାପ କବି ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ କବିତାରେ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଣୟ ଓ ଚିତ୍ତକଳ୍ପର ପ୍ରୟୋଗ-ବିଶେଷ୍ୟ ଦେଖି ପ୍ରୀତି ହୋଇନାହିଁ । ବସ୍ତୁତଃ ‘ମିଥ୍ୟା’ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନାରେ ଏକ ବିଦ୍ରୁମିକର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ମନେହୁଏ । ମନେରଖିବାକୁ ପଡ଼େ ଯେ, ଏହା ସୁଗନ୍ଧ ନୁହେଁ ବା ଗୌରବଶୀଳ ଗନ୍ତର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା “method” ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ଏକ ଧ୍ରୁବର ବ୍ୟାପକ ଚେତନା । ଶ୍ରୀ ତାପ ଏ ବିଷୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଦାଶ କରୁଛନ୍ତି ଯେ “ମିଥ୍ୟା ପ୍ରୟୋଗ ଦୃଷ୍ଟିରୁ” “ପ୍ରକାଶା” (ପୃ. ୨୧) କବିତାଟିର “କୁଳକୁ କହି କମ୍ ନୁହେଁ ।” ବସ୍ତୁତଃ କବିତାଟିର ବାକ୍-ବହୁଳତା, ଅନାବଶ୍ୟକ ରେଖାଚିତ୍ ଓ ସେହିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କବିତାଟିର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ଚିତ୍ତକୁ ବିଶେଷ ଦୁର୍ବଳ କରାଯାଇଛି । ଉଦାହରଣତଃ : କବିତାଟିର ପ୍ରଥମ ବାର ଧାଡ଼ିର ନାଟକାୟତାର ଆବଶ୍ୟକତା କ’ଣ ? ବରଂ ୧୩ ନମ୍ବର ଧାଡ଼ିରୁ କବିତାଟିର ଆରମ୍ଭ ଅଧିକ ପ୍ରସାବଶାଳୀ ହୋଇଥାନ୍ତା । କବିଙ୍କ ନାଟକାୟ ବା ଅତି ନାଟକାୟ ମନୋବୃତ୍ତି ହେତୁ ଅଳ୍ପ ନଂକ ବ୍ୟାକୁଳ ପିତୃତ୍ୱ କବିତା-ଟିରେ ଫୁଟି ପଡ଼ିନାହିଁ । ସୀତାକାନ୍ତ ଯେପରି “କୁରୁଜା ଯାଏଁ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତ”ରେ କୁରୁଜା-ଚରଣକୁ ଏକ ମିଥ୍ୟା ଆଧାର

ଦେଇପାରିବୁନି, “ପ୍ରେତାତ୍ମା”ରେ ସେହିପରି କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ଚରିତ୍ର ବା ଘଟଣା ଗଢ଼ିଉଠି ନାହିଁ । ଏହି କବିତାଟିର ଆଇଡିଆ
ବା ପରିକଳ୍ପନା ବେଶ ସୁନ୍ଦର, କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ର କବିତାର ଘଷାରେ
ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ ଚିତ୍ତକଳ୍ପ ବ୍ୟବହାର-
ରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ସପ୍ତମ ପୃଥ୍ବୀରେ କାବ୍ୟିକ ସ୍ପଷ୍ଟତା ଲକ୍ଷ୍ୟ
କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆଂଶିକ ଭାବରେ ଆମେ ଅବଶ୍ୟ କେତେକ
ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ତକଳ୍ପ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମଧ୍ୟ ପାଇଁ, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟତାର
ଅଭାବରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିର ସଙ୍ଗଠନରେ ସାହାଯ୍ୟ
କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କାବ୍ୟିକ ସ୍ପଷ୍ଟତାର ଅର୍ଥ ଭାବର ସରଳ
ବାକ୍ୟରଣ ନୁହେଁ । ଏହା ଅନୁଭୂତିର ସ୍ପଷ୍ଟତା ଓ ଫଳତଃ ଘଷାର ସ୍ପଷ୍ଟତା

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଂତାଟି କବିତା ସଙ୍କଳନ ପ୍ରକାଶ
କରିଥିବା, ପ୍ରାୟ କୋଡିଏ ବର୍ଷ ପରି କବିତା ଲେଖିଥିବା ଶ୍ରୀ ଗାପକ
ମିଶ୍ର “ସପ୍ତମ ପୃଥ୍ବୀ”ରେ “ଏ ସଂକଳନ ସମ୍ପର୍କରେ……”ରେ
କବିତା ଓ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ମନ୍ତବ୍ୟମାନ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାର
ଭାବ-ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ସେଠାର ଘଷା, ଭାବ, ଚିତ୍ତକଳ୍ପ ଓ
ଚିନ୍ତାର ଗତାନୁଗତିକତା, କୃତ୍ରିମତା ଜଣେ “ବିଶିଷ୍ଟ” କବିଙ୍କର
ବୋଲି ସହଜରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିହୁଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏଠାରେ କ’ଣ
କହୁଛି ତାହା ଯେ କୌଣସି ପାଠକ ବୁଝିପାରିବେ, ଯେଉଁମାନେ
ଅନୁଭବ ରମାକାନ୍ତଙ୍କ ‘ପୃଷ୍ଠବନ୍ଧ’ ବା ସୀତାକାନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକରେ
କବିତା ଓ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ପଢ଼ିଥିବେ ।

ସଂକଳନରେ, ଶ୍ରୀ ଗାପକ ମିଶ୍ର ଏହି ସଂକଳନରେ ମଧ୍ୟ
ନିଜକୁ ଟେକନିକ୍ସର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମୋହରୁ ମୁକ୍ତ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି ।
ତାଙ୍କ କାବ୍ୟଦୃଷ୍ଟିର ମୌଳିକତା (?) ଏବେ ମଧ୍ୟ ଫୁଟି ପାରିନାହିଁ ।

— ରବିଶଙ୍କର ମିଶ୍ର

ସିଂହଭୂମିର ଗୋପବନ୍ଧୁ

(ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ନାୟକ, ଗାନ୍ଧି ବୁକ୍ସ, କଟକୀ, ପୃ. ୧୪୪,

ମୁଲ୍ୟ—ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା)

.. ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜନ୍ମ ଶତବର୍ଷିକା ଅବସରରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଓଡ଼ିଆରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବହି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଆପାତତଃ ‘ସିଂହଭୂମିର ଗୋପବନ୍ଧୁ’ ସେହି ବହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ଦାବୀ କରେ । କାରଣ, ଅଧିକାଂଶ ବହି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାମଗ୍ରିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ଆଲୋଚନା କରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ‘ସିଂହଭୂମିର ଗୋପବନ୍ଧୁ’ର ଲେଖକ, ଓଡ଼ିଶାର ସୁପରିଚିତ ଔପନ୍ୟାସିକ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ନାୟକ, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ରିତ ଅଥଚ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅନାଲୋଚିତ ଦିନ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶଦ ବେରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ରାଜନୀତିକ କାର୍ଯ୍ୟସମର ବୋଧହୁଏ ସବୁଠାରୁ ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ ଥିଲା ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ଏକତ୍ରୀକରଣ । ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକୁ ଇଂରେଜ ସରକାର ବହୁକାଳ ପଡ଼ୋଶୀ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ କରିଦେଇ ଏକ ରଖିବା ପଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଅର୍ଥନୀତିକ ଜୀବନ ଭିନ୍ନବିନ୍ନ ଶତାଦ୍ଧୀ ଓ ବଂଶ ଶତାଦ୍ଧୀର ପ୍ରଥମ ଚିନ୍ତନଶିଳରେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ମଧୁସୂଦନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନେତାମାନେ ସେମାନଙ୍କ ରାଜନୀତିକ ଜୀବନର ସମୟ ଓ ଶକ୍ତି ମୁଖ୍ୟତଃ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ଏକତ୍ରୀକରଣ ପାଇଁ ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ । ଆଜି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ପରେ ସେମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ଏକତ୍ରୀକରଣ କାର୍ଯ୍ୟସମକୁ କେବଳ ଭାବପ୍ରବଣତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନୁହେଁ, ଐତିହାସିକ

ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଚରଣ କରିବା ଉଚିତ୍ ।

ଶ୍ରୀ ନାୟକ ତାଙ୍କ ବହିର ପଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ “ମୋ’ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏବେ କି ଜାଗତ”ରେ କହିଛନ୍ତି : “ଏଥିରେ ତଥ୍ୟ ଅନେକ ଆବେଗ ବେଶୀ, ଏତକ ସ୍ୱୀକାର କରିବାରେ ମୋର କିଛି ଦିଆ ନାହିଁ ।” (ପୃ. ୧୧) ସ୍ୱଳ୍ପ ଓଡ଼ିଶା ଗଠିତ ହେଲେ କି ଓଡ଼ିଶାର ମସ୍ତକ ସିଂହଭୂମି ଯେ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ରହିଗଲା, ଏହା ଲେଖକଙ୍କୁ ବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ, ଓ ବହିଟିରେ ତଥ୍ୟ ଅନେକ ଆବେଗର ପରିମାଣ ସେହି କାରଣରୁ ଅଧିକ ହେବାରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କିଛି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଉପୁ ହୁଏ, ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ସଂପର୍କ ସ୍ୱ ଆଲୋଚନାରେ ଆମେ ଏ ଯାବତ୍ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଅନାବଶ୍ୟକ ଆବେଗ ହିଁ ପ୍ରକାଶ କରି ଆସିଛୁ ।

ଶ୍ରୀ ନାୟକ ବହିଟିକୁ ନ’ଟି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି—

ମୋ’ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏବେ କି ଜାଗତ, ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତି ପରିସମା, କେନ୍ଦ୍ର ଭାବଲେନି ସିଂହଭୂମି କଥା, ପୁରୀ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନରେ ସିଂହଭୂମି ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅଭିନବ ନେତୃତ୍ୱ, ସିଂହଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନ, ବିପ୍ଳବୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ଏକ ସାକ୍ଷାତକାର ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି । “ମୋ’ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏବେ କି ଜାଗତ”ରେ ଲେଖକ ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଯେ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲେ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ‘ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତି ପରିସମା’ ଓ ‘କେନ୍ଦ୍ର ଭାବଲେନି ସିଂହଭୂମି କଥା’ରେ ସାରା ଓଡ଼ିଶା, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶତବାଚିକା ସମ ତ ଓ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶତବାଚିକା ପାଳନରେ ସିଂହଭୂମି ପ୍ରତି କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ଆବେପ କରି ନ ଥିବାରୁ ସେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ‘ପୁରୀ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନରେ ସିଂହଭୂମି ପ୍ରସଙ୍ଗ’ ‘ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅଭିନବ ନେତୃତ୍ୱ’ ଓ ‘ସିଂହଭୂମିରେ

ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନ’ ଅଧ୍ୟାପୁରୁଷ ନଥାଏ ଓ ଇତିହାସ-ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତେକାଂଶରେ ମୂଲ୍ୟବାନ । ‘ଏକ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର’ରେ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଚରଣପତି ଶ୍ରୀ ହରିହର ମହାପାତ୍ର ସିଂହଭୂମିର ଓଡ଼ିଆ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷା ସଂପର୍କରେ କେତେକ ସୁଚିନ୍ତା ପ୍ରସାଦ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଆବେଗମୟ ନବୁଠିର ଐତିହାସିକ ମୂଲ୍ୟକୁ କେତେକାଂଶରେ ଛୁଇଁ ନିଶ୍ଚୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିପାରିଛନ୍ତି । ‘ବିଶେଷ’ ପରିବର୍ତ୍ତେ ‘ବିଶେଷ’ (ପୃ : ୭୩) ‘ଶେଷ’ ପରିବର୍ତ୍ତେ ‘ଶେଷ’ (ପୃ : ୮୪), ନ ଲେଖିଥିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ‘ହଲନ୍ତ’ର ମାତ୍ରାଧିକ ବ୍ୟବହାର ନ କରିଥିଲେ ଓ ମୁଦ୍ରାଜନିତ ପ୍ରମାଦ ଏଡ଼ାଇବାରେ ଅଧିକ ଯତ୍ନବାନ ହୋଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମୋଟ ଉପରେ, ଶ୍ରୀ ନାୟକ ଗୋପ-ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ତଥା ବିଗତ ଏକଶହ ବର୍ଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନରେ ସିଂହଭୂମିର ଗୁରୁତ୍ବ ସଂପର୍କରେ ଏକ ଉଲ୍‌ଲେଖ-ଯୋଗ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ପଠକମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇ ପାରିଛନ୍ତି ।

—ଗଣେଶ୍‌ବର ମିଶ୍ର

ଅସ୍ତିତ୍ବବାଦର ମର୍ମକଥା

(ଗରତ କୁମାର ମହାନ୍ତି, ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ, ୧୯୭୭, ପୃ : ୫୦୦, ୫୮୮.୦୦)

ଚଳିତ ଶତାବ୍ଦୀର ଏକ ଅତି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ, ବହୁଆଲୋଚିତ ବାଦ ‘ଅସ୍ତିତ୍ବବାଦ’କୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳଭାବରେ ପାଠକ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରିବାକୁ ଆଲୋଚ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ ନିଷ୍ଠାପର ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଇଛି । ବିଷୟଟିର ବିପୁଳତା ସଂପର୍କରେ ଲେଖକ ବେଶ୍ ସଚେତନ ହୋଇ କହିଛନ୍ତି : “ଅସ୍ତିତ୍ବବାଦର ଶାଖା-ଉପଶାଖା ସାହିତ୍ୟ, ଧର୍ମତତ୍ତ୍ବ, କଳା ଏପରିକି ରାଜନୀତି ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଛି । ଗୋଟିଏ ବହୁର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଯନ୍ତ୍ରର ଆଲୋଚନା ସଂଭବ ନୁହେଁ । ଏକ ସାଂପ୍ରତିକ ଦର୍ଶନଭାବେ ଅମମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅସ୍ତିତ୍ବବାଦର କି ବାର୍ତ୍ତା ରହିଛି ପରଲକ୍ଷ୍ୟ । ଅଧ୍ୟାପୁରୁଷକୁ ଲେଖନବେଳେ ସେଥିପ୍ରତି ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଇଛି ମାତ୍ର ।” (ପୃ : ୮୮-ଭୂମିକା) ଏ ପ୍ରକାର ସଚେତନତା ବିଷୟବସ୍ତୁର ସଂଯତ ଉପସ୍ଥାପନା ଓ ଲେଖକଙ୍କର ବିନମ୍ର, ଅବିଚାରଧର୍ମୀ ଶୈଳୀକୁ ଅନେକ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ‘ଭୂମିକା’ ଓ ‘ଉପସଂହାର’ ସମେତ ଏଗାରଟି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ବିଭକ୍ତ । ‘ଭୂମିକା’ରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦର ଐତିହାସିକ ପଛଭୂମି ଦିଆଯାଇ ତା’ର ସ୍ୱରୂପଟି ଠିକ୍ କ’ଣ ତାହା କୁହାଯାଇଛି; ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦ କପରି ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ପାରମ୍ପରିକ ଦର୍ଶନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାଇ ପ୍ରତିଟି ମଣିଷର ଅନୁପମତ୍ତ ଓ ଜୀବନର ରହସ୍ୟମୟତାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି, ସେ ସଂପର୍କରେ ଲେଖକ ବିଶଦ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ‘ସଂହାର ମଣିଷ’ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଆଧୁନିକ ମଣିଷ କପରି ନିଜକୁ ସ୍ୱାଧୀନ/ସମାଜ/ଜନତାରୁପା ଅଟକାୟ ଯାତ୍ରା ନକହି ଉକ୍ତି ଅନୁଭବ କରୁଛି ତା’ର ପୁଂଖାନୁପୁଂଖ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦର ଏ ପ୍ରକାର ସଂହାରମଣିଷ ପ୍ରତି ଦାର୍ଢ଼ାର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । କଥରକେଗାଡ଼, ନିର୍ଭୟ, ହାତକିଶୋର, ସାର୍ବ, କାମ୍ୟ, ଏକ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱର—ପ୍ରଭୃତି ପରିଚ୍ଛେଦମୁଖ୍ୟରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦର ଜନ୍ମଦାତା କଥରକେଗାଡ଼ ଓ ନିର୍ଭୟଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଲୋଚନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦୀ ଦାର୍ଶନିକଙ୍କର ଅବଦାନ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ‘ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା’ ପରିଚ୍ଛେଦଟିରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭବ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାବୋଧ ସଂବନ୍ଧରେ ମାର୍କସ, ହେଗେଲ୍ ଓ ଏରିକ୍ ଫ୍ରୋମ୍ଙ୍କ ଅବଦାନର ପୁଂଖାନୁପୁଂଖ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଇ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାର ପାଂଗ୍ରେଟି ଦିଆ ଶୁଭି ଆକର୍ଷଣ କରାଯାଇଛି । ‘ସାହିତ୍ୟରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦ’ରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦୀ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱରୂପ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯାଇ ଦ୍ରୋଉସକ, କାଫ୍କାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଉଭଟ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଏ ଭଳି ଏକ ପୁସ୍ତକ ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ— ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରୁ ଲଂବା ଲଂବା ଉଦ୍ଧୃତ ଓ ଅନେକତଃ ତଥ୍ୟର ବିରକ୍ତିକର ପୁନରୁଦ୍ଧାରଣ—ରୁ ଏଗ୍ରନ୍ଥଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ । ଶୀର୍ଷ ପଦର ବର୍ଣ୍ଣର ସାଧନାଦେୟତା (‘ନିଜଜଥା’ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ), ସୁଚିନ୍ତିତ ଯୋଜନାମୁତାରେ ପରିଲ ଶୈଳୀରେ ଲିଖିତ, ନବୀର ଜ୍ଞାନପୁଷ୍ଟ ଏହି ପୁସ୍ତକଟିରେ ପ୍ରକାଶ ପରେ ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦର ଦାର୍ଶନିକ ଦିଗ ସଂପର୍କରେ ଓଡ଼ିଆରେ କୂଆଁ କିଛି ବହିଦିନଧର୍ମ ଲେଖିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ଜଗଦେବ

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ : ‘ବିଧାପି’ (ବିଜୟ କୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି); ‘କାଳସର୍ପ’ (ପ୍ରମା ମହାନ୍ତି); ‘ନିଜେ ଅରଣ୍ୟ’ (ପଦ୍ମ ପାଲ); ସେକର ନାମ ଉକ୍ତ (କମଳାକାନ୍ତ ଲେଙ୍କା); ‘କଳାଜୟ’ (ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କୁମାର ମହାନ୍ତି) ।

ଶକ୍ତି ନିକଟରେ ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିଚିତ । ସେହିପରି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପ୍ରତିରୋଧ ଆଣି କରିବା ମଧ୍ୟ ତା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । କାରଣ ସେତେବେଳେ ବ୍ୟକ୍ତି-ଚେତନା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଅଥବ । ସେ ନିଜର ଜାଣି ପାରୁନି ତା ‘ମନ୍ଦର’ କପରି ‘ନୃତ୍ୟଶାଳା’ ହେଲା ଆଉ ତାର ‘ଘର ପ୍ରାପ୍ତବର’ ସନ୍ଧ୍ୟା କପରି ଏତେ ‘ମୁଦ୍ରା ଆକିଶଲ’ ।

ଯେଉଁ ପ୍ରେମାନୁଭୂତି ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ମିଳନର ଅପୂର୍ବ ରାଗିଣୀ ସୃଷ୍ଟି କରେ, ହୃଦୟର ଯେଉଁ ନିବିଡ଼ ଆନବନ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି କରେ ବସନ୍ତର ସୃଷ୍ଟି ମନୋହର, ତାହା ଯୋଗେ ଅଣି ଦେଇଛି ଏକ ବିପରୀତ ପରିଣତି । ସେଥିପାଇଁ ଏଠାରେ ତରଙ୍ଗ ପାଲଟି ଯାଏ ‘କରୁଣା ମୂର୍ଚ୍ଛନା’

ପାଲୁଗୁନ ପାଗେଟି ଆମେ ପସନ୍ଦନ ପୁଲୁସନ

ମାୟାସନ ଇନ୍ଦ୍ରମାତରୁ କଠିନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠକୁ ।

ଏଠାରେ ପ୍ରେମ (ଯଦି ଏହାକୁ ପ୍ରେମ କୁହାଯାଇପାରେ !) ବ୍ୟକ୍ତି ଚେତନାକୁ ସେହି ଅମରବନ୍ଧର ସ୍ୱପ୍ନିକ ରାଜ୍ୟକୁ ନେଇଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠାରେ ଅଛି ଶେଷୋନ ବସନ୍ତର ଅପୂରବ ଉତ୍ସବ । ଏପରି ଏକ ଅନୁଭୂତି ମନରେ ଭରିଦିଏ ‘ଓପ୍ଟିମିଜ୍ମ’ର ଜ୍ୱଳନ । ଏ ପ୍ରୋଡ଼ାଲୁଇରୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିବା ଏକ ବିଭିନ୍ନ ମାତ୍ର । ଯେଉଁ ସ୍ମୃତି “ନିଶିଟିଏ ପରି...ବନ୍ଧି ଆସିଥିଲା... ପୂର୍ଣ୍ଣକୁଟୀରକୁ ବୁନ୍ଦା ବୁନ୍ଦା ମଣି ନେଇ ନୂଆ ଏକ ସଜଳର,” ସେଇ ସ୍ମୃତି ‘ବନ୍ଧ୍ୟା’ ହୋଇ ଉପେଇ ଦେଲା ‘ପୂର୍ଣ୍ଣକୁଟୀରକୁ, ଆଉ ରୁଲିଗଲବେଟଲ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଲେଲୁଟର ପାଚେଣି’ । ଯେତେବେଳେ ‘ଇଡ଼’ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଏକ ଜ୍ୱଳନ ମଧ୍ୟକୁ ଟାଣି ନେଇଛି ସେତେବେଳେ ‘ଇଗୋ’ ତାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତାକୁ ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ତାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିଛି । ‘ବିବେକ’ ବା ‘ସୁପର ଇଗୋ’କୁ ବିଚାରପତି

ପଦରେ ଆସୀନ କରି କାବ୍ୟନାୟକ ନିଜକୁ ନୀତି-ଆମ୍ଭର ପାଥ୍ୟ ବ
ମାନକାଠିରୁ ଦୂରେଇ ରଖିବାକୁ ସୂଚି ବନ୍ଧୁାନ କରିବାକୁ ଆଗର
ଆସିଛି । କାବ୍ୟନାୟକ ମତରେ ଏ ଦୋଷ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ନୁହେଁ,
ଏ ଦୋଷ ସାଂଗ୍ରିକ ଭାବରେ ‘ଜୀବନ’ର :

‘ଦେଉଁଠି ସହର ମିଥ୍ୟା ଓ ମଢ଼ର ମିଥ୍ୟା

ମିଥ୍ୟା ପୁଣି ଜୀବନର ଅରୁଣ ପ୍ରହର ।’

ଏଠାରେ ନୂତନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟ, ପ୍ରେମ, ଶାନ୍ତି ମେଲ ଉଦ୍‌ବିତ ହୁଏନ ।
ଏଠାରେ ସେ ଆଣି ପାରେନି ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସର ଝଲକ । ସେ ମଧ୍ୟ
ଏହି ଦର୍ପଣ ଜୀବନର ଏକ ଅଂଶବିଶେଷ । ତେଣୁ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ
ଯେ କି ଏମରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଉଦ୍‌ପୀଡ଼ିତ, ତାକୁ ଦାୟୀ କରିବା
ମନ୍ତ୍ରର ଏକ ଅପଳାପ ମାତ୍ର । ତେଣୁ ସେ ନିଜର ବିବେକବାଧକୁ
ସୂଚ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତାର ସ୍ୱର ଶୁଣାଏ ।

ବ୍ୟକ୍ତିମାନସର ଦୁର୍ଦ୍ଦ୍ୱ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ସାବଜନାନ କଥାବସ୍ତୁ ।
ଶାସ୍ତ୍ର କବିତାଟି ଯେହୁ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଏକ ଅଧୁନିକ ପରିପ୍ରକାଶ ।
ଏଠାରେ କିଛି ପ୍ରାଚୀନ ଦେବୁସ୍ତବରେ ଆରମ୍ଭ କରି ସାମ୍ପ୍ରତିକ
“The Wasteland” ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ରୂପକ, ଉପମା
ଏବଂ ଚିତ୍ରକଳା ଗ୍ରହଣକରି ଏକ ପାରମ୍ପରିକ କଥାବସ୍ତୁକୁ ନୂତନକାବ୍ୟକ
ଭାବରେ ପରିସ୍ପୃଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କବିତାଟିର ଏକ ମୁଖ୍ୟ
ଦୁର୍ବଳତା ହେଉଛି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମବିବର୍ତ୍ତିତ ଅଗ୍ରଗତିର ଅଭାବ
(lack of progression) । କବିତାଟି ସେଥିପାଇଁ ଏକ ପରେ
ଏକ ସ୍ତ୍ରୀନାରେକ୍ତିକୁ ଅଜାଡ଼ିବା ଭଙ୍ଗୀରେ ଲିଖିତ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ସମବିବର୍ତ୍ତିତ ଅଗ୍ରଗତି ଥିଲେ କବିତାଟି ଅଧିକ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇ
ପାରିଥାଆନ୍ତା ।

U.S. AYAN: Anthology of Literary Criticism in Oriya

Published Five Times A Year

Vol. II, No. I: Oct.-Dec. 1978 Price Rs. 3.00

‘ମୁକ୍ୟାୟନ’-୧, ଫେବୃଆରୀ ୧୯୭୯

ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ବିଶ୍ଳେଷଣ

ପ୍ରାଚୀନକାବ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଓଡ଼ିଆ କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ
କାବ୍ୟକୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଥମଥର ଶାର୍ଦ୍ଦ ଏକ ସିମ୍ପୋସିୟମ୍ ।

କେତୋଟି ଆକର୍ଷଣୀୟ ଶିକ୍ଷକ

- ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତା
- ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ରୋମାଂଟିସିଜମ୍
- ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ଜଣେ ମୁଖ୍ୟ (Major) କବି କି ?
- ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତାରେ ଦ୍ରୁପଦ ଓ ପ୍ରଣବର ବ୍ୟବହାର
- ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କବିତା ଓ ମୁଁ : ଏକ ପ୍ରସ୍ତରେ ଅଧୁନା ସାଧନା-
କାର କେତୋଟି କବ୍ୟକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରକାଶିତ
ହେବ

ଏହାଛଡ଼ା, ଗୁରୁପ୍ରସାଦଙ୍କ କେତୋଟି ବର୍ଣ୍ଣିତ କବିତାର ବହୁଳ
ଅନୁଶୀଳନ ଓ କବ୍ୟକର ପଦ ଏକ ସାକ୍ଷାତ୍କାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବ ।

Edited by Prafulla Kumar Jagadeb; Published for
JAGADEB PUBLICATIONS, Cuttack by Smt. T. M.
Jagadeb. Printed at Mahanadi Press, Cuttack-753007